

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI**

**CAHİLİYE DEVRİ ARAP EDEBİYATI'NDA
ŞA'ÂLİK ŞAİRLERİNDEN TEEBBEṬA ŞERRAN
ve DÎVÂNİ**

**Hazırlayan
Pınar HAN**

**Danışman
Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI**

**CAHİLİYE DEVRİ ARAP EDEBİYATI'NDA
ŞA'ÂLİK ŞAİRLERİNDEN TEEBBEṬA ŞERRAN
ve DÎVÂNİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Pınar HAN**

**Danışman
Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN**

**Haziran 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Pınar HAN

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Cahiliye Devri Arap Edebiyatı’nda Şa‘âlîk Şairlerinden Teebbeṭa Şerran ve Dîvânı” adlı yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Pınar HAN

Danışman

Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

ÖNSÖZ

Cahiliye Devri Arap şiiri içerisinde önemli bir yeri olduğunu düşündüğümüz yağmacı şairler hakkında pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Hâlbuki bu şairler topluma kabile hayatında önemli statülere sahip diğer şairler kadar önemli sosyolojik etkilerde bulunmuşlardır. Cahiliye devrine ait verilerin sınırlı oluşu, rivayetlerin aidiyetlerinde ihtilafların bulunması, var olan bilgilerin dağınıklığı gibi problemler bu konu hakkında çalışmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın konusu olarak seçtiğimiz, genelde *şu‘lûk* (yağmacı/eşkîya) şairler, özelde onların en meşhurlarından biri olan Teebbeṭa Şerran hakkında hazırladığımız bu çalışmamızın araştırmacılara faydalı olmasını temenni etmekteyiz.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. İlk bölümde Cahiliye toplumu hakkında bilgi verdikten sonra dönem şiiri hakkında genel bilgiler verdik. İkinci bölümde *şu‘lûk* kavramı ve şiiri üzerinde durduktan sonra bazı şairlerin hayatları hakkında bilgi verdik. Son bölümde çalışmanın asıl konusu olan Teebbeṭa Şerran’ın hayatı ve kişiliği hakkında elimize ulaşan rivayetleri aktardıktan sonra dağınık halde bulunan şiirlerinin toplanarak divan adıyla neşredildiği eserde bulunan mısralarında ele aldığı muhtelif mevzuları başlıklar halinde işleyerek şiirinin genel özellikleri hakkında tesbitlerde bulunduk.

Pınar HAN

Kayseri, Mayıs 2019

KABUL ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN danışmanlığında **Pınar HAN** tarafından hazırlanan “**Cahiliye Devri Arap Edebiyatı’nda Şa‘âlik Şairlerinden Teebbeṭa Şerran ve Dîvânı**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

24/05/2019

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman :Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

Üye : Prof. Dr. Yusuf DOĞAN

Üye :Doç. Dr. Metin PARILDI

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17/06/2019 tarih ve ...25... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

17/06/2019
Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansa ilk başladığım günden itibaren ders dönemi boyunca derslerde veya ders dışı ortamlarda karşılaştığım bütün zorluklar esnasında kolaylaştırıcı ve yardımcı tavsiyeleriyle yanımda olan; araştırma, öğrenme ve ilerlememe katkı sağlayan Erciyes Üniversitesi Arap Dili ve Belâgati bölüm hocalarıma; bu desteklerinin yanı sıra tez yazım sürecimde yaşadığım duraksamalara rağmen beni hiç utandırmayarak hep desteğini üzerimde hissettiğim tez hocam sayın Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN'a; İngilizce özetin yazımındaki desteğinden dolayı sevgili Rabia HAN'a, bütün hayatım boyunca beni koşulsuz seven ve maddi-manevi destekte bulunan anne ve babama; öğrenciliğim devam ederken kendisiyle hayatımı birleştirdiğim, beni daima motive eden sevgili eşim Ferhat HAN'a ve ders çalışırken kucağımda uyuyakalan henüz yaşını doldurmamış minik kızım Ayça'ya en kalbî duygularıyla sonsuz teşekkür ederim.

**CAHİLİYE DEVRİ ARAP EDEBİYATI'NDA ŞA'ÂLÎK ŞAİRLERİNDEN
TEEBBEṬA ŞERRAN ve DÎVÂNİ**

Pınar HAN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2019

Danışman: Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

ÖZET

Cahiliye devri Arap yarımadasında birbirinden bağımsız kuralları olan kabile yaşamının benimsenmesi, kabile reislerinin ve bazı zenginlerin yaptığı haksızlıkları denetleyecek ve hak savunuculuğu yapacak kurumların bulunmaması nedeniyle, toplum içinde dışlanan ve ezilen kimseler kendi hak arama yöntemlerini uygulamışlardır. Bir araya gelen bu dışlanmış ve fakir kimseler kendileriyle uzlaşmak istemeyen cimri zenginlerin mallarını yağmalayarak fakirlere dağıtmayı mübah görmüşlerdir. Bu çalışmada şu'lûk (yağmacı, eşkıya) adı verilen bu grubun bazı üyeleri genel olarak tanıtılmış, Arap şiirinde önemli yere sahip bu eşkıya şairlerden Teebbeṭa Şerran'ın hayatı ve yaşam tarzını yansıtan şiirler ise daha detaylı ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Fakir, şu'lûk, şair, yağmacı, Teebbeṭa Şerran.

**TAABBATHA SHARRAN AND HIS DIWAN FROM ŞA‘ÂLÎK POETS IN ARAB
LITERATURE OF JAHILIYYA PERİOD**

Pınar HAN

Erciyes University, Institute of Social Sciences

M. Sc. Thesis, June 2019

Supervisor: Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

ABSTRACT

During the Jahiliyyah era (Age of Ignorance) in Arabian Peninsula, people who excluded from the society apply their own rights methods since every clan/tribe has its own rights, and there is no system to judge the behavior of tribal leaders and wealthy people. These derelict people come together and plunder the property of stingy rich people. This study introduces some members of a group, called şu‘lûk (Looter/ Bandit), and also, examines the life of Taabbattha Sharran who is a significant bandit poet in Arabic poetry and investigates his poems which represents the lifestyle of Taabbattha Sharran.

Key words: Poor, şu‘lûk, bandit, poet, Taabbattha Sharran.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

q	ض	’	أ
t̤	ط	s̤	ث
z̤	ظ	h̤	ح
‘	ع	h̤	خ
k̤	ق	z̤	ذ
g̤	غ	ş̤	ص

KISALTMALAR

b. : Bin

bkz. : Bakınız

çev. : Çeviren

tsz. : Tarihsiz

s. : Sayfa

h. : Hicrî

m. : Mîlâdî

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

ö. : Ölüm Tarihi

örn. : Örneğin

thk. : Tahkîk

İÇİNDEKİLER

CAHİLİYE DEVRİ ARAP EDEBİYATI'NDA ŞA'ÂLÎK ŞAİRLERİNDEN TEEBBEṬA ŞERRAN ve DÎVÂNİ

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	viii
KISALTMALAR	ix
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DEVRİ ARAP TOPLUMU VE ŞİİRİ

A. CAHİLİYE TOPLUMU	3
1. Cahiliye'nin Anlamı	3
2. Cahiliye Dönemi ve Toplum Yapısı	4
B. CAHİLİYE DÖNEMİ ŞİİRİ	8
1. Cahiliye Dönemi Şiirinin Genel Özellikleri ve Toplumun Şiire Olan İlgisi	8
2. Cahiliye Devri'nde Şairler ve Şair algısı	16

İKİNCİ BÖLÜM

ŞA‘ÂLİK ŞİİRİ

A. ŞA‘LEKE KAVRAMI	21
1. Şa‘leke Kavramı	21
2. Şa‘leke’nin Ortaya Çıkış Nedenleri	28
a) Birleştirici Bir Devlet Yapısının Bulunmayışı	28
b) Ölçsüz Liderliklerin Bulunması	29
c) Fakir ve Zengin Arasında Ekonomik Anlamda Uçurum Olması	29
d) Çöl ve Yaşam Şartları	30
e) Siyahî Melez Kimselerin Toplum Tarafından Dışlanması	31
f) Bazı Kimselerin Kabilelerinden Kovulmaları Sebebiyle Korumasız Kalmaları	32
B. ŞU‘LÛK ŞİİRİ VE ÖZELLİKLERİ	33
1. Şa‘âlîk Şiirlerinde Ele Alınan Konular	35
2. Cahiliye Dönemi Şu‘lûk Şairleri	37
a) Şenferâ (ö.m. 525-550 arası)	37
b) Suleyk b. Suleke (ö.m.605)	41
c) ‘Urve b. Verd (ö.m.594)	43
d) Kays b. Hidâdiye	45
e) Hâciz b. ‘Avf	45
f) Ebû Hirâş el-Huzelî (ö.15/636)	46
g) Ebu’t-Ṭamahân (ö.30/650)	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEEBBETA ŞERRAN (ö.m.540)

A. HAYATI VE KİŞİLİĞİ	50
B.ŞİİRLERİNDE ELE ALDIĞI KONULAR	55
1) Övünme (Fahır)	55
2) Övgü (Medh, Medhiyye)	80
3) Mersiye	83
4) Cinler	94
C. ŞİİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	98
SONUÇ	101
KAYNAKLAR	103
ÖZGEÇMİŞ	108

GİRİŞ

Dünyanın her yerinde, çağlar boyunca yaşayan toplumlara sosyolojik açıdan bakıldığında aynı havayı soluyan, aynı memlekette yaşayan, hatta aynı evi paylaşan insanlar arasında bile ciddi karakter ve uyum farklılıkları bulunduğu gözlenmektedir. Ele aldığımız bu çalışmanın temelini oluşturan, Cahiliye devrinde yaşamış, hareket noktası fakirlik ve dışlanmışlık olmakla birlikte kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla ve kendi kurallarını koydukları bir dünyada varlıklarını sürdüren bir topluluk olan, Arapça şu‘lûk (fakir, yağmacı, eşkıya) adı verilen kimseler de eylemleriyle bulundukları toplumdan dışlanmışlar, şu‘lûk hareketini başlatmışlardır.

Bu çalışma, Cahiliye devri Arap edebiyatına şiirleriyle katkıları bulunan yağmacı şairlerden bazılarının hayatları hakkında bilgiler vererek şu‘lûk şiirin özelliklerini anlatmaktadır. Ancak bütün dönemler ele alınmayıp, Cahiliye dönemi ile sınırlandırılmıştır. Ele alınan temel konu ise söz konusu şairlerden Teebbeṯa Şerran’ın hayatı ve şiirleridir. Şairin hayatı hakkında bilgi verildikten sonra ismi ile ilgili rivayetler zikredilmiştir. Dîvânında bulunan şiirlerinde ele alınan bazı konular başlıklar halinde şiir örnekleriyle birlikte sunulduktan sonra şiirin genel olarak taşıdığı özellikler hakkında bilgi verilmiştir.

Bu konu, dönemi hakkında bize bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir. Eserin konu hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacılara faydalı olması temenni edilmektedir. Başlıklar ve içerik oluşturulurken az bulunan Türkçe kaynakların yanında birçok Arapça eserden de istifade edilmiş, “Arap toplumunda şu‘lûk akımı doğuran faktörler nelerdir?”, “Şu‘lûk şairler kimlerdir?”, “Şu‘lûk şiirinin özellikleri ve işlenen konular nelerdir?” gibi soruların cevapları aranmaya çalışılmıştır. Yararlanılan Türkçe kaynakların başında Kadri Yıldırım’ın “Câhiliye Dönemi Arap Edebiyatında “Şu‘lûk” Şairler Hareketi” isimli makale gelmektedir.

Bununla birlikte bölümlerle ilgisi bulunan DİA maddelerinden de çokça yararlanılmıştır. Şa‘leke’nin ortaya çıkış nedenleri ile ilgili bölümde ‘Abdulhalîm Hıfnî’nin “Ş‘iru’s-Şa‘âlik Menhecuhû ve Haşâişuhû” isimli eserinden faydalanılmıştır. Yusuf Huleyf’in “eş-Şu‘arâu’s-Şaâlik” isimli eseri de faydalanılan kaynaklar arasındadır. Teebbeṭa Şerran’ın hayatı, ismi yerine geçen lakabı ile ilgili gelen rivayetler kısmında temel olarak ‘Abdurrahmân el-Muşṭâvî’nin “Dîvânu Teebbeṭa Şerran” isimli eseri kullanılmıştır. Dîvânda yer alan şiirlere kaynak olarak, el-Muşṭâvî’nin bu eseriyle birlikte Ṭalâl Harb ve ‘Alî Zû’lfikâr Şâkir’in hazırladığı toplam üç farklı Teebbeṭa Şerran dîvânından istifade edilmiştir. Araştırma konusu hakkında önceden yapılmış pek çalışma bulunmadığı için konuya ilgi duyan araştırmacılara faydalı olması temenni edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DEVRİ ARAP TOPLUMU VE ŞİİRİ

A. CAHİLİYE TOPLUMU

1. Cahiliye'nin anlamı

Eski Arap dil bilimcileri “جهل (cehile)” kökünden gelen “جاهلية (Cahiliyye)” kelimesinin iki mana ifade ettiğini tespit etmişlerdir. Birincisi, ilmin zıttıdır. İkincisi ise, hafif meşrepliliktir. İkinci mana zamanla birinci manayı doğurmuştur. “جهل (Cehile)” fiilinin muhtevasında hafiflik ve hareketlilik olduğu da belirtilmektedir.¹ Bununla birlikte Cahiliye terimi umumiyetle bilgisizlik, Cahillik veya atılganlık, barbarlık devrine işaret için kullanılır. Ancak bu terim gerçekte Arap Yarımadası'ndaki ilahi kanunların, Allah'tan vahiy alan bir peygamberin ve vahye dayanan mukaddes bir kitabın bulunmadığı devir manasında kullanılmaktadır. Bilinmelidir ki; bu zaman diliminin isimlendirildiği “Cahiliye” kelimesi, bilmenin zıttı olan cahillik olarak değil de dinginlik ve Allah'a itaat anlamlarını içeren İslâm kelimesinin zıttı olan sefâhet, asabîlik ve acelecilik gibi manaları taşıyan cahillik kavramıyla ilişkilidir. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de², Hadîs-i Şerîflerde³ ve Cahiliye şiirlerinde de bu anlamda kullanılmıştır.⁴ Ancak Arap yarımadasının güneyinde yerleşmiş; kendilerine ait kültür ve edebiyatı

¹ Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Pınar Yayınları, İstanbul 1990, s. 13.

² Bkz. 3/154; 5/50; 33/33; 48/26.

³ Örn. bkz. Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, Dâru Tavkî'n-Necât, h. 1422, c.1, s. 15.

⁴ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mûcez fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi ve Târîhihi*, 1. cilt, Dâru'l-Cîl, Beyrut 2003, 3. baskı, s.39-40; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-Câhili*, Dâru'l-Meârif tsz, 22. Baskı, s.38-39.

olan bir topluluk için genel olarak bu terimin kullanılmasının ne kadar doğru olacağı tartışmaya açıktır.⁵

2. Cahiliye Dönemi ve Toplum Yapısı

Cahiliyenin ilk zamanları hakkında elimizde tam bilgi olmadığı için bu dönem hakkında edebî ürünler bizlere yardımcı olmaktadır. Ancak bu bilgi eksikliği, dönem hakkında araştırma aşamasında birçok problemi de beraberinde getirmektedir.⁶

Mevcut bilgiler ışığında Araplarla ilgili tarih, ana hatlarıyla üç bölüme ayrılabilir. Birincisi; Sebe'-Hımyer Devri, ikincisi Cahiliye Devri ve üçüncüsü de İslâmî Devir'dir. Arap tarihinin ortaya çıkışından 622 yılında Hz Muhammed'in hicretine kadar olan genel zaman dilimi "Cahiliye" olarak adlandırılır. Cahiliye dönemi iki kısma ayrılır: İlk Cahiliye dönemi tarih öncesi zamandan başlayıp miladi beşinci asra kadar olan dönemdir (Sebe'-Hımyer Devri). İkinci Cahiliye dönemi ise miladi beşinci asırdan 622 yılına kadar olan zaman dilimidir. Arapların; İslam öncesi dönemdeki bu yaşayışlarına dair elimizde pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki bilgiler; Müslüman ravilerin rivayetleri, Cahiliye şiirinde yer alan anlatımlar, Tevrat ve Kur'an aracılığıyla öğrendiklerimiz ile bazı Yunan ve Roma kaynaklarının aktarımlarına dayanmaktadır.⁷ İslâmî devir ise, günümüze kadar uzanıp gelen İslâm Tarihi bölümünü kapsamaktadır.⁸

Coğrafi olarak Arabistan, tarihin en eski zamanlarından beri eski Mezopotamya, Nil ve İndus vadileri ile Batı Hint kıyıları ve Habeşistan'da kurulan uygarlıklar arasında bir transit geçiş alanı fonksiyonu görmüştür. Yarımadanın bu stratejik durumu özellikle güney batıda yaşayan sakinlerine transit ticarette aracılık görevi yükleyerek canlı uygarlıklar kurmalarını sağlamıştır. Bununla beraber yarımada, doğal şartları ve dağınık nüfus yapısı sebebiyle, siyasî birliğini sağlayamadığı gibi, ekonomik açıdan da hiç

⁵ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1995, I, s. 132.

⁶ ez-Zevzenî, *Şerhu Mu'allakati's-Seb'*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2002, s.5.

⁷ el-Fâhûrî, s.39-40; Dayf, s.38-39

⁸ Hitti, s. 131-132.

bir zaman önemli hale gelememiştir. Araştırmalar İslâm öncesi Arabistan'ın sosyo-ekonomik yapı itibarıyla biri dış dünyaya kapalı, diğeri dışa açık olmak üzere iki kısma ayrıldığını ortaya koymaktadır. Yemen, Mekke, Medine ve Suriye gibi dış tesirlere maruz bölgeler tarım, el sanatları ve ticaret temeli üzerinde yüksek bir hayat standardına ulaşmakla birlikte, bu bölgelerde gelir farklılaşması ve sınıflı toplum yapısı ön plana çıkmıştır. Dış dünyaya kapalı olan kısım ise, yabancı görüşlerin hiç tesir etmediği veya çok az tesir ettiği iç kısımlar ile Araplardan başka hiç kimsenin girmedği bazı sahil bölgelerini içine alır.⁹ Yarımada'nın dört bir tarafı tabii mâniyalarla çevrildiği ve iç kısımları da çöl ile kaplı olduğu için yarımada'ya sokulmak, hiçbir istilacının işine yaramayacağından, buna yanaşılmamış ve dolayısıyla Arabistan'daki kabileler kendi örf ve adetlerini uzun müddet korumuşlardır. Bu itibarla konuştukları dile yabancı dillerin girmesi imkânsızlaşmıştır. Arabistan geniş çöllerle kaplı olduğu için buranın sakinleri olan Araplar, geçimlerini küçükbaş hayvanlardan ve develerden sağlamışlardır. Çöllerdeki az miktarda gelişen bitki örtüsü, kabileler arasında daimi mücadeleler ve hürriyetlerine aşırı düşkünlükleri, yaşayışları üzerinde önemli tesirler yaparak Arapların göçebe kabileler halinde yaşamalarına neden olmuştur. Bundan dolayı siyasi bir teşkilat kurmaları pek mümkün olmamıştır.

Arapların yaşadıkları muhitleri yalnızca kan akrabalıkları belirlemiştir. Aileler soylara, soylar da kabilelere bağlanmıştır. Kabileler aralarındaki kan akrabalıklarına dayanarak bütün kavimde bir nesep bağı sistemi meydana getirmişlerdir. Bu akrabalık, en çok kabile yaşam tarzında kendini hissettirmiş ve yakın akrabalar, çadırlarını yan yana kurarak yerleşim alanlarını meydana getirmişlerdi.

Cahiliye devri Araplarında, her kabile kendi içinde hürriyet ve eşitlik esasına dayanan bir sistemle idare edilirdi. Reislerinin halkın rızasına dayanan kişilerden olması, reislerdeki şahsi meziyet ve zenginlikleriyle ilgiliydi. Reislik babadan oğula geçerdi. Reis veya şeyh denilen kabilenin başkanı, kendi menfaatleri ile kabilenin menfaatlerini birbirinden ayırmazdı.

⁹İsmail Özsoy, "İslâm Öncesi Dışa Kapalı Arabistan'da Sosyo-Ekonomik Bulgular Ve Şu'ûlûklar Hareketi", *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 16, 2005, s. 70.

Çünkü kabile, onun ailesiyle ve kendi ismiyle anılırdı. Reislik vazifesini üzerine alan şahıs, bu mevkîye layık olduğunu her vesileyle ispat etmek zorundaydı. Genel toplantılarda halk, kabile reisini dinlese de kabile ile ilgili kararları kabilenin kendisi verir, kabile içinde çıkan ihtilaflar yapılan toplantılarda halledilirdi. Bir kabilenin bulunduğu bölge içine yabancı bir kabilenin girmeye çalışması, kabileler arası savaşların çıkmasına neden olur ve bundan dolayı kan davaları hiç eksik olmazdı.¹⁰ Kabile üyelerinden biri saldırıya uğradığında, bu kişinin öcünü yalnız kandaşları değil, kabilenin bütün fertleri almaya çalışırdı.

Cahiliye çağı, Arapların kahramanlık çağı olarak da bilinmektedir. Bilhassa çölde yaşayan Arapların övündükleri şeyler; kahramanlık, şairlik, nüfuz ve servetti. Bütün bunlar, çöl Araplarının fırsat bulunca basit sebeplerden dolayı adam öldürmesine mani olmuyordu. Bundan dolayı bu dönemde kan davaları yaygındı ve öç almak önemliydi. Herhangi bir kan davası söz konusu olduğunda, bu düşmanlık nesilden nesile aktarılırdı. Nitekim bir babanın oğluna vasiyeti, kendisinden sonra kan davalarını sürdürmesiydi.¹¹

Cahiliye çağında Arap sosyal toplum yapısını hürler, esirler ve mevâlî olmak üzere üç sınıf teşkil ediyordu. Hürler aile topluluğunun veya kabilenin ortak adını taşıyan aynı haklara haiz kimselerdi. Birlikte göç eder, savaşlara gider, her hususta ortak ve eşit bir hayat yaşarlardı. Bunlar arasında kâhinler, şairler ve savaşlarda cesaretleriyle ün kazanan kimseler de bulunmaktaydı. Esirler hürlerin haiz oldukları şeref ve haklardan mahrumdular. Bu sınıf, kölelerle cariyelerden müteşekkildi. Köleler ve cariyeler ya savaşlarda yakalanır ya da esir pazarlarından satın alınırdı. Bu dönemde esirler ve cariyeler mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden ötekine geçer, hediye edilir veya gelin mihri olarak verilirdi. Cahiliye çağında köle ve cariyeler hayvandan daha aşağı görülür ve son derece merhametsizce muamele görürdü. Bir köle veya cariy sahibi, köle veya cariyesine istediği gibi davranabilir, öldüresiye dövebilir, bir uzvunu

¹⁰ Hayati **Ülkü**, *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi (3. baskı)*, İstanbul 1977, s. 36.

¹¹ Altıntaş, s. 177.

kesebilir hatta öldürebilirdi. Köle veya cariye sahibi bu yaptıklarından dolayı hiçbir zaman sorumlu olmazdı. Mevâlî (Mevlâlar) ise hürler ile esirler arasında orta bir sınıftı. Genel olarak mevâlî, azad edilmiş köleler ve cariyelerdi. Herhangi bir köle veya esiri sahibi azat ederse o, azat edenin mevâlâsı olur, onun kabilesine mensup sayılır, akraba niteliği kazanırdı. Mevlâların birkaç türü vardı ve her birinin farklı hakları mevcuttu.¹² Mevlâlar köleler gibi alınıp satılamazdı. Mevlânın diyeti hürün diyetinin yarısı olarak kabul ediliyordu ve cezalarda da hürlerin cezalarının yarısı ile cezalandırılıyorlardı.¹³

Yukarıda da bahsettiğimiz bilgiler haricinde bedevîlerin hayatı büyük ölçüde meçhul olup, bunlar hakkındaki en eski bilgiler ancak İslâm'dan yüz elli sene öncesine kadar uzanmaktadır. Sürekli düşmanlık ve savaşlar sebebiyle bir medeniyet kuramayan ve yazı bilmedikleri için tarihlerini yazamayan bedevîler hakkındaki bilgiler ancak kutsal kitaplardan, bu kimselerde bulunan kabiliyetlerinin ürünü olan şiirlerden ve yaygın olarak aktarımda bulundukları sözlü rivayetlerden elde edilebilmektedir. İslâmî literatürün, İslâmiyet'in doğuşundan yüz elli yıl kadar sonra oluşmaya başladığı da dikkate alınırsa, Cahiliye denilen İslam öncesi dönemle ilgili kaynakların ne derece güvenilir olduğu konusunda kesin bir şey söylemek mümkün olamamaktadır.¹⁴ Bununla alakalı olarak Cahiliye şiirinin doğruluk ve güvenilirliğini sorgulayan Tâhâ Hüseyin, elimize ulaşan şiirlerin Cahiliye dönemine ait olmadığını vurgulamakta; bu devre ait bilgi edinmek isteyenlerin Kur'an'a ve Peygamber'in çağdaşı olan şairlerin şiirlerine hatta Emevî şiirine başvurmaları gerektiğini söylemektedir.¹⁵

¹² Neşet Çağatay, *İslâmdan önce Arap tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1957, s. 119-120.

¹³ Adnan Demircan, *İslam Tarihinin İlk Döneminde Arap Mevâlî İlişkisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 35.

¹⁴ Özsoy, s. 70.

¹⁵ Tâhâ Hüseyin, *Câhiliye Şiiri Üzerine* (Çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012, s. 37-38.

B. CAHİLİYE DÖNEMİ ŞİİRİ

1. Cahiliye Dönemi Şiirinin Genel Özellikleri ve Toplumun Şiire Olan İlgisi

“Şiir” kelimesi, Arapça “شعر (şe‘ara)” sülasi kökünün mastarı olup sözlükte “bilmek, sezmek, bilincinde olmak” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶ Kur’an ayetlerinde de bu anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.¹⁷ Bunlardan bilme anlamı dikkat çekicidir. Çünkü şair yalnızca sezgilerini kullanarak şiir oluşturmaz, bu sezgilerini bilgiyle yoğurma yeteneğini göstererek şiirlerini ortaya koyar. Şiir oldukça karmaşık bir olgudur, her dilde bir yığın terim ve geleneğe sahiptir. Bu yüzden anlaşılması ve herkesin kabul edeceği ortak bir tanım oluşturulması mümkün olmamıştır. Şiir hakkında yapılan çeşitli tanımlarda şiirin geçim kaynağı olan bir sanat, en ideal eğitim yöntemi, eşildiği zaman akan bir pınar, eşilmediği zaman kuruyan bir kaynak olduğu söylendiği gibi, Araplara özgü bir ilim dalı ve kimsede bulunmayan bir meziyet olduğu da ifade edilmiş, hatta bazı müellifler şiirin aşırılık ve yalanı barındırdığını dile getirmişlerdir. Ancak bunlardan her biri şiirin sadece bir yönüne vurgu yapmış olması hasebiyle tam bir tanım olma özelliğini taşımamaktadırlar. Çok boyutlu bir alan olduğundan dolayı günümüzde bile şiirin standart ve tam bir tanımı yapılamamaktadır. Bu nedenle İbn Kuteybe (ö.276/889), şiiri tanımlamak yerine onu, lafız ve anlamının kalitesine göre kısımlara ayırmış, İbnu’l-Eşîr (ö.630/1233) de, şiirin amacına vurgu yapmıştır.¹⁸ Araplar şiiri tasvir ederken onu en güzel ve kıymetli ipek kumaşlardan yapılan rengârenk işlemlere sahip elbiselere benzetmişlerdir. İbn Sellâm el-Cumâhî (ö.231/846), diğer ilim ve sanat türleri gibi şiirin de, ilim ehlinin bildiği bir sanat ve beceri yönünün bulunduğunu vurgulamış; Câhız (ö.255/869) ise,

¹⁶ Murtaḍâ **ez-Zebîdî**, *Tâcu’l-‘Arûs*, Dâru’l-Hidâye, Cilt 12, s. 175; Ebûbekir **er-Râzî**, *Muhtâru’s-Sıḥaḥ*, Mektebetu Lübnân, Beyrût 1995, s. 165, “Şe‘ara” maddesi.

¹⁷ Kur’an’da bkz. 2/9; 2/12; 3/94; 6/26, 123; 7/95.

¹⁸ Mehmet **Yalar**, “Arap Edebiyatında Şiir Kavramı Problemi-Mukayeseli Ve Analitik Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Bursa 2002, s. 106.

Hz.Ömer (ö.23/644)'in: “*Araplarda sanatın en iyisi, ihtiyacı olduğu zaman bir kimsenin sunduğu birkaç beyittir*” dediğini rivayet etmiştir.¹⁹

İslam öncesi devirde yaşamış şairlere ait şiirler için “Cahiliye şiiri” terimi kullanılır. Cahiliye devri şiiri için eski şiir, bu devir şairlerine eski şair terimleri de kullanılmaktadır. Cahiliye Araplarından günümüze yadigâr en önemli sanat, sonraki dönemlerde dahi zor erişilebilecek bir mertebede bulunan bu şiirlerdir. Yazının henüz yaygınlık kazanmadığı, sözlü kültürün egemen olduğu bu basit cemiyetin şaheser sayılabilecek nitelikte edebi ürünler ortaya koyabilmesi bugün dahi ilginç bulunmaktadır. Bundan yaklaşık on beş asır önce yaşamış, sosyolojik anlamda ilkel sayılabilecek bu toplumu çekici kılan yegâne şey, eriştiği sanatsal seviyedir.²⁰

Arapların en çok övündüğü ilim edebiyattır. Bu yönüyle Araplar, diğer milletler arasında kelimada, beyanda, nutukta, fesahat ve dil kullanımındaki yetenekleriyle tanınmışlardır. Şiir Arapların özelliklerini ihtiva eden bir divan, hikmetli düşüncelerinin yansıması olmuştur. Sözlerin nazım şeklinde ifadesi, hadiselerin tespiti, edebî, ahlakın ve adetlerin hazinesi olarak görülmektedir. Araplar edebiyatın nazım ve nesir kısımlarında büyük beceri ortaya koymuşlardır. Nazım ve nesir, şiirin kısımlarından olduğu için Araplarda yetişen belagat sahipleri, her ikisiyle de ilgilenmişlerdir. Bir şahıs kendinde galip gelen cihete göre hatip veya şair adını almıştır. Çok hatip yetişen kabilede şairler de yetişmiştir. Bununla birlikte Cahiliye zamanında, şairler hatiplerden daha çok rağbet görmüştür.²¹

Araplar şiiri, kafiye ve vezinli söz diye tarif etmişlerdir. Şiir Arapların dışarıdan almayıp kendi geliştirdikleri bir bilim koludur. Araplarda şâirane düşünüş, onların doğuştan sahip oldukları bir kabiliyet olsa da nazım adı verilen, belirli bir şekil ve kalıp isteyen edebî tür sonradan ortaya çıkmıştır. Şiirleri önceleri darb-ı meseller kabilinden ezberleyip kendi

¹⁹ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s.10.

²⁰ Abdurrahman Özdemir, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabi'a el- 'Âmirî ve Divanı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2007, s. 11.

²¹ Mahmud Esad, *İslam Tarihi (Tarih-i Din-i İslam) İslamiyet Öncesi Araplar, Mekke Devri-Medine Devri*, Marifet Yayınları, İstanbul 1983, s. 182.

aralarında konuşurken kullanmak üzere kısa ibareler şeklinde düzmüşlerdir. Bu kısa sözlere, zamanla aynı büyüklükte ikinci bir söz eklenmiş ve böylece beyitler, bunun üzerine de en basit halde “recez vezni” ortaya çıkmıştır.²²

Arap şiirinin en eski ve basit formu aynı kafiye ile iki mısra şeklinde oluşturulan ve recez adı verilen bu türdür. Bunlar genelde üzerinde çok fazla düşünülmeden söylenerek oluşturulur, birçok pratik amaca hizmet etmiştir ve herkes tarafından söylenebilir olma özelliğine sahip olan, edebi kıymeti olmayan şiirler olarak görülmüştür. Daha sonra Ağleb el-İclî (ö.21/642) bu şiiri uzatarak “*Urcûze*” adı verilen bir kaside türünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu türün gelişmesiyle tarih, gramer ve daha birçok ilim dallında oldukça uzun eğitici eserler yazılmıştır. Şiir için, recezden kesilmiş şiir biçimi olduğuna işaret etmek için “*karîd*” terimi de kullanılmıştır ve bu kavram önceleri kasideden daha kısa olan parçaları ifade ederken hicri III. asırdan sonra mutlak manada şiiri anlatmak için kullanılmıştır. Bu anlamda kullanılan diğer bir ifade de “*kaşîd*” dir. “*Kaşîde*” ise daha uzun, kendi içerisinde bir konu bütünlüğü arz eden, biçim ve içerik olarak diğerlerinden farklı şiirlerdir. Klasik kasîdenin iç planı doğal bir şekilde oluşmaktadır. Araplarda kaside belirli bir şairin icadı olarak görülmüş ve ilk kaside yazarının Mühelhil b. Rabî’a (ö.m.531) olduğu kabul edilmiştir.

Cahiliye şiirinde öncelikli olarak medh ve tasvir işlenmekle birlikte gazel, fahr, mersîye, hikemiyât, i’tizâr ve isti’tâf gibi konular da ele alınmıştır. Cahiliye şiiri, sonraki dönemlerde oluşturulan şiire kıyasen kullanılan ifadelerin gerçeğe uygunluğu, aklın sınırlarını aşırı derecede zorlayan abartılı benzetmelerin bulunmayışı, yabancı kelimelerin azlığı gibi konularda farklılık arz etmektedir.²³

Araplar eskiden beri şairâne bir tabiat üzere bulunmuştur. Çünkü Araplar; İbrânîler gibi Sami milletlerden olmaları sebebiyle şiir söylemekte ve hayal âlemine dalmakta yaratılıştan gelen bir kabiliyete sahiptirler. İklim ve geçim şartları onları şairliğe sevk etmiş, çöllerde hayat geçirerek,

²² Çağatay, 148-149.

²³ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb*, Müesseseti'l Me'ârif, Beyrut 1972, Cilt 2, s. 27.

davranışlarında, fikirlerinde ve diğer ahvalinde hür ve müstakil bulunmaları onları şairane tasavvurlarda ehliyet ve liyakat sahibi yapmıştır. Bedevî hayatın birçok işleri ve hususiyetleri, aralarında düşmanlıkların ve övünmeyi gerekli kılan hadiselerin çıkmasına sebep olarak zihinlerine, düşüncelerine açıklık getirmiş; bu ihtiyaçlarını şiir söyleyerek gidermelerine katkıda bulunmuştur. Bu cihetle, Arapların şiirlerinin çoğunda kahramanlık ve binicilik temaları vardır. Arap dilinde eş anlamlı, eş vezinli kelimeler, mana ve beyan üslubu cihetiyle şairane düşünceleri ifadeye İbrânî lisanından daha elverişlidir.²⁴

Cahiliye dönemi Arap toplumunda sözlü kültür hâkim olmuştur. Yazılı kültürün hâkim olmadığı bu devirde yazının kullanıldığına ilişkin bazı kayıtlar da mevcuttur. Buna binaen yazının daha çok ticari ve içtimai işlerin yürütülmesinde kullanılan ve yaygın olmayan bir araç olduğu söylenebilir. Arap Yarımadası'nda yazının kendiliğinden ortaya çıkıp çıkmadığı, Arapların hangi devirde yazı yazmaya başladığı ve en evvel hangi harfleri kullandığı pek ziyade bahis konusu olmuş ve bu konuda pek çok eser yazılmıştır. Yaygın kanaate göre bu coğrafyaya yazının diğer Sami milletler aracılığıyla girdiği ve Araplar tarafından taklit edilerek kullanıldığı kabul edilmektedir.²⁵

Günümüze ulaşan en eski şiir örnekleri V. yüzyılın sonları ile VI. yüzyılın başına tekabül eden zaman dilimine aittir.²⁶ Bu örneklerle bakıldığında sağlam ve köklü bir sanat birikiminin ürünü oldukları anlaşılmakta, Arapların şiir alanında çok ilerlemiş oldukları görülmektedir.²⁷ Cahiliye eserleri bize o döneme ait çok yönlü bilgiler veren kıymetli ilim hazineleridir. Cahiliye şairleri hangi toplumsal sınıfa ait olurlarsa olsunlar, kendi hissiyatlarını toplumun ortak değerleri ve duygularıyla harmanlamayı başarmışlar ve bu yönüyle Cahiliye toplumunun aynası olmuşlardır. Yarımadanın büyük bölümünün çöllerle kaplı olması başka kültürlerle etkileşimi engellemiş, bu standart şartlar toplumun yaşam biçiminin tekdüze

²⁴ Esad, s.187.

²⁵ Esad, s. 158.

²⁶ Çetin, s.8.

²⁷ Ali Aktañ, *İslam Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara 2018, s. 54.

olmasına sebep olmuştur. Şairler bulundukları ortamda aynı malzemeyi kullandıkları için; işledikleri konular birbirine yakın olmuş, özellikle binekler, savaş aletleri, coğrafya ve daha birçok şeyin tasvirinde kullanılan ifadelerde benzerliklerin bulunması kaçınılmaz olmuştur.

Cahiliye döneminde şiir sanatı, Araplarda erdem kavramını şekillendirmiştir. Savaşta kahramanlık, düşkünlükte sabır, hükümetin olmadığı yerde tek adalet yolu olarak görülen intikamda inat, zayıfın korunması, güçlüye meydan okuma, konukseverlik, yoksula karşı cömertlik, kabileye sadakat ve sözünün eri olmak gibi davranışlar çölde yaşamlarını sürdürmek zorunda olan insanların ahlaki ilkeleri olmuştur.²⁸ Öte yandan bedevî hayat anlayışı, büyük oranda zevk ve hazza dayalıdır. Bedevî Arapların, aşk, şarap, kumar oynama, kıssa dinleme, akıl ve hikmetle ilgili kısa, zarif ve etkili ifadeleri takdir ettikleri, onlardan hoşlandıkları görülmektedir.²⁹

Eski Arabistan'da yaşayan kabileler, genellikle güneyin Yemen kabileleri, kuzeyin Nizârî veya ẖaysî kabileleriydi. Bu kabileler arasında farklılıklar bulunmasına rağmen, bu farklılık ortak bir Arap kültür birliği kurma eğilimini engellememiştir. Bu eğilim geliştirilmiş, ortaklaşa bir şiir dilinde ifadesini bulmuştur. Bu dönemin ünlü Arap şairleri şiirlerinde, aşktan çok çöldeki hayatın yiğitliklerini ve Arapların büyük ve önemli günlerini dile getirmiş, yaşamaya ilişkin bilgilerin kurallarını yalın deyişler halinde ifade etmişlerdir.³⁰

VI. yüzyılın başlarında Kuzey Arabistan'da hemen hemen bütün kabilelerce bilinen ortak bir şiir dili mevcuttur. Bu şiir dili belki, her yıl otlak bulmak için yapılan göçler, hac ve ticaret maksadıyla muhtelif panayır yerlerine gidilmesiyle teşekkül etmiş, geniş kelime hazinesini de bu yolla yapılan temaslar sonunda muhtelif Arap lehçelerinden almıştır. Bu ortak ve geniş şiir dili yalnız Buşrâ ve Hîre saraylarında incelenmiş bir hayatın süs

²⁸ Arthur **Goldschmidt JR**, ve Lawrence **Davidson**, *Kısa Ortadoğu Tarihi* (Çev. Aydemir Güler), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 47.

²⁹ Reynold A. **Nicholson**, "İslâm Öncesi Arap Şiirinde Dinin Etkileri" (Çev. İbrahim Yılmaz), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, Erzurum 2002, s. 213.

³⁰ Claude **Cahen**, *Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar İslamiyet*, (Çev. Esat Mermi Erendor), Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 14.

ihtiyacı için sanatlarını mübrem bir zaruret haline getirmiş büyük şairler tarafından değil, belki dar çerçeveli bir hayatın kıskanç rekabetlerini ebedileştirmek hususunda Huzeyl kabilesinin keçi çobanları tarafından da kullanılmıştır. Kendini eğlendirmek ve hayvanını gayrete getirmek için onun ölçülü yürüyüşüne bîteviye bir şarkı (hidâ') ile katılan deveçiler, bedevi çadırlarında oturan kadınlar ve hurmalık vahalarda çalışmanın yorgunluğuna vezinli sözlerle karşı koyan köylüler de aynı zamanda konuşma dilini kullanmışlardır. Bu çeşit türkülerin, ibtidâi hayat süren Araplara yalnız kuvvet vermekle kalmadığı, belki onlara göre, doğrudan doğruya işini çabuklaştırma gücü vermiş olduğu düşünülebilir.³¹

Müslümanlıktan önceki Arap şiirlerinin kır çiçekleri gibi sade ve güzel olduğu söylenebilir. Çevresinde olan bitenleri iyi gören çöl Arapları, bunları iyi göstermeye de dikkat etmiş ve iki nesneyi birbirine benzetirken bunlara mübalağa edilmeksizin bir sayılacak kadar benzerlerini bulup kullanmışlardır. Eski Yunanlılarda ruhi bir ihtiyaçtan dolayı heykeltıraşlık ilerlediği gibi Araplarda da ruhi ve içtimâi sebepler sâikasıyla şiir sanatı gelişmiştir. Şiirin bu denli ilerlemiş olmasından olacak ki eski Arap şairlerinden yedi şairin yedi kasidesi müzelerde yer almakta ve sevilerek okunmaktadır. Bu kasidelerde ağır kelimeler kullanılmış olmasına rağmen bu ağırlığın altın ağırlığı gibi hoş giden, insana rahatsızlık vermeyen bir ağırlık olduğu söylenebilir.³²

İlk döneme ait şiirlerin kıtalar halinde kısa şiirler şeklinde olduğu, ilk uzun kasidenin de hicretten en çok yüz yıl önce İmruu'l Kays (ö.m.540 civarı)'nın dayısı Mühelhil b. Rabî'a tarafından söylendiği kabul edilmektedir. Sözlü kültürün hâkim olduğu yarımada edebiyat ve kültür ürünlerinin aktarımı râvilik geleneği vasıtasıyla olmuştur. Sadece bir şairin şiirlerini ezberleyip aktaran râviler olduğu gibi,³³ hafızalarındaki şiirin miktarının çokluğu hakkında rivayetler bulunan Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî (ö.146/763), Hammâd er-Râviye (ö.160/776-77), Mufaddal ed-Dabbî

³¹ Çağatay, s.149.

³² Şerafettin Yaltkaya, *Muallakat (Yedi Askı) (Çeviri)*, Şark-İslam Klasikleri, MEB Yayınları, İstanbul 1989, s. 1.

³³ Çetin, 20.

(ö.178/794) ve Halef el-Ahmer (ö.180/796) gibi büyük râviler de yetişmiştir.

Aktardığımız bütün bu bilgiler sınırlı kaynaklarla bize ulaşmıştır. İlk dönem edebiyatı hakkında elimizde kapsamlı bilgi mevcut değildir. Cahiliye şiirinin; tarihteki varlığı hakkında görüş ayrılığı bulunmamakla birlikte, İslâmî dönemde Cahiliye şiiri olarak bilinen şiir koleksiyonunun tamamının Cahiliye dönemine ait olup olmadığı konusundaki görüş ayrılıklarının, hicrî ikinci asırdan itibaren başladığı ve günümüze dek devam ettiği kaydedilmektedir.³⁴ el-Cumahî Cahiliye dönemi şiir koleksiyonundan elimize sadece çok azının ulaştığını söylemektedir. Bu kanıya da; meşhur bazı şairlerin şiirlerinden çok azının elimize ulaştığı, ancak şairlerin bu şöhreti elde etmeleri için daha fazla şiire sahip olmaları gerektiği düşüncesiyle ulaşır. Hatta bu azlık sebebiyle bazı şiirler sonradan bu kimselere nispet edilmiştir ve bu da şiirin güvenilirliği problemini gündeme getirmiştir.³⁵ Cahiliye devrine ait şiirin önemli bir bölümünün kaybolduğunu ve hatta İslâmî dönemde yeniden yazılarak Cahiliye şairlerine atfedildiğini³⁶ savunanlar olduğu gibi, sonraki döneme taşınmış olan şiir koleksiyonunun içerisinde bu eksiklikten kaynaklanan bütüncül bir intihal ve şiir uydurmanın söz konusu olmadığını, sadece onda birlik bir oranda kısmî bir kaybın yaşanmış olabileceğini söyleyenler de mevcuttur. Hicri II. asrın ilk yarısında ortaya konulan *el-Mu'allakatu's-Seb'a* ve *el-Mufaḍḍaliyyât* isimli antolojileri müteakip yazılan eserlerle yazılı rivayet kültürü yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sayede geçmişe ait edebî ve kültürel bilginin günümüze kadar taşınması mümkün olabilmıştır. Ancak şiirler bizzat onu söyleyen kişi tarafından tek elden kaleme alınmadığı için, bazılarında aidiyet problemi ortaya çıkmış ve bu belirsizlikten ötürü bir şiir birden fazla şaire nispet edilmiştir. Bazı edebiyatçılar Hammâd er-Râviye ve öğrencisi Halefu'l-Ahmer'in Cahiliye şiirine ait bazı ekleme ve değişiklikler yaptıklarını, hatta meşhur birçok şair adına fark edilemeyecek derecede ustalıkla şiirler uydurduklarını iddia etmişlerdir. Hatta Hz. Âdem ya da Âd ve Semûd gibi

³⁴ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2009, s. 25.

³⁵ Bu konudaki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Hüseyin, s. 59-126.

³⁶ ez-Zevzenî, s. 8.

kavimlere mensup eski zamanlarda yaşamış olması nedeniyle sözlerinin bize ulaşması imkânsız bazı kişilerle, insanlarla doğrudan iletişim kurmaları mümkün olmayan İblîs, Cebrâîl ve cinler gibi metafizik varlıkların dilinden bazı şair ve raviler tarafından şiirler uydurulmuştur.³⁷ Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî (ö.449/1057), *Risâletu'l Ğufrân* adlı eserinde Teebbeṭa Şerran (ö.m.540) ile olan bir diyalogu bize şöyle aktarmıştır: *Teebbeṭa Şerran'a şöyle soruldu: “Cinlerin evlenmesiyle alakalı senden gelen rivayetlerin gerçekliği var mı?” Şöyle cevap verdi: “Biz Cahiliye döneminde uydurma şeyler söyler, asılsız olaylar anlatırdık. Bizden sana ulaşan rivayet eğer akla aykırıysa yalan sözlerdendir. Bütün zamanlar aynı karaktere sahiptir. (Şimdi gerçekleşmesi imkânsız olan şeylerin o zaman vuku bulması mümkün değildir)”*.³⁸ Bu aidiyet belirsizliğine sebep olarak da ravilerin bilinçli ve bilinçsiz uydurmaları, sözlü rivayetlerin aktarım esnasında değişme ve unutulmaya açık olması, dil, tefsir, hadis âlimleri, kelamcıların ve tarihçilerin Cahiliye şiirinden çalıştıkları konuları güçlendirmek amacıyla delillendirme çabaları ve aşiretler arası siyasal ve tarihsel çekişmeler gösterilmiştir.³⁹ Dönemin, varlığı tartışma konusu olan nesri de büyük ölçüde hitabet, özdeyişler, hikmetli sözler, tavsiyeler ve kısa hikâyelerden ibâret görünmektedir. Bu dönemde yetişen en önemli hatipler Kuşş b. Sâ'ide (ö.m.600), 'Amr b. Ma'dikerib (ö.21/641-42), Eksem b. Şayfî (ö.9/630) gibi şahsiyetlerdir.

Bu şiir, İslâm'ın kabulüyle birlikte ayrı bir önem kazanmıştır. İlk olarak Kur'an'daki garîb lafızların anlamına ulaşmak için eski Arap şiirinden yararlanılmaya başlanmış, bu ihtiyacın zorunlu bir sonucu olarak da sözlü olarak aktarılan gelen Cahiliye şiirleri derlenerek yazıya geçirilmiştir. Kur'an'daki garib lafızları açıklamak amacıyla derlenen bu şiirlerden, Kur'an ilimleri, dil, edebiyat, tarih, dinler tarihi gibi ilim dallarında da yararlanılmıştır.⁴⁰

³⁷ İsmail Durmuş, “Şiir”, DİA, İstanbul 2010, Cilt 39, s. 145- 147.

³⁸ Ebu'l- ‘Alâ el-Me‘arrî, *Risâletu'l-Ğufrân*, Matba'atu Emîn, Mısır 1907, s. 107; 'Âdil Ferîcât, *eş-Şu'arâu'l-Câhiliyyüne'l-Evâil*, Dâru'l-Meşriq, Beyrut 1994, s. 88.

³⁹ Yalar, “Cahiliye Şiirinin ...”, s. 117-118.

⁴⁰ Ali Bulut, “Cahiliye Şiirinde Bazı Dini Motifler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18-19, Samsun 2005, s. 213-235.

2. Cahiliye Devri'nde Şairler ve Şair algısı

Özellikle Cahiliye döneminde şiir bir ilim, şair de en büyük âlim olarak görülmüş, şairlik ünvanına sahip kimsenin kendisine şiir ilham eden şiir şeytanları (ilham perileri) bulunduğu inanılmıştır. Şairler, şiirlerinin cinler tarafından kendilerine söyletildiği tesirli sözler olduğuna ve bunu gaybdan aldıklarına inanmakla birlikte; toplumda şairlerin insanlardan üstün, cinlerden daha alt sınıfta oldukları düşüncesi de kabul görmüştür.⁴¹ Büyük şairler yetiştirmiş olmak kabileler için büyük bir gurur ve övgü kaynağı olmuş; şairlerden mahrum kalmak utanç ve ayıplanma sebebi olarak görülmüştür.⁴²

Araplar arasındaki inanişe göre şairler, halktan normal bir kişinin sahip olamayacağı özel ilimle donatılmış kimselerdir. Bir şair olarak bu kimseler, gözle görülmeyen birtakım varlıklarla temas halindedir. Zaten şair kelimesinin anlamı da bunu doğrulamakta olup bilen veya hisseden anlamına gelmektedir. Öte yandan şair, edeceği beddualarla, düşmanının üzerine bela ve kötülükler yağdırabilecek bir güce sahiptir. Bu yüzden onun sanatına, yalnızca hayatın bir süsü olarak bakılmaz ve öldürücü bir silahtan korkarcasına şiirlerine hedef olmaktan korkulurdu.⁴³ Çünkü şair, yermek istediği kişileri yazdığı hicivlerle, adeta yerin dibine geçirebilirdi. Bu dönemde şairler, içinde bulundukları toplulukta kamuoyunu şekillendirebilecek ve onları etkili bir şekilde temsil edebilecek tarzda sözcülük yaparlardı. Şairler o dönemde hem kendi kabilelerinin hem de düşman kabilelerin tarihlerini iyi bilirlerdi. Bu sayede, kendi kabilelerini övmeye yarayacak şeyleri bulup ortaya çıkarabilecekleri gibi, düşman kabilelerinin geçmişe ait zaaflarını ve mağlubiyetlerini dile getirerek onları gülünç ve utanılacak bir duruma düşürebilirlerdi. Bu bakımdan eski Arap şiirlerinin, yazıldıkları dönemin araştırılmasında kaynak olarak tarihi bir değer taşımakta olduğu söylenebilir.⁴⁴

⁴¹ Ali Yılmaz, "Arap Edebiyatında Şeytanlı (Cinli) Şairler", *Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi dergisi*, Cilt VI/II, Sivas 2002, s. 263-264.

⁴² Çetin, s. 10.

⁴³ Aktan, s. 50.

⁴⁴ Aktan, s. 50.

Şair ve şiire normalin üzerinde bir değerin atfedildiği böyle bir toplumda, hamasetin ayrı bir anlam ve önem arz edeceği muhakkaktır.⁴⁵ Şairler memleketin âlimi, tarihçisi, kâhini, sihirbazı, namus koruyucusu olup, herkesin üstünde bir itibara sahiptiler. Toplumun genel fikir arkaplanına hâkim olan şairler, diledikleri kimsenin değerini yükseltir, dilediklerininkini düşürürlerdi. Duygu, kahramanlık ve hayal ile yoğrulmuş Araplar, belâgatli sözlerden çok etkilenirlerdi; bazen bir beyit bile kendilerini ayaklandırıp oturtmaya yeterdi. Şair, silahı olan hicvi ile karşı tarafta yara açar, kabileleri heyecana sevk ederek birbirlerine düşürebilirdi. Şair, sihirli bir kelimeyle çölün kötü ruhlarını harekete geçirir, düşmanı tehdit eder, zarar verir, mahvederdi. Bu nedenle Araplar, şairlerin hicivlerinden korkarlardı, övmeleriyle iftihar ederler, methedilmek için ellerinden gelen her türlü fedakârlığı göze alırlardı. Şairin methine mazhar olan kişinin toplumda saygınlığı artar, meselâ kızları varsa kolayca evlendirebilir yahut ticaret yapan bir kimseyse kazancına ve şöhretine olumlu katkılar sağlayabilirdi.⁴⁶ Nitekim daha önce gerek fakirliği, gerekse toplumda silik biri olması dolayısıyla sekiz kızının hiçbirine talip çıkmayan Muhallik adında biri, elinde bulunan kıt imkânların tamamını seferber ederek Ukâz'a gitmekte olan ünlü şair Meymûn b. Kays el-A'sâ (ö.7/629)'yı ağırlamış, halini soran şaire maruzatını anlatmıştır. el-A'sâ'nın Ukâz'da adı geçen şahsı ve kızlarını metheden bir şiir inşâd etmesi üzerine, o güne kadar talibi çıkmayan kızlara, toplumun üst kesimlerinden evlilik teklifleri olmuş ve o yıl içerisinde bütün kızları nasibini bularak evlenmiştir.⁴⁷ Yine şair Miskîn ed-Dârimî (ö.89/708)'nin de siyah peçe satan bir kadını iki beyitlik bir şiirle methetmesi suretiyle kadının satılmayan ürünlerinin alıcı bulduğu, yanında bulunan bütün malların satıldığı anlatılır.

Şairin, cinlerin ilhamlarına mazhar olduğuna inanıldığından kendisinden korkulur, hürmette kusur edilmezdi. Bu durum şairin özellikle

⁴⁵ Recai **Kızıltunç**, "Arap Edebiyatında Antolojik Bir Eser. Kitabü'l-Vahşiyyat", *Doğu araştırmaları, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, İstanbul 2012/2, s. 39-40.

⁴⁶ Nurettin **Ceviz**, Kenan **Demirayak**, Nevzat H. **Yanık**, *Yedi Askı-Arap Edebiyatının Harikaları (Çeviri)*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 9-10.

⁴⁷ Özdemir, s. 21-22.

hicivlerinin tesirli olmasına neden olurdu. Çadırların kurulduğu yer, şairin emriyle değiştirilir, münasip gördüğü yer ve zamanda kurulurdu. Savaş hakkında onun görüşü alınır; ganimetin taksimi sırasında en çok kahramanlık gösteren savaşçılar kadar ona hisse ayrılırdı. Kabileler arasında cereyan eden savaşlarda bir şair esir düşse, kabileler kendilerini hicvetmeyeceğine dair ondan taahhüt alırlardı.”⁴⁸

Arap şiirlerinin boyutu sadece kabilelerle sınırlı değildi. Şiirin bir de bireysel boyutu vardı. Kişiler ve toplum üzerinde bu derece etkili olan şiirler devrin varlık ve nüfuz sahibi insanların da dikkatini çekmiştir. Nitekim onlar da maddi imkânlarını seferber ederek şiirin bu gücünden yararlanmaya çalışmışlardır. Davet ettikleri şairlere, kendilerini methetmeleri karşılığında deve, elbise, takı ve cariye gibi değerli hediyeler vermişlerdir. Varlıklı kişiler, kendilerini öven bir şiir sayesinde Araplar arasında namlarının yayılıp, şanlarının yüceleceğini ve isimlerinin ebedîlik vasfı kazanacağını biliyorlardı. Bu uğurda şaire aşırı derecede bağlanır ve onun gönlünü hoş etmek için ellerinden geleni yaparlardı. Hatta kimi zaman ekonomik imkânlarının dahi üzerine çıkarlardı. Elde avuçta ne varsa tüketip çaresiz kalınca da şairlerin aleyhlerine dönecekleri endişesiyle huzurları kaçır mutsuz ve bedbaht olurlardı.⁴⁹

Şiirin kılıçtan; şairin de cengâverden daha kudretli görüldüğü Arap toplumunda, ancak ilkel kabile dinlerinde görülen şamanlara benzer bir statünün, kudretli bir şairde olduğu bile söylenebilir. Çölden başka bir dünya tanımamış bedevi bir Arapla, şehirde ticaret, sanat ve ekonomi gibi sosyal, iktisadi ve kültürel faaliyetlerin içinde; hatta bu faaliyetleri yöneten şehirli bir Arabı aynı duygu ve düşünce etrafında buluşturan yegâne güç, şiirdir. el-Mütenebbî (ö.354/965), kendi şiir sanatının ihtişamını ve kudretini dile getirdiği; aynı zamanda Arap şiirinin, duyguların ifadesindeki hırçınlığını ve sınır tanımazlığını gösteren dizelerinde, mealen şöyle demiştir:⁵⁰

⁴⁸ Ceviz, Demirayak, Yanık, s. 9-10.

⁴⁹ Özdemir, s. 25.

⁵⁰ Kızıltunç, s. 39.

أَنَا الَّذِي نَظَرَ الْأَعْمَى إِلَى أَدْيِي / وَ أَسْمَعْتُ كَلِمَاتِي مَنْ بِهِ صَمَمٌ⁵¹

*Ben, edebiyatını (şairlerini) körün bile gördüğü, sözlerine sağırın bile kulak verdiği biriyim*⁵²

وَ الْحَيَلُ وَ اللَّيْلُ وَ الْبَيْدَاءُ تَعْرِفُنِي / وَ السَّيْفُ وَ الرُّمْحُ وَ الْقِرْطَاسُ وَ الْقَلَمُ⁵³

Atlar, gece, çöl tanır beni; kılıç, mızrak, kâğıt ve kalem de.

Ancak bununla birlikte zamanla şiir yürekten taşan samimi duyguların ifade şekli olmaktan çıkmış, maddi kazanç elde etmek amacıyla oluşturulan bir ticaret aracı haline gelmiştir. Bu çığır Hîre ve Ğassânî hükümdarlarından aldığı bahşişler sayesinde yemeğini altın kaplarda yiyen Nâbiğa ez-Zubyânî (ö.m.604)'nin açtığı, Meymûn b. Kays el-A'şâ'nın diyar diyar dolaşarak şiir ticareti yaptığı ve hatta Hz. Peygamber'e de bu amaçla şiir yazdığı, Hutay'e (ö.59/678)'nin de bu geleneği sürdürdüğü söylenmektedir.⁵⁴

Cahiliye Arapları, şairler hakkındaki bu görüşleri sebebiyle olağanüstü niteliklere sahip olan Kur'ân ayetlerini şiir, Hz. Peygamber'i de şair olarak nitelendirmişlerdir. Ancak bunu inkâr psikolojisine dayanarak ifade ettikleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Arap edebiyatında kadın şairlere ait olan manzum parçalar mersiyelerdir. Bunun başlıca sebebi olarak gerek İslam öncesinde kabilelerin kendi aralarındaki sonu gelmeyen iktidar mücadeleleri, gerekse İslam dininin kabulüyle “cihat” ve “şehitlik” kavramlarının içselleştirilmesi; kısaca savaş sanatının sürekli bir meslek halini alması sonucu eli silah tutan erkeklerin daima cephelerde savaş halinde olmaları gösterilebilir. Doğal olarak bu durumda da kadınlar, daima ölen erkeklerinin ardından ağıtlar, mersiyeler dizmişlerdir.⁵⁵

⁵¹ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî, *Dîvânu'l-Mütenebbî*, Dâru Beyrût, Beyrut 1983, s. 332.

⁵² Öznurhan, s. 159.

⁵³ el-Mütenebbî, s. 332.

⁵⁴ Durmuş, “Şiir”, s. 147.

⁵⁵ Kızıltunç, s. 42.

Bazı şairler, sokaklarda gezerek, müzik aleti eşliğinde şiirlerini söylüyorlardı. Böyle şairlere, halk daha çok itibar etmiş, söyledikleri şiirleri defalarca dinlemiş, kendileri de tekrar etmiş ve onlara hediyeler verip ikramda bulunmuşlardır. Şair oradan ayrılınca da, hem şair hem de şiirleri hakkındaki görüşlerini beyan etmişlerdir. Bazıları lehine bazıları da aleyhine konuşmak suretiyle bir çeşit tenkitte bulunmuşlardır. Bu tür tenkidin temeli ise, yüksek bir edebî zevke dayanmış olmasıdır. Böylelikle şairler de çoğunluğun beğenisini kazanmak için şiirlerini en iyi şekilde söylemeye çalışmışlardır. Bu şekilde şair, kendi şiirini tenkitçi bir yaklaşımla nazmetmeye sevk edilmektedir. Her şair, yetiştirdiği öğrencilere şiir sanatının nasıl iyi yapılabileceği, iyi ve kötü şiirin nasıl ayırt edilebileceği gibi konularda bilgiler sunmuştur. Şairler kendi aralarında da birbirlerinin şiirlerini değerlendirmiş ve şiirler hakkında kıymet biçmişlerdir. Adeta müsabaka havasında yapılan bu değerlendirme de, bir nevi tenkit sayılmaktadır. Hatta birbiriyle yarışan iki şair, üstünlükleri konusunda bir hakem tayin etmiş, bu hakemin lehte ya da aleyhte verdiği kararlara saygı göstermiştir.⁵⁶

Cahiliye şairleri, suni güzellikleri değil, doğruluk, onur, sözünü yerine getirmek, hiçbir şeyden yılmamak, misafir ağırlamak gibi bedevîliğin tabii yükseklik vasıflarını taşıyan kimselerdi. Bunun yanı sıra hayatları kadın sevmek, şarap içmek, kumar oynamak, her alanda üstün çıkmaya çalışmak, ata ve deveye binip çölde dolaşmakla geçmiştir.⁵⁷

⁵⁶ Ferhat Yılmaz, “Arap Edebiyatında Tenkidin Seyri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Adana Ocak-Haziran 2004, s. 245.

⁵⁷ Yaltkaya, s. 2.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞA‘ÂLİK ŞİİRİ

A. ŞA‘LEKE KAVRAMI

1. Şa‘leke Kavramı

Sözlükte “صعلوك (şu‘lûk)” kelimesi “malı bulunmayan fakir kimse” anlamına gelmektedir. Kelime “devenin tüy dökmesi” anlamına gelen “تصعلك (teşa‘lûk)”ten türetilmiştir. “صعلكة (Şa‘leke)” ise “fakirlik, fakirleşmek, insanı malından ayıran ve onu semirmiş zenginler arasında zayıf ve cılız konuma düşüren yoksulluk” demektir.⁵⁸ Zebîdî (ö.1205/1791) buna “dayanağı (güvencesi) olmayan” ibaresini de eklemektedir.⁵⁹ Aslında bu kelime “birlikte olmama, ayrılma” manasını da ihtiva eder. Çünkü fakir kimse malından ayrı düşmüştür ve bu yüzden kendisi için bu ifade kullanılmaktadır.⁶⁰ Kelime bu anlamıyla şu‘lûkların liderlerinden ‘Urve b. el-Verd (ö.m.594)’e ait bir şiirin aşağıda verdiğimiz bir beytinde geçmektedir ki, İşfehânî⁶¹ (ö.356/967) ‘Urve’ye “şu‘lûk” adı verilmesiyle bu kelime arasında bağlantı kurmaktadır:

⁵⁸ İsmail Durmuş, “Şu‘lûk”, DİA, İstanbul 2016, Cilt ek-2, s. 534.

⁵⁹ İbn Manzûr, Lisânu’l-‘Arab, “Şa‘leke”, Cilt 10, Dâru Şâdir, Beyrût 2010, s. 455; ez-Zebîdî, “Şa‘leke”, s. 6736; er-Râzî, “Şa‘leke”, s. 375.

⁶⁰ Abdulhâlîm Hıfînî, Şi‘ru’ş-Şa‘âlîk Menhecuhû ve Haşâişuhû, Kahire 1987, s. 17.

⁶¹ Ebu’l Ferac El-İşfehânî, el-Eğânî, Dâru İhyâi’t-Turâşî’l ‘Arabî, Beyrut 1994, Cilt 3, s. 256.

لَحَى اللّٰهُ صُعْلُوكًا إِذَا جَنَّ لَيْلُهُ مُصَافِي الْمَشَاشِ أَلِفًا كُلَّ مَحْزَرٍ⁶²

“Geceleyin (gizlice hayvan kesilen yerlere giderek) içinde ilik olmayan atılmış kemikleri arayan, onları çiğneyerek, emerek hayatını sürdüren şu ‘lûka Allah lanet etsin!

Bu durumda olan kimse için “teşa‘leke” ifadesi ve fakirlik manasında da Hâtim eţ-Tâî (ö.m.578)’nin şu şiirinde⁶³ olduğu gibi “teşa‘luk” ibaresi kullanılmaktadır:

غَنِينَا زَمَنًا بِالتَّصَعُّلِ وَالْغِنَى كَلَّا سَقَانَاهُ بِكَأْسَيْهِمَا الدَّهْرُ

“Bir müddet biz hem fakirlik ve hem de zenginlikle yaşadık; zaman onların kadehleriyle kendisine olan susuzluğumuzu giderdi.”

Çoğulu şa‘âlik olan şu‘lûk kavramı sözlükte, itibarı olmayan, fakir ve kimsesiz kişi anlamına gelmekle birlikte Arap edebiyatında, daha geniş anlamda kullanılmıştır.

Sözlük anlamıyla bağlantılı bir edebî terim olarak şu‘lûk (çoğulu şa‘âlik); kendilerine özgü prensipler çerçevesinde bir araya gelip grup oluşturan ve onlara bu ismi verdirecek kadar hem kendileri fakir bir hayat yaşayan hem de işledikleri konular arasında fakirlik problemine oldukça geniş bir yer ayıran şairlere verilen genel bir isimdir.⁶⁴ Eylemleri göz önüne alındığında; kendi kabilesinden ayrılan veya diyet bedellerini kabilesine yükleyerek onları maddi olarak zor durumda bıraktığı cinayetlerinin çokluğu yüzünden ailesi ve aşireti tarafından dışlanan, öldürmeyi, yol kesmeyi, talanı, çapul ve baskını meslek edinen, vahşiler postuna bürünen kimse” şeklinde tanımlamak mümkündür.⁶⁵ Aşiret toplum yapısında herhangi bir gruba bağlı olmayan kişi için hayat şartları daha zorlayıcı olmaktadır. Bu kişiler kendi tercihleriyle aşiret hayatının getirdiği haklardan yoksun kalarak, endişe ve korku içinde düzensiz bir yaşantıya sahip yoksul

⁶² Esmâ’ Ebûbekr **Muhammed**, *Dîvânü ‘Urve b. el-Verd Emîri’ş-Sa‘âlik*, Dâru’l Kütübi’l ‘İlmiyye, Beyrut 1998, s. 68.

⁶³ İbn Manzûr, s. 455.

⁶⁴ Kadri **Yıldırım**, “Câhiliye Dönemi Arap Edebiyatında “Şu‘lûk” Şairler Hareketi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, Diyarbakır 2001, s. 178.

⁶⁵ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 534.

kimseler haline dönüşmüşlerdir. Şu‘lûkların; müntesipleri oldukları kabile ve toplumdaki otoriteyi kabul etmeyerek, mevcut düzene uymadığı, dağlarda veya çölde soyutlanmış bir hayat yaşayarak, hayatın zorluklarına karşı kendi imkânlarıyla mücadele etmiş kişiler oldukları da söylenebilir. Zaman zaman günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kadar eşkıyalık yapmalarına rağmen, bulundukları toplum, onlara müsamahalı davranarak, onları hırsızlardan ayrı tutmuştur. Câhiliye edebiyatında geniş bir şekilde kullanılan şu‘lûk kavramı, genelde fakirliği ile ön plana çıkan kişi anlamında kullanılmakla birlikte, bazen de bu anlamı dışına taşarak daha geniş olan terimsel anlamıyla kullanılmıştır. Kimi müelliflerin ise, şu‘lûk sözcüğünü bazı sıfatlarla kullandığı görülmektedir (صعلوك مخلوع) (şu‘lûk mehlû) / kabilesinden kovulmuş şu‘lûk). Şu‘lûk grubuna giren kişilerin tespit edilmesi yönündeki çalışmaların, müelliflerin şu‘lûk kavramına yükledikleri birbirinden farklı anlamlar nedeniyle zorlaştığı görülmektedir. Yukarıda açıklanan terimsel anlamıyla şu‘lûklar, farklı aşiretlerden olmalarına rağmen (ortak noktaları olan hayatta kalma gayesiyle) kimi zamanlar bir araya gelerek grup oluşturmuş, reddedildikleri toplumlarına karşı daima bir kin ve intikâm duygusu içinde yaşamışlardır. Ancak bütün olumsuzluklara rağmen, yaşadıkları dönemdeki edebî hareketlilikten soyutlanmayan Şenferâ, ‘Urve b. Verd ve Teebbeṭa Şerran gibi bazı şu‘lûklar, kendi hayat tarzlarını ve cengâverliklerini edebî bir üslupla aktarmayı başarmışlardır.⁶⁶

Şu‘lûk Araplara ve hırsızlara kurt gibi oldukları için, yaşam tarzları ve tabiatlarının benzerliğine gönderme yapılarak “ذُؤْبَان (zû’bân)” adı da verilmiştir.⁶⁷ Bunun gibi şu‘lûkle eş veya yakın anlamda kullanılan birçok kelime de mevcuttur; “خُلَعَاء (ḥule‘â’)/terk edilmişler”, “شُطَّار (şuṭṭâr)/kötülük yapmaktan zevk alanlar”, “فُتَّاك (füttâk)/meşrû nizama baş kaldıranlar”,

⁶⁶ Davut **Orhan**, “Şenferâ’ nın Hayatı ve Lâmiyyetü’l-‘Arab Adlı Kasidesi”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, Güz 2016, s. 104-117; Yusuf **Huleyf**, *eş-Şu‘arâu’ş-Şa‘âlîk*, Dâru’l-Me‘ârif, Kahire 1966, s. 55-56.

⁶⁷ İbn Manzûr, c.1, s. 377; Huleyf, s. 27.

“لصوص (lüşûş)/hırsızlar”, “شدّاذ (şüzzâz) /marjinaller, dışlanmışlar”, “عيارون (ayyârûn)/başıboş dolaşanlar” gibi.⁶⁸ Zahiren bu özellikleri taşıyan herkes bu gruptan sayılmaz. Örneğin ‘Amr b. Ma’dîkerib, Nâbiğa ez-Zubyânî ve başka bazı meşhur şairler bu özellikleri taşımalarına rağmen bu gruba dâhil değillerdir. Çünkü şu‘lûklarla aynı duygu ve düşüncüyü taşımamakla birlikte onları harekete geçiren intikam duygusuna sahip değillerdir.⁶⁹ Bu aslında toplumun onlara olan bakış açısını da yansıtan bir kavramdır. Hâlbuki esasında şu‘lûklar sıradan hırsızlardan, hatta sıradan fakirlerden bile oldukça farklıdır. Şu‘lûkların bu anlamda en belirgin özelliği toplumda fakir olarak nitelendirilen kimselerin aksine aşağılanmayı, güçsüzlüğü, başkalarına bağımlı şekilde yaşamayı kesinlikle reddetmeleridir.⁷⁰

Yukarıda ‘Urve b. Verd’den aktardığımız şiirde bu tutum açıkça ifade edilmekte, zenginlerin artıkları peşinde koşan fakir kimseler kınanmaktadır. Yine Abbâsi döneminde yaşamış müslüman⁷¹ bir şu‘lûk olan Bekr b. Netfâh (ö.192/808) da bu farkı Ebû Temmâm (ö.231/846)’ın *Hamâse*’sine yapılan bir şerhte nakledilen şu şiiriyle dile getirmiştir:

وَمَنْ يَفْتَقِرُ مَنَا يَعِشْ بِحُسَامِهِ وَ مَنْ يَفْتَقِرُ مِنْ سَائِرِ النَّاسِ يَسْأَلُ⁷²

“Bizden biri muhtaç duruma düşerse kılıcıyla yaşar; başka insanlardan biri bu duruma düşerse dilenir”

Şu‘lûklere göre kılıç ve mızrakla mal elde etmek dilenmekten daha onurlu bir harekettir. Baskın ve yağmayla ele geçirilen malı cimrilik yüzünden hakkı ödenmemiş mal olarak gördüklerinden Allah’ın bu hakkın ödenmesinde kendilerini bir sebep kıldığını belirtirlerdi. Özellikle hedefleri olan cimri zenginlere ait malları onlar için fazlalık, kendileri için ihtiyaç kabul ettiklerinden rıza ile verilmediği takdirde sahibini katletmede sakınca

⁶⁸ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 535; Huleyf, s. 55.

⁶⁹ Hıfî, s. 37.

⁷⁰ Hıfî, s. 18.

⁷¹ Hıfî, s. 127.

⁷² Yahyâ eş-Şeybânî **et-Tebrîzî**, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, Dâru'l-Kalem, Beyrut tsz, s. 94; Hıfî, s. 18.

görmezlerdi. Yoksul, zayıf ve âciz şu‘lûkleri yaptığı baskınlarda elde ettiği mallarla doyurduğu için “şu‘lûklerin ‘Urve’si, şu‘lûklerin babası” diye anılan ‘Urve b. Verd’in şiirlerinde bu tür düşüncelere sıkça rastlanır. ‘Urve’nin bu düşüncelerine bakıldığında zenginden alıp fakire veren hayalî bir kahraman olduğu düşünülen Robin Hood karakterinin ‘Urve’nin batı kültüründeki benzeri olduğu söylenebilir. Bunun yanında konuk ağırlamaya da çok önem veren ‘Urve’nin -Hâtim et-Tâî’nin aksine- cömertliğinden hiç söz edilmemesi ve darbimesel haline gelmemesi haksızlık olarak görülmüştür.⁷³ Kendisi bir şiirinde şöyle der:

فِرَاشِي فِرَاشُ الضَّعِيفِ وَ الْبَيْتُ بَيْتُهُ — وَ لَمْ يُلْهِني عَنْهُ عَزَالٌ مُقَتَّعٌ

أُحَدِّثُهُ، إِنَّ الْحَدِيثَ مِنَ الْقَرَى — وَ تَعَلَّمُ نَفْسِي أَنَّهُ سَوْفَ يَهْجَعُ⁷⁴

*Döşegim konuğun döşegi, evim onun evi / Eğlemez beni ondan
hiçbir peçeli âhû güzel*

*Daha sonra uyuyacağını bildiğimden onunla sohbet ederim /
Çünkü sohbet konuk ağırlamanın şanındandır.*

‘Urve b. Verd’in baskınlarda öldürülmesinden endişe eden eşi Selmâ’ya da, “Ama akraba ve yoksulları doyurmam lâzım” dediği nakledilmektedir.⁷⁵

Şu‘lûkler son derece hızlı koşmaları, hücum, yağma ve baskında şiddet göstermeleri sebebiyle “zû’bân, zû’bânü’l-‘Arab (Arapların kurtları)” olarak da anılırlardı. Ayrıca hızlı koşarak tehlikeden kurtulmaları dolayısıyla bunlara “رجليون (receliyyûn)” veya “رجلاء (rüceylâ)” adı da verilmiştir.⁷⁶ Kendilerinin koşma esnasındaki hızları darbimesel haline gelmiş, “أَعْدَى مِنَ السُّلَيْكِ أَعْدَى مِنَ الشَّنْفَرَى (a’dâ mine’s-Şenferâ, a’dâ mine’s-Süleyk) Şenferâ’dan, Süleyk’ten daha hızlı” denilmiştir. Açlıktan ve

⁷³ Huleyf, s. 37.

⁷⁴ Muḥammed, s. 83.

⁷⁵ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 535.

⁷⁶ Huleyf, s. 42.

öldürülmekten kurtulmak için yegâne dayanakları beden ve bacak güçleriyle silâhları ve çete arkadaşlarıydı. Ebû Hırâş'ın koşuda atları geçtiği, Teebbeta Şerran'ın gözüne kestirdiği ceylanı koşup yakaladığı, kendilerine kurulan tuzaklardan süratleri sayesinde kurtuldukları kaydedilir. Şu'lûkler hızlı koşarak kurtulmayı savaş ve cesarete tercih ettikleri bir tür kahramanlık şeklinde görür, şiirlerinde bu özellikleriyle övünürdü. Bu arada atlı olarak baskın yapanları da vardı. 'Urve b. Verd, Şenferâ ve Süleyk b. Süleke'nin baskın atları vardı. Şu'lûk hareketi Câhiliye devrinde ortaya çıkmış, erken İslâm ve Emevî devirleriyle Abbâsî devrinin ilk zamanlarına kadar uzanmıştır. Benî Hüzeyl ve Benî Fehm gibi bazı kabileler bütün fertleriyle şu'lûk taifesindendi.

Şu'lûk örfünde malı olup da vermeyenin katledilmesi suç sayılmaz, bu konuda arkadaşın katledilmesinde bile sakınca görülmezdi. Nitekim Huşayn el-Gaṭafânî ile Cüheyne'den Aḥnes b. Kâ'b konuk olup yemeğini yedikleri adamı öldürerek malını aldıkları gibi yolda Huşayn'ın kendisini katledeceğini sezen Aḥnes erken davranıp onu öldürmüş ve malını almış, Huşayn'ı soran kız kardeşi veya eşine darbimesel haline gelen şu beytiyle cevap vermiştir:

تُسَائِلُ عَنْ حُصَيْنٍ كُلِّ رَكْبٍ — وَ عِنْدَ جُهَيْنَةَ الْحَبَرِ الْيَقِينِ⁷⁷

“Soruyorsun Huşayn'ı her kervana / Hâlbuki doğru haber Cüheyne'de”.

Şu'lûk taifesi, Câhiliye devrinde daha ziyade Mekke'nin güneyindeki Tihâme yakınında bulunan dağlık Serât bölgesinde, Yemen'de Türbe ve Bîşe ile Sebe bölgesindeki Cevfû Murâd'da, Yesrib ve civarındaki vadilerle Necid'de, ayrıca Mekke'nin güneyindeki Sitâ denilen yerlerde yuvalanmış, özellikle Kâbe'nin kutsiyetiyle korunmak ve eşrafın himayesine girmek amacıyla Mekke civarında çoğalmış, Abdülmuttalib b. Hâşim, Zübeyr b. Abdülmuttalib, Harb b. Ümeyye, Abbas b. Mirdâs gibi eşraf onlara himaye hakkı tanımış, ticaret kervanlarının korunmasında

⁷⁷ Muslim b. Kuteybe **ed-Dîneverî**, *Uyûnu'l-Aḥbâr*, Dâru'l-Kutubi'l 'İlmiyye, Beyrut h.1418, Cilt 1, s. 182.

kendilerinden faydalanmıştır. Aynı şekilde Zeydû'l-Hayr Benî 'Âmir'e, Züheyr b. Cenâb Benî Bekir ve Tağlib'e, Ebû Cündeb el-Hüzelî de Benî Lihyân'a karşı mücadelelerinde şu'lûk taifesinden yararlanmıştır.⁷⁸

Başlangıçta sadece düşünce bazında fakirlik probleminin ve bu problemin zaruri sonucu olarak kabul ettikleri sosyal adaletin propagandasını yapan bu yoksul şairler; aradan bir süre geçtikten sonra bu tür düşüncelerinin zenginler tarafından önemsenmediğini gördüklerinde, bu kez grup kurarak şiddet eylemlerine başladılar. Özellikle cimri zenginlere, kendileriyle problemleri olan bazı kabilelere ve bunların ticaret kervanlarına baskınlar düzenleyerek ele geçirdikleri malları fakirler arasında eşit bir şekilde paylaştırmaya kalkıştılar. Eylemleri için de daha çok deve sürülerinin otladıkları Yemen'in verimli bölgelerini ve zengin ticaret kervanlarının geçtiği hac güzergâhını tercih ettiler. Böylece bu tür baskın ve yağma hareketleriyle hem cimri zenginlerin hem de bazı kabilelerin korkulu rüyası olan her şu'lûk artık sadece bir fakir değil, toplum nazarında aynı zamanda birer yol kesici, hırsız, haydut, soyguncu ve eşkıyadır. Yani kelimenin kökünde olmasa bile “şu'lûk” kelimesi artık bu vasıflara sahip bir çete üyesini çağrıştırmaya başlamıştır.⁷⁹

⁷⁸ Durmuş, “Şu'lûk”, s. 534-536.

⁷⁹ Yıldırım, s. 178.

2. Şa‘leke’nin ortaya çıkış nedenleri

Şa‘leke’nin ortaya çıkış zamanını belirlemek sebeplerini ortaya koymaktan çok daha zordur. Daha önce de zikredildiği gibi İslam öncesi Arap tarihi hakkında yeteri kadar ayrıntılı çalışma bulunmamaktadır. Esasında İslam’dan önce kurulu bir devlet düzeni ve bununla birlikte hadiselerin kaydını tutan tarihçilerin olmayışı, elimizde sadece aktarılan gelen ancak güvenilirliği az rivayetlerin bulunması da bu dönemi bütüncül ve kapsamlı bir şekilde ele almayı zorlaştırmaktadır.

Şa‘leke’nin Arap toplumunda ortaya çıkışı tesadüfi değildir. Ve bu olguyu belirli bir zaman dilimine hasretmek de doğru olmaz. Her dönemde bu akımın izlerine rastlamak mümkündür. Şa‘leke’nin sözlük anlamı fakirlik olmasına rağmen ortaya çıkış sebebini sadece bu durum oluşturmamaktadır. Birçok sebep saymak mümkündür. Hıfnî’nin ele aldığı başlıklardan⁸⁰ yola çıkarak bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Birleştirici Bir Devlet Yapısının Bulunmayışı

Cahiliye dönemine baktığımızda kabile sistemi içerisinde yaşayan Araplarda bir devlet düzeninin bulunmadığı görülür. Burada devlet kavramıyla kastedilen, bugünkü manada devlet denilince aklımıza gelen siyasi şekli değildir, milleti oluşturan halkın her bir ferdinin bu kuvvet sayesinde birbirlerine bağlı olduklarını hissedebilecekleri toplayıcı, birleştirici, hâkim ve canlı bir gücün etkin halde bulunmasıdır.⁸¹ Bu eksikliğin sonucunda, aşağıda bahsedeceğimiz sosyal adaletsizlikler varlığını göstermiştir ve şu‘lûklar bütün bunlara tepki göstermek amacıyla örgütlenmiş, güçlü bir şekilde başkaldırıya ve savunmaya geçmişlerdir. Bu akım da böylece doğmuştur. Belki böyle bir devlet düzeni bulunsaydı başka türlü aksaklıklar mevcut olabilirdi ve buna karşıt bir tepki oluşumu söz konusu olabilirdi. Sonuç olarak şu‘lûk akımın tepkisel bir yönü olduğunu söyleyebiliriz.

⁸⁰ Hıfnî, s. 39-80.

⁸¹ Hıfnî, s. 42.

b) Ölçsüz Liderliklerin Bulunması

Resmi anlamda bir toplumsal düzenin bulunmayışı sonucunda kabile ve aşiretleri temsil eden birçok liderler zuhur etmiştir. Bu kimselerin lider olarak seçilmesi için herhangi bir objektif şart bulunmamasına rağmen kabilelerin yücelttiği bazı güzel hasletleri kendilerinde bulundurmaları bir etken olarak gösterilebilir. Örneğin Yemen soyluluğa, Muḍar bilgeliğe, Rabî'a çok misafir ağırlamaya önem verirdi. Ancak bunun da bağlayıcı bir şart olmadığı görülür, çünkü birçok olumsuz özellik taşıyan liderler de çoktur.⁸² Bunların idareleri altında bulunan kimselere adaletsizce yaklaşımları çeşitli itirazları beraberinde getirmiş ve şu'lûk akımının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

c) Fakir ve Zengin Arasında Ekonomik Anlamda Uçurum Olması

Arap Yarımadası'nın ekonomik hayatı çelişkiler ve adaletsizliklerle doluydu. Aşırı lüks bir hayat yaşayan aristokrat bir kesim vardı. Mafyacılık anlayışı, tefecilik ve sömürü zihniyetine sahip olan bu kesim, Yarımada'nın ekonomisini elinde bulundurmaktaydı. Bu tür zenginler fakirlerin sıkıntılarını görmezden geliyorlardı.⁸³ Diğer sınıflara mensup bireylerin çoğu onların hizmetçisi konumunda bir hayat yaşıyordu. Bu yüzden hür kişiler arasında insanın kendi kardeşini sömürmesini kabul etmeyen bir grup ortaya çıkmış, bunlar kendi iradeleriyle, sömürücü güç sahiplerine karşı kabile törelerince horlanıp zayıf görülen kimselere yardım etmiştir. Yoksulları koruyup doyuran 'Urve b. Verd bunların en meşhurlarından biridir. Bir kısmı da kabile sultanının kabilenin bir grup bireyine uyguladığı zulüm, hak gasbı gibi yolsuzluklara karşı çıkıp isyan etmiş kimselerdi.⁸⁴

Şu'lûk akıma ismini veren ve onun ortaya çıkmasına ortam hazırlayan en güçlü neden işte bu fakirlik ve bundan dolayı oluşan problemlerdir. Şa'âlîk şiiri bunu bizzat dile getirmektedir. Fakirlikten

⁸² Hıfni, s. 53.

⁸³ Yıldırım, s. 179.

⁸⁴ Durmuş, "Şu'lûk", s. 534-536.

bahsetmeyen şu‘lûk şair neredeyse yoktur; ancak basit anlamda bir muhtaçlığı değil, şiddetli yoksunluğu ifade ederler. Şu‘lûk ismi de bu kimselerin fakir olmalarından ötürü onlara verilmiştir. İşte böyle bir ortamda yaşayan bazı şu‘lûklar önce sözlü silahları olan şiirleriyle bu probleme ve çözüm yollarına dikkat çekmişlerdir. Bir netice alamayınca da öteki silahlara başvurmuşlardır. Artık şiirleri sadece kuramsal bir fakirlik problemini işleyen dar kapsamlı şiirler olmaktan çıkıp, gerçekleştirdikleri baskın maceralarını, gösterdikleri kahramanlıkları, kullandıkları silahları, ele geçirdikleri mal ve ganimetleri, bunları grup üyeleri ve diğer fakirler arasında eşit paylaşırma biçimleri gibi daha kapsamlı içerikleri ihtiva eden şiirler haline gelmiştir.

Şu‘lûkların en belirgin özelliklerinin başında ortak mülkiyet anlayışı ve sosyal adalet gelir. Bunu gerçekleştirmenin önündeki en büyük engelin sadece zenginler arasında el değiştiren mal ve servet olduğuna inandıkları için bunların zenginlerden alınıp toplumun fakir ve muhtaç kesimi arasında bölüştürülmesini savunmuşlardır. Bunun için de zenginlere ve onların çölde seyahat eden ticaret kervanlarına sürekli baskınlar düzenleyerek ele geçirdikleri malları fakirlere dağıtmaya başlamışlardır. Ancak fakirlere cömert davranmak suretiyle sorumluluklarını yerine getiren zenginlere karışmamaları; bunlardan sadece cimri, şımarık ve sorumsuz olanlara musallat olmaları onları diğer çapulculardan ayıran dikkat çekici bir husustur.⁸⁵

d) Çöl ve yaşam Şartları

Arap Yarımadası çöllerle ve dağlarla kaplıdır. Bu sert coğrafi ve iklimsel şartlar; burada yaşayanlarda kendini sürekli koruma içgüdüğü oluşturmuştur. Hatta insanlar çocuklarını sürekli savaşa hazır bir şekilde eğitmişlerdir. Şu‘lûklar bu tarz zorlu mekânları konuşlanmak ve toplanmak için tercih etmişler, şiirlerinde de bu mekânlardan bahsetmişlerdir. Çok azı

⁸⁵ Yıldırım, s. 179-180.

yerleşik hayatta kalmaya devam ederek baskın ve saldırılarını gerçekleştirmiştir.⁸⁶ Mâlik b. er-Rîb bir şiirinde;

وَكُلُّ بِلَادٍ أَوْطَنْتُ كِبَادِي “Her yeri kendi vatanım bildim”⁸⁷ diyerek yaşam

tarzlarına dair bir beyanda bulunmuştur. Bu düşünce bütün şu‘lûklarda mevcuttur ve şa‘leke olgusunun oluşmasında sebep teşkil ettiği söylenebilir. Çünkü yerleşik düzene sahip bir yaşantıyla böyle bir yapılanmanın oluşturulması oldukça zordur. Ayrıca İnsanların açlıktan ölüm derecesine geldiği, çok kısıtlı besin maddelerinin yetiştiği kurak ve kavurucu çöl hayatının da böyle bir grubun doğmasına zemin hazırlayan sebeplerin başında geldiği söylenebilir.⁸⁸

e) Siyahî melez kimselerin toplum tarafından dışlanması

Sosyal etmenler kabilenin birleşiminde kendini gösteriyordu. Kabileler; aralarında kan bağı olan hürler, başka kabilelerden gelip sığınanlar, babaları Arap olmasına rağmen genetik olarak Habeş asıllı cariyeler olan siyâhi annelerine çektikleri için toplum tarafından hor görülen köleler sınıfı olmak üzere üç gruptan oluşurdu. Gerçekte şu‘lûklerin büyük kısmı köle sınıfındandı. Hakları gasbedilen, onurları çiğnenen bu sınıfın güçlülere haklarını koruma uğruna kabileye ve törelere baş kaldırıyordu. Bu kimselerin saf Arap kanı taşımadığının herkesçe bilinmesini isteyen Araplar, annelerinden aldıkları siyah renge dikkat çekmek için bunlara “غربان” (gırbân)/kargalar”, “أغربة العرب” (ağribetü’l-‘Arab)/Arap kargaları”, “أغربة الصعاليك” (ağribetü’s-ša‘âlîk)/şu‘lûk kargaları” denilmiştir. Ancak siyah bir kadının oğlu olarak dünyaya gelmekten başka bir günahı olmayan bu insanlar kanlarına saf Arap kanına eşit görülmeyen yabancı bir kan karıştığı için ikinci sınıf muamele görmüş, ait oldukları kabile ve toplum tarafından

⁸⁶ Hıfni, s. 63-64.

⁸⁷ Nûrî Hamûdî **el-Kaysî**, *Dîvânu Mâlik b. er-Rîb*, Mecelletu Ma‘hedî’l Mahtûtât el-‘Arabiyye, Kahire 1969, c. 15, s. 99; ed-Dineverî, c. 1, s. 341.

⁸⁸ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 534-536.

hor görülmüş ve nesepleri dolayısıyla hep kınanmışlardır.⁸⁹ Araplar onları kendilerine denk görmemiş, onlara sadece köleliği layık görmüşlerdir.⁹⁰ Toplum bu kişileri aşağıladığı, onları gelenek ve törelere karşı gelmiş kimseler diye kabul ettiği için öldürülmesi gereken (kanları heder edilmiş) kimseler olarak görürdü. Bu durum şu‘lûkleri daha çok kızdıran sebeplerin başında gelmiştir. Sosyal ve ekonomik haklar açısından kabilenin diğer fertleriyle eşit tutulmayan bu kimselerin önünde iki seçenek duruyordu; ya teslimiyet, ya da mücadele. Büyük bir kısmı hallerine razı olup birinci seçeneği tercih ederken, başını şairlerin çektiği bir grup kendilerine bu muameleyi reva gören kabilelere isyan edip şu‘lûklardan oluşan bir çete kurmuşlardır. Bunlar saf kan taşıyan diğer insanlardan eksik olmadıklarını göstermek amacıyla da cesaret, savaşçılık yeteneği, baskın düzenleme hareketleri, fakirlere yardım, zekâ ve cömertlik gibi Cahiliye toplumunun değer verdiği vasıfları normal insanlardan daha fazla kazanarak kendilerini bu açıdan ispatlamışlardır. eş-Şenferâ, Teebbeṭa Şerran, ‘Amr b. Berrâk, Süleyk b. Süleke, ‘Âmir b. Aḥnes, Hufâf b. Nüdbe, Hâriş b. Şerîd gibi isimler bu grubun üyelerinden bir kısmıdır.⁹¹

f) Bazı Kimselerin Kabilelerinden Kovulmaları Sebebiyle Korumasız Kalmaları:

Siyasal faktör, asabiyete ve kan bağına dayanan kabilenin üniter yapısında kendini göstermektedir. Bireyin kabile mensupları üzerinde; kendisini himaye etmeleri, saldırıya uğradığında yardımına gelmeleri gibi hakları vardır. Buna karşılık kabilenin de birey üzerinde; kabilenin şerefini korumak, ona leke getirecek şeylerden uzak durmak, kabile töresi ve değerlerine uyup saygı göstermek gibi vazifeleri mevcuttur. Bu hususlara uymayan bireyler dışlanır. Bazı şairler; kabilelerinin kanunlarını özgürlükleri kısıtlayan despot kurallar olarak nitelendirip bu kurallara karşı isyan ettikleri veya işledikleri birçok suç ve cinayetlerle kabilelerini ağır

⁸⁹ Yıldırım, s. 184.

⁹⁰ Hıfni, s. 72.

⁹¹ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 534-536; Huleyf, s. 57; Yıldırım, s. 184.

yük altında bıraktıkları için aileleri ve aşiretleri tarafından terk edilerek kabile üyeliğinden kovulmuşlardır ve bu durum onlara şu'lûk akıma katılmaktan başka çare bırakmamıştır. Bu kimselerin “hule‘â’ (terkedilmişler)” ve “şüzzâz (dışlanmışlar)” diye anılması bundan dolaydır.⁹²

Bu kişiler çoğunlukla dışlanmalarının intikamını almak için kabilelerine baskın düzenler, aşiretleri onlardan bir türlü kurtulamazdı. Kabile ve aşiret duygusundan tamamen uzaklaşan bu şairler söyledikleri şiirlerde ya kendi kişisel hayat tarzlarını ya da içine girdikleri şu'lûklar grubunun ortak yaşam biçimlerini işlemişlerdir.⁹³

B. ŞU'LÛK ŞİİRİ VE ÖZELLİKLERİ

Cahiliye dönemi Arap kültürü sözlü aktarıma dayandığından, rivayet sürecinde lafızlarda bazı değişimler olmuştur. Bazı ilimlerde mana muhafaza edildiği sürece bu durum olumsuz karşılanmamıştır. Ancak söz konusu durum edebiyatta ve bilhassa şiirde birçok sıkıntılara yol açmaktadır. Çünkü şiirde lafızlar bizatihi önem arz etmektedir. Ancak bu olumsuz durum şu'lûk şairlerin şiirlerinde oldukça fazladır. Örneğin ‘Amr b. Berrâk’ın “Mîmiyye”si farklı kaynaklarda rivayetler arası değişiklikler göstermektedir.⁹⁴ Hatta bazı eserlerde beyit diziminde ve sayısında da farklılıklar bulunan şiir rivayetleri görülmektedir. Örneğin el-Bağdâdî (ö.1093/1682)’nin “*Hiżânetu'l-Edeb*” ve “*el-Eğânî*” adlı eserlerinde elli sekiz beyit halinde zikredilen Mâlik b. er-Rîb’in mersiyesi, Ebû Zeyd el-Ğuraşî (h.170)’nin “*Cemheratu Eş‘âri'l-'Arab*” isimli eserinde ise sadece elli iki beyit halinde bulunmakta ve dokuz beyitte lafız farklılıklarına rastlanmaktadır.⁹⁵ Başka bir problem de bir şiirin birden fazla şaire nisbet edilmesidir. Ve bu durum şu'lûk şairlerin şiirlerinde çokça görülen bir

⁹² Huleyf, s. 87; Durmuş, “Şu'lûk”, s. 534-536.

⁹³ Yıldırım, s. 191; Hıfînî, s. 69.

⁹⁴ Bkz. Ebû ‘Alî el-Ğâlî, *el-Emâlî*, Dâru'l Kutubu'l Mısriyye, Mısır 1926, c. 2, s. 122; el-İşfehânî, *el-Eğânî*, c. 21, s. 116-117.

⁹⁵ Bkz. ‘Abdul-Kâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetu'l-Edeb*, Kâhire, Mektebetu'l Hâncî, 1997, 4. Baskı, cilt 2, s. 203; Ebû Zeyd el-Ğuraşî, *Cemheratu Eş‘âri'l-'Arab*, Nehdatu Mısır li't-Ṭibâ‘a ve'n Neşr ve't-Tevzî‘, thk. Alî Muhammed el Becâdî, s. 607.

sorundur. Bununla birlikte şiirlerinde nisbet probleminin en çok görüldüğü şair Teebbeṭa Şerran'dır.⁹⁶

Şa'âlik şairlerin vakitlerinin çoğunu çölde yalnız başlarına, kendi gruplarıyla veya vahşi hayvanlarla geçirmelerinden dolayı, şiirin aktarımında önemli rolü olan kabile şairlerince şiirleri aktarılamadığından eserlerinin büyük bir kısmı unutulup gitmiştir. Elimize ulaşan şiirlerin de bazı şu'lûklar tarafından rivayet edilerek korunmuş olması muhtemeldir.⁹⁷

Bu şairlerin bir kısmının zamanla mevcut divanları da kaybolmuş olup sadece birkaçının divanı günümüze ulaşmıştır. Ancak çalışmamızda eserlerinden istifade ettiğimiz Yûsuf Huleyf, Abdülhalîm Hıfînî gibi müelliflerle İsmail Durmuş'un yazdığı DİA maddesinde zikrettiği üzere Ahmed Emîn, Abdülazîz Bedevî, Yûsuf Şükrî Ferhat, Abdülmü'min Mellûhî, Abdülazîz el-Halefî, Abduh Bedevî, M. R. Mürüvve, Hasan İsmail Abdülğanî, Hüseyin Atvan, Fazl b. Ammâr, M. Nebîl Tureyfî gibi çağdaş yazarlar tarafından edebiyat ve biyografi eserlerinden yapılan derlemelerle bunlara ait divan ve şiir koleksiyonları hazırlanmıştır.

Câhiliye devrindeki şu'lûkler şiirlerinde hayatta çektikleri yoksulluk ve açlıktan, bunlara sabır ve onurla karşı koymaktan, kişisel erdem ve cömertliklerinden söz eder. Bu hususlar eş-Şenferâ, Teebbeṭa Şerran ve 'Urve b. Verd ile Hüzeyl kabilesi şu'lûk şairlerinde ana temayı oluşturur. Bunlar şiirlerinde çöl hayatını, çöl hayvanları ve bitkilerini, çöl topografyası ile yer adlarını, çöl arkadaşlarıyla baskın hayatını, baskın silâhlarını, sessiz gecelerle yıldızlara dair tasvir öğelerini sıkça işlemiştir. Şu'lûk taifesinin hayatında görülen ayırt edici nitelikler arasında sürekli korku, telâş ve tedirginlik, kabileye değil kendine güvenme, toplumdan çok bireysel nitelikleri önemseme, tehlikelere cesaretle atılma, geceleyin yolculuk yapma, zirvelere tırmanma gibi hususlar sayılır. Garip kelimelerle dolu olan şiirlerinde bunların izleri ve şu'lûk hayatı ile bu hayatta egemen olan yağma ve baskınların, zenginlere baş kaldırmanın, çalma ve yağmanın

⁹⁶ Hıfînî, s. 155-156.

⁹⁷ Huleyf, s. 155-158.

mubahlığı ile yoksullara yardım etme gibi konular anlatılmıştır. Klasik kasidenin üç bölümlü ana çizgisinden büsbütün ayrılmış olan bu şiirlerde genellikle, nesîb adı verilen duygusal gazel bölümüyle deve tasvirleri bulunmaz. Bazı şiirlerde geleneksel nesîb bölümü yerine macera hayatı çevresinde eşiyile söyleşi temasına yer verilir; Câhiliye devrinin hissiyatına uygun olarak kadının ruhî ve ahlâkî güzelliklerinden çok fizikî güzelliği tasvir edilir. Şu‘lûk taifesinin değerini ve özelliklerini dile getiren en iyi şiir eş-Şenferâ’nın “*Lâmiyyetü’l-‘Arab*” adlı meşhur kasidesidir.⁹⁸

1. Şa‘âlîk Şiirlerinde Ele Alınan Konular

Şa‘âlîk şiirleri, şairlerinin hayatları hakkında bize önemli bilgiler veren edebî malzemelerdir. Çünkü şa‘âlîk şairler önce yaşamış, sonra başlarından geçen olay hakkında bilgi vermişlerdir. Ancak yaşam tarzları onları diğer şairlerden bariz bir şekilde ayırmaktadır. Çünkü genel itibarıyla şiir söyleyen kimseler şairlik kimliğinin getirdiği imtiyazlı sosyal statüden faydalanmakta iken, şu‘lûk şairler daha çok çete üyesi birer haydut olarak muamele görmüşlerdir. Ayrıca bu şairler sürekli çatışma, kaçma ve savunma içerisinde bulunduklarından şiir sanatını; yaşadıklarını, başarı ve başarısızlıklarını ifade etmek amacıyla edebî kaygılardan uzak, daha çok faydacı bir yaklaşımla kullanmışlardır ve kanaatimizce pratik olması hasebiyle şiirlerin büyük kısmı maktû‘alardan oluşmuştur. Şu‘lûk şairler şiirlerinde maceralarını, düşmanları ve avlarını nasıl dikkatlice gözetleyerek pusuda bekleyip onlara tuzak kurduklarını, düşmanlarına olan tehdit mesajlarını, saldırı amaçlı kullandıkları ok, yay, kılıç ve mızrak gibi silahlarının çeşitleriyle savunmada kullandıkları zırh, kalkan ve miğferden bahsetmişlerdir. Bunlar şu‘lûkların hayatlarında önemli yer tutmakta olan en kıymetli mal varlıklarıdır. Bu yüzden silahlarını çok sevmektedirler. Öyle ki şiirlerinde sadece silahlarının keskinliğinden değil, renk, şekil ve kullanım özelliklerinden de bahsetmişlerdir. Tabii olarak baskın maceraları ve kahramanlıklarının yanı sıra şartlar gerektirdiğinde düşmanlarını nasıl

⁹⁸ Durmuş, “Şu‘lûk”, s. 534-536.

ustaca atlattıklarını, kaçış maceralarını da işlemişlerdir. Bilhassa Hicaz ve Sürât dağlarının bulunduğu bölgede yaşayan şu‘lûklar çok iyi koşma yeteneğine sahiptiler. Bazı şiirlerinde hızlı koşmalarıyla bilinen devekuşu, geyik ve tavşan gibi hayvanları koşarak nasıl geçtiklerini övünerek anlatmışlardır. el-Buhturî (ö. 284/897) *el-Ḥamâse* adlı eserinde “ *Çok iyi koşucu olan şairlerden ulaşan rivayetler*” isimli bir başlık altında Teebbeṭa Şerran’ın da aralarında bulunduğu sekiz şairden şiirler nakletmiştir.⁹⁹

Öte yandan birbirlerine çok bağlı olan bu kimselerin, dostlarından ve dostluk ilişkilerinden de bahsettikleri görülmektedir. Aileleri ve kabileleri tarafından terk edildiklerinden, aynı hayatı yaşadıkları arkadaşlarıyla çok sıkı dostluklar kurarak birbirlerinin ailesi olmuşlardır. Açlığın vücutlarında yaptığı etkileri, fakirlere nasıl yardımda bulunduklarını da şiirlerinde anlatmaktadırlar.

Baskın ve yağma yapmadıkları zamanlarda insan ayağının değmediği ıssız, korkunç denebilecek mekânları keşfe çıkan bazı şu‘lûklar şiirlerinde bu özellikleriyle övünmüşlerdir. Teebbeṭa Şerran; evlenme teklifinde bulunduğu bir kızın, kabilesinin onu vazgeçirmesi sebebiyle evlenmekten vazgeçmesi üzerine söylediği şiirinde bu özelliğiyle şu şekilde övünmüştür:

يَبِيتُ بِمَعْنَى الْوَحْشِ حَتَّى أَلْفَتْهُ وَ يُصْبِحُ لَا يَحْمِي لَهَا الدَّهْرَ مَرْتَعًا

(Teebbeṭa Şerran) *Vahşi hayvanların inlerinde geceler, hatta hayvanlar ona alışımlardır; sabah uyandığında (evlenmek istediği) kadını (başlarına gelecek) kadere karşı otlağa (kaçarak) korumaz*

رَأَيْنَ قَتْلَ لَا صَيْدُ وَحْشٍ يُهْمُهُ فَلَوْ صَافَحَتْ إِنْسًا لَصَافَحَتْهُ مَعًا

(*Vahşi hayvanlar*) *O’nun kendilerini avlamayıp, onları önemseyen bir yiğit olduğunu gördüler; onlar biriyle el sıkıştıklarında hep birlikte el sıkışırlar*

Şu‘lûk şairlerin şiirlerinde çölde yaşayan vahşi hayvanlar, kuşlar ve böcek türlerinde 27 çeşit hayvanın bahsi geçmektedir. Bununla birlikte

⁹⁹ Ebû ‘Ubâde Velîd b. el-Buhturî, *el-Ḥamâse*, Hey’etu Ebû Zâbî Li’-S-Sekâfe ve’t-Turâs, Abudabi 2007, s. 125 – 131.

cinlerden bahseden şairler de olmuştur. Cinlerle ilgili en çok şiir söyleyen şu‘lûk şairin Teebbeṭa Şerran olduğu görülmektedir.¹⁰⁰

2. Cahiliye Dönemi Şu‘lûk Şairleri

a) eş-Şenferâ (ö.m. 525-550 arası)

Miladi 475 yılı civarında doğmuştur. Tam adı Şâbit (‘Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ el-Ezdî’dir. Kalın dudaklı anlamına gelen Şenferâ onun lakabıdır. Bazı eserlerde ismi diye zikredilen diğer isimler kendisi gibi yağmacı olan arkadaşlarının isimleridir. Teninin siyahlığı sebebiyle “ağribetü’l-‘Arab”dan sayılmaktadır. Soyları Kahtânîler’e dayanan Ezd (Benî Hâris b. Rebîa) kabilesinin Evâs b. Hacr (Gavs b. Evs) koluna mensup olmasına rağmen Benî Şebâbe kendisini küçükken esir almıştır. Daha sonra Benî Selâmân’ın bu kabileden birini esir almasına ve eş-Şenferâ’nın bu kimseye fidye olarak verilmesine dek onların arasında kalmış, aralarından ayrılmasına rağmen onlara olan kını devam etmiştir. Benî Selâmân’da yarı esir yarı köle gibi bir hayat sürmüştür. Yanında yaşadığı adamın kızına âşık olup onunla evlenme talebini dile getirmiş; ancak ağır bir red cevabı alınca da onlardan ayrılıp ilk efendileri Benî Şebâbe b. Fehm’e sığınmıştır. Bunlardan, nesebi hakkında daha önce bilmediği gerçekleri öğrenince intikam almak için Benî Selâmân’dan yüz kişiyi öldürmeye yemin etmiştir. Ancak cinayetleri artınca kabilesinden ihraç edilmiş ve şa‘âlîk grubuna katılarak kendisi gibi şu‘lûk ve hızlı koşucu olan kız kardeşinin oğlu olan Teebbeṭa Şerran ve ‘Amr b. Berrâḳ(a) gibi yağmacılarla birlikte baskınlar düzenlemeye başlayarak; çölde yaşayan kabileler arasında uzun zaman dehşet salmış, aralarında babasının katili Hârâm b. Câbir es-Selâmânî’nin de bulunduğu dokuz dokuz kişiyi öldürmüştür.¹⁰¹

Rivayete göre eş-Şenferâ, içlerinde Benî Selâmân’ın Gâmid kolundan üç kişi ya da babasının katilinin kardeşi olan hızlı koşuculardan Esîd (Üseyd) b. Câbir’in de bulunduğu bir grup tarafından Ebîde

¹⁰⁰ Huleyf, s. 182 - 248.

¹⁰¹ Talâl Harb, *Dîvânü’s-Şenferâ*, Dâru Şâdir, Beyrut 1996, s. 26-27; Orhan, s. 107-108.

yakınındaki Nâşif'ta (veya panayırıyla ünlü Hubâşe'de) bir su başında geceleyin pusuya düşürülür. Şenferâ karanlıkta iki kişiyi okla yaralar ancak en sonunda yakalanır ve uzun işkenceler sonucu öldürülür. İşkenceler esnasında şiir okuması istenince söylediği “الْإِنْشَادَ عَلَى حِينِ الْمَسَرَّةِ” (Şiir neşeli zamanda söylenir)” sözü darbimesel olmuştur. Teşhir edilerek bir veya iki sene asılı kalan cesedinden kopmuş olan kafatasını tekmeleyip ezmeye çalışan düşmanlarından birinin ayağına kafatasının kemiği batmış ve bu kişi de çok geçmeden ölmüştür. Böylece eş-Şenferâ'nın öldürmek istediği kişi sayısı yüze ulaşarak yemini yerini bulmuştur.¹⁰² Öldürülmeden önce çeşitli işkenceler gören eş-Şenferâ, öldükten sonra kendisini gömmemelerini, cesedini dostu olarak kabul ettiği vahşi hayvanlara terk etmelerini isteyerek bunu son şiirinde dile getirir:

فَلَا تَدْفِنُونِي إِنَّ دَفْنِي مُحَرَّمٌ / عَلَيْكُمْ، وَلَكِنْ خَامِرِي أُمَّ عَامِرٍ¹⁰³

إِذَا احْتَمَلُوا رَأْسِي، وَفِي الرَّأْسِ أَكْثَرِي / وَغُودِرَ عِنْدَ الْمُتَمَتِّي ثُمَّ سَائِرِي

هُنَالِكَ لَا أَرْجُو حَيَاةً تَسُرُّنِي / سَمِيرَ اللَّيَالِي مُبَسَّلًا بِالْجُرَائِرِ

Gömmeyin beni! Beni gömmek haramdır size (haram olsun).

Beni (cesedimi) gizleyecek (yiyecek olan) olan ancak sırtlan(lar)dır.

Başımı götürdükleri zaman ki başımda insani unsurlar (beş duyuşdan çoğu) vardır.

Ve İntikamımı alacak olanlar, defin yerinden ayrıldıkları zaman.

Orada beni mutlu edecek bir hayat ummuyorum.

*Geceler boyunca kötülük yaptığım düşmana teslim edilmeyi bekliyorum.*¹⁰⁴

¹⁰² Hıfî, s. 112; Yıldırım, s. 185-186; el-Bağdâdî, s.423; Süleyman Tülücü, “Şenferâ”, DİA, İstanbul 2010, Cilt 38, s. 535-537.

¹⁰³ Başka bir rivayet de şu şekildedir:

فَلَا تَقْبِرُونِي إِنْ قَبِرِي مُحَرَّمٌ — عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَبْشِرِي أُمَّ عَامِرٍ

Bkz. **et-Tebrizî**, s.188.

eş-Şenferâ, çoğunlukla baskını yapar yapmaz hızlıca koşup çöle kaçarak, peşine takılanların susuzluktan ölmek korkusuyla takipten vazgeçmesini sağlar ve böylece düşmanlarından kolayca kurtulurdu. “أَعَدَى مِنْ الشَّنْفَرَى (A‘dâ mine’ş-Şenferâ) / eş-Şenferâ’dan daha hızlı koşucu” sözü bu özelliğinden ötürü darbimesel olmuştur.

Bağdâdî’nin rivayetine göre çok hızlı koşmasından dolayı “eş-Şenferâ’dan daha hızlı” darbimeseline konu olan şairin, öldürüldüğü son baskında koşarken adımları ölçülmüş, ölçüm sonucu ilk adımının normal insan adımıyla yirmi beş, ikincisinin on yedi, üçüncüsünün de on beş adım olduğu tesbit edilmiştir. Bu rivayetin de diğer birçok rivayet gibi abartılı olduğunu söylemek mümkünse de hayatları hep kovalamak ve kovalanmakla geçen bu baskın ve firar ustalarının normal kimselere göre daha hızlı koşması gerektiği unutulmamalı, günümüzde yarışmaya katılan atletlere benzer tarzda sürekli koşu alıştırmaları yaptıklarından bu durum olağan görülmelidir.¹⁰⁵

Kalın dudaklı anlamına gelen “eş-Şenferâ”¹⁰⁶ kelimesinin şairin adı mı yoksa lakabı mı olduğu hususunda farklı görüşler vardır.¹⁰⁷ Bağdâdî; eş-Şenferâ’nın şairin asıl adı olduğunu; bazı kimselerin bunun lakap olduğunu, asıl adının Sâbit b. Câbir veya ‘Amr b. Berrâk olduğunu iddia ediyorlarsa da bunun doğru olmadığını söyler. Zira bu iki isim eş-Şenferâ’ya değil; kendisi gibi şu‘lûk olan iki arkadaşına aittir.¹⁰⁸ Bağdâdî’nin yapmış olduğu bu tespitten, hayatlarının büyük kısmını beraber geçirmiş olan şu‘lûkların şiirleri gibi isimlerinin de karıştırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

eş-Şenferâ’nın divanındaki eserlerden ancak çok az bir kısmı elimize ulaşmıştır. eş-Şenferâ’nın şiirlerinde de diğer şu‘lûklarınkinde olduğu gibi baskın macereleri ağırlıktadır. En meşhur şiiri kendisine isnad

¹⁰⁴ Orhan, s. 108-109.

¹⁰⁵ Yıldırım, s. 186.

¹⁰⁶ Muhammed Hasen **Ebû Nâcî**, *eş-Şenferâ*, Cezâyir 2007, s. 18.

¹⁰⁷ Harb, s. 25.

¹⁰⁸ el-Bağdâdî, s.421.

edilen altmış sekiz beyitlik “*Lâmiyyetü’l-‘Arab*” adlı uzun kasidesidir. Bu eser çeşitli dillere çevrilmiştir.¹⁰⁹

Fakat başta klasik dönem âlimlerinden Ebû ‘Alî el-Ğâlî (ö.356/967) ve modern dönem araştırmacılarından Şevkî Dayf (ö.2005) olmak üzere bazı yazarlara göre bu kasideyi Abbâsîlerin ilk döneminde yaşamış çok meşhur bir şiir uzmanı ve ravisi olan Halef el-Ahmer uydurmuştur. İnandırıcı olması için de kasideyi bir yandan şu‘lûk tarzına göre nazmettiği, bir yandan da Şenferâ’nın dolaşması ve görmesi muhtemel olan Yemen’deki bazı yerlerin isimlerini ustaca kullanmış olduğunu ifade etmektedirler.

Şu‘lûkların şiirleriyle onların çağdaşları olan diğer şairlerin şiirleri arasındaki farklardan biri de şu‘lûklarının kısa kıtalar halinde nazmedilmesidir. Bu husus, beyit sayısı altmış sekizi bulan bu uzun kasîdeye ihtiyatla bakmamızı gerektiren bir mâhiyet taşımaktadır. Şâir kendisine kötü davranan kabilesine başkaldırmasını, dağlara ve çöllere kaçışını, hayvanlarla kurduğu dostluğu, yaptığı baskınları, çektiği fakirlik ve acıları şiirlerinde işlemiştir. Bazı şiirleri Mufađdal eđ-Ğabbî, Ebû Temmâm, İbn Kıteybe ve Ebu’l-Ferac el-İşfehânî gibi güvenilir uzmanlar tarafından seçmeler listesine alınmıştır. Kendisini şöhrete ulaştıran önemli şiir yapıtlarından biri de “*Te*” harfi ile kafiyelendirdiği kasidesidir. Kasidesine sevgilisi ‘Umeyme’nin ahlâki meziyetlerine dair beyitleriyle başlar; ardından kendi kahramanlıklarını anlatır ve babasının katili olan Hızâm b. Câbir’i öldürmesinden bahseder. ‘Umeyme hakkında söylediği beyitler eleştirmenler tarafından Cahiliye dönemindeki ahlaki meziyetlere dair iffetli aşkın en seçkin örneği olarak kabul edilmiştir.¹¹⁰ “*Fâiyye*” isimli eseri ise baskın öncesi gecenin tasvirini yapan ve kullandığı silâhları anlatan bir kasidedir.

Lâmiyyetü’l-‘Arab, kahramanlık duyguları ve mertlik ifadeleriyle dolu altmış sekiz beyitlik bir kaside olup Şenferâ’ya nisbet edilen şiirlerin en meşhurdur. Hz. Ömer’in, “*Çocuklarınıza Lâmiyyetü’l-‘Arab’ı okutun, çünkü o çocuklara güzel ahlâkı öğretir*” dediği rivayet edilmiştir. Kaside

¹⁰⁹ Hıfñî, s.112.

¹¹⁰ Yıldırım, s.186.

filolojik değeri yanında Câhiliye devri bedevî yaşayışını, bedevîlerin düşünce hayatını, ahlâk prensiplerini, davranışlarını, şa‘âlikü’l-‘Arab’ın hayat tarzını tasvir etmesi bakımından büyük önem taşır. Ancak kasidenin Şenferâ’ya aidiyeti şüphelidir, çünkü en eski ediplerin eserlerinde yer almamaktadır. Lâmiyyetü’l-‘Arab, İbn Kuteybe’nin eş-Şi‘r ve ş-Şu‘arâ adlı eserinde zikredilmediği gibi Ebü’l-Ferec el-İşfahânî’nin el-Eğânî’sinde şairin biyografisine ayrılan bölümde de ona herhangi bir işaret bulunmadığı belirtilmektedir. Kasidede Câhiliye dönemine ait yer ve kişi adlarının bulunmaması, diğer şu‘lûk şairlerine ait kasidelerin aksine uzun olması, aynı zaman diliminde veya eş-Şenferâ’ya yakın dönemde yaşayan şairlere ait olduğu kabul edilen şiirlerde onun kasidesinde yer almayan bazı tabirlere yer verilmesi gibi hususlar şiirin otantikliği konusunda şüphe uyandırmıştır. Ancak kasidenin râvileri Kûfeli olduğundan, söz konusu şüpheyi ileri sürenlerin arasında Ebû Ubeyde ve İbn Düreyd gibi Basralı dilcilerin bulunmasından dolayı bu şüphe bazı araştırmacılar tarafından mektep taassubu şeklinde yorumlanmış ve kasidenin otantikliğinden şüphe edilmemiştir. Ayrıca kasidede eş-Şenferâ’nın adının iki yerde geçmesi, onun yaşadığı çöl ortamını ve özellikle Ezd kabilesinin bulunduğu Mekke’nin güneyi ile Yemen’in kuzeyindeki dağlar arasındaki yerleri tasvir etmesi, eş-Şenferâ’nın kabilesi tarafından terkedilmesi ve yabani hayvanlarla dost olması, duygu gerçekliği, tasvir inceliği, klasik kaside dönemi öncesini gösteren ilk beytin mısralarının aynı kafiye (musarra‘) olmaması ve Hz. Ömer’in anılan sözü gibi hususlar kasidenin otantikliğini güçlendirmektedir.¹¹¹

b) Suleyk b. Suleke (ö.m.605)

Temîm kabilesindendir. eş-Şenferâ ve Teebbeṭa Şerran gibi kendisi de Habeş asıllı siyah bir cariyeden doğmuş ve annesinin siyahî teni kendisine tevârûs etmiştir. Bundan dolayı da kabilesinin asıl kanını taşıyan babasına değil, annesi Suleke’ye nispet edilmiştir. Hızlı koşması, susuzluğa dayanıklı olması, cesareti ve savaşçılığı yarımadanın dört bir yanında şöhret

¹¹¹ Tülücü, “Şenferâ”, s. 535-537.

bulmuştur. Arapların en hızlı koşan savaşçı ve baskıncı usta şairlerinden biri olup “Suleyk’ten daha hızlı” darbimeseline konu olmuştur.¹¹² Ayrıca Arap yarımadasının yollarını en iyi bilen rehberlerin de başında gelir. Şiddetli sıcakların etkisiyle baskın eylemlerinin durma noktasına geldiği yaz aylarında da boş kalmak istemeyen Suleyk’in, üstün bir düşünce ürünü olan suyu depolama ve saklama yöntemlerinden birinden bahsedilmektedir ki; bu ilginç yöntem daha önce hiç kimsenin başvurmadığı kaydedilmektedir. Rivayete göre yağışların bol olduğu sonbahar ve kış aylarında yağmur suyunu devekuşu yumurtalarında ambalajlayan ve yarımadanın değişik yerlerinde saklayan Suleyk, baskınların azaldığı yaz aylarında bu suları saklı olduğu yerden çıkarıp içmek suretiyle baskınlar esnasında serin su ihtiyacını karşılamıştır. Dolayısıyla diyebiliriz ki; baskına uğrayan zenginler yazın kavurucu sıcaklığında çekilen su sıkıntısı sebebiyle Suleyk’in peşine ya düşmemişler, ya çok hızlı koştuğu için onu yakın bir mesafede yakalama imkânlarının olmayacağını anlayarak yarı yoldan dönmüşlerdir.¹¹³ Suleyk’in bir diğer özelliği de zor tabiat şartlarına karşı kazandığı bağışıklık ve fiziki güçtür. Çok güçlü olmasına ilişkin anlatılan olaylardan birine göre kendisini gece vakti uyurken gören adamın biri üstüne çullanıp onu esir almak istediğini ifade etmiştir. Buna kızan Suleyk altta olmasına rağmen adamı kendine doğru çekip sıkımsı, sıkmanın şiddetinden adam yellenmiştir. Bunun üzerine adama “أُضْرَطُّ وَأَنْتَ الْأَعْلَى؟” (Üstte sen olduğun halde yelleniyor musun?)” demiş ve bu sözü darbimesel olarak atasözü kitaplarına geçmiştir. Bir akından dönerken Has’am kabilesinin konakladığı yerden geçen Suleyk’in burada gördüğü güzel bir kadını taciz ettiği gerekçesiyle kabilenin savaşçıları tarafından yakalanıp öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Şu‘lûkların en gaddarlarından olan Suleyk’in şiirlerinin de büyük bir kısmı kanlı baskınlar ve bu baskınlarla ilgili maceralar hakkındadır.¹¹⁴

¹¹² İbn Kuteybe **ed-Dîneverî**, *eş-Şi‘r ve ‘Şu‘arâ*, Dâru’l Hadîs, Kahire h. 1423, Cilt 1, s. 353.

¹¹³ Yıldırım, s. 190.

¹¹⁴ el-İşfehâni, c. 20, s. 464-473.

c) ‘Urve b. Verd (ö.m.594)

‘Abs kabilesindendir. Fakirlere karşı merhametli, iyiliksever ve yardımsever olma özellikleri ön plana çıkmış, bunlarla tanınmıştır. Daima ihtiyaç sahibi, aciz kimseleri etrafına topladığı için kendisine “*fakirlerin ‘Urve’si*”¹¹⁵ denilmiş ve bu özelliğiyle takdir görmüştür. Hatta ‘Abdumelik b. Mervân (ö.86/705), Hâtım eṭ-Ṭâî’nin insanların en cömerdi olduğunu söyleyen kişinin ‘Urve’ye haksızlık edeceğini söylemiştir.¹¹⁶

‘Urve’nin şu‘lûk akıma katılmasında ekonomik yaşamda tanık olduğu çarpıklıkların rol oynadığı söylenebilir. İşte ‘Urve, sosyal adalet fikrine aykırı bulduğu böyle bir toplum düzenini bir türlü hazmedememiş ve servetin insanlar arasında adil dağılımını esas alan toplumcu bir düzen için mücadele etmiştir. Onun kendi kabilesinden başlayarak böyle bir düzeni kurma mücadelesinde örnek bir tavır sergilemesi ve bu şekilde genel bir toplumsal yardımlaşmayı hayata geçirmenin önünü açması dikkat çekicidir. Zengin-fakir ayrımını ortadan kaldıracak kadar kabilesinin mallarını üyeleri arasında eşit olarak dağıtmasına rağmen kabilesi tarafından tepki görmemesi, saygın yerini koruması ve dağa çıkmadan bunun mücadelesini kabile içinde vermesi onu diğer şu‘lûklardan ayıran en önemli özelliklerdir. Ancak onun dağa çıkmaması, fakirlere karşı sorumluluklarını dile getirmeyen cimri zenginlere ve ticaret kervanlarına baskın yapmasına engel olmamıştır. Bu zenginlerin durup dururken gönül rızasıyla mallarını fakirlere vermesinin boş bir beklenti olduğuna inandığı için de, bu malların kendilerinden alınması için tek alternatifin onlarla savaşmak ve ticaret kervanlarına baskınlar düzenlemek olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda etrafına topladığı diğer şu‘lûklarla beraber gerçekleştirdiği baskınlarda ele geçirdiği malların tümünü fakirler arasında eşit bir şekilde dağıtmış, bunun neticesinde de şu‘lûkların en karizmatik lideri olmuştur.¹¹⁷

‘Urve, sıkıntılı zamanlarda ortada çaresiz kalan hastaları, fakirleri, zayıfları ve yaşlıları himayesine alarak onlar için barınaklar hazırlar,

¹¹⁵ ed-Dîneverî, *eş-Şi‘r ve ‘Şu‘arâ*, Cilt 2, s. 665.

¹¹⁶ Hıfî, s.115.

¹¹⁷ Yıldırım, s.180.

yiyecek ve içecek temin ederdi. Bunlardan hastalığı geçenleri grubuna katarak baskınlar düzenler ve ele geçirdikleri ganimetleri bu insanlara ve geride kalan arkadaşlarına verirdi. Böylece bu insanlar aç ve fakir olarak ayrıldıkları aşiretlerine güçlü ve zengin olarak dönerlerdi. Onu gören fakirler hep bir ağızdan “Ey fakirlerin babası bize yardım et!” diye bağırırlardı.¹¹⁸ O da bu yoksul insanların sesine kulak verir ve elinden geldiğince onlara yardım ederdi. Herkesin eşit muameleyi hak ettiğini savunurdu.¹¹⁹ Ezilen insanlardan yana tavır koyan şair, ele geçireceği ganimeti fakirler arasında eşit bir şekilde dağıtmak amacıyla baskınlar düzenlerdi.

‘Urve’nin şiirleri doğal olarak fakirlik problemini ve bu problem etrafında gerçekleşen baskın maceralarını konu edinmektedir. Şiirlerinden birinde ‘Urve fakirleri iki gruba ayırmaktadır. İlki tembel ve uyuşuk fakirlerdir ki ‘Urve’nin bunlara asla sıcak bakmadığı görülmektedir. Zira şaire göre bunlar, gece oldu mu develerin kesildiği yerlerde kalan artık kemikleri toplamaya başlayan, her gece zengin bir tanıdığın misafiri olup yediği birkaç lokmayı yeterli sayan, yatsı vakti olduğu zaman uyumaya başlayıp sabahleyin de uyuşuk bir şekilde hâlâ uyuklayarak kalkan işe yaramaz kimselerdir. ‘Urve savaşıarak, mücadele ederek ve çalışarak vaziyetlerini ıslah etme yollarına başvuracaklarına, hallerine razı gibi görünen bu uyuşuk fakirleri tasvip etmez. Onun asıl hayranlığını kazanan ikinci fakirler grubu ise yaptığı güzel çalışmaların dışa yansımaları ifade edecek kadar yüzü parlayan, düşmanlarına etkin bir şekilde saldıran, aralarında uzak mesafeler olsa bile düşman tarafından her an korkuları hissedilen ve hallerine razı olmaktansa ölmeyi şerefli bir meziyet sayan fakirlerdir. ‘Urve, şu‘lûk şairler arasında elimize divanı matbu olarak ulaşan tek şairdir.¹²⁰

¹¹⁸ el-İşfehânî, s. 270.

¹¹⁹ Sa‘dâ **Ḍinnâvî**, *Dîvânu ‘Urve b. el-Verd*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1996, s. 21.

¹²⁰ Yıldırım, s. 181.

d) **Ḳays b. Ḥidâdiye**

Ḥuzâ'a kabilesindendir. Asıl adı Ḳays b. Munḳiz olmasına rağmen bu isimle anılmaktadır.¹²¹ Çok fazla cinayet işleyerek kabilesini sıkıntıya soktuğu için ihraç edilmiştir. Çoğu Arap kabilelerinin katıldığı meşhur 'Ukâz panayırına katılan kabilesinin temsilcileri, orada bulunan herkesin şahit olmasını isteyerek Ḳays'ı kabileden kovduklarını, bundan sonra ne işlediği cinayetlerin diyetinin kabile tarafından ödeneceğini, ne de onu öldürecek olanlardan diyet isteneceğini ilan etmişlerdir. Kabilesinden bu şekilde kovulan Ḳays artık babası Munḳiz'e değil, Ḥidâd kabilesine nispetinden dolayı "*Ḥidâdiye*" olarak isimlendirilen annesine nispet edilmeye başlanmıştır. Hakkında yapılan bazı değerlendirmelerde Ḳays'ın çok şiir söyleyen kabadayı bir şu'lûk olduğu ve şiirlerinin kalitesi bakımından ise ikinci tabaka şairler arasında yer aldığı, bir zamanlar kabilesinden Ümmü Mâlik adında bir kadına âşık olarak hakkında oldukça güzel aşk şiirleri söylediği aktarılır. Benû Muzeyne ile girdiği bir çatışmada bu kabilenin savaşçıları tarafından öldürüldüğü nakledilmektedir.¹²²

e) **Ḥâciz b. 'Avf**

Yemen kabilelerinden Selmânoğullarına mensuptur. Ölüm tarihi bilinmeyen bu şairin hayatıyla ilgili bilgiler de son derece azdır. Bu bilgiler çerçevesinde onun, az şiir söyleyen şu'lûk bir şair olduğu, atların bile kendisini yakalayamadığı kadar çok hızlı koştuğu, şiirlerinde genellikle gerçekleştirdiği baskın ve koşma yeteneğinden bahsettiği rivayet edilmektedir. Bir yolculuktan dönerken yolunu kaybettiği ve susuzluktan öldüğü tahmin edilen Ḥâciz'in iki özelliğine halası şu sözlerle işaret eder: "كان حاجز لا يشبع ليلة يُضاف، و لا ينام ليلة يخاف" (Ḥâciz misafir edildiği gece doymaz, korktuğu gece uyumazdı.)¹²³

¹²¹ Ḥıfñî, s. 116.

¹²² Yıldırım, s. 191.

¹²³ Yıldırım, s. 193; Ḥıfñî, s. 120.

f) Ebû Hîrâş el-Huzelî (ö.15/636)

Asıl adı Huveylid b. Murre olan Ebû Hîrâş, şu‘lûkların görüşlerine sempatiyle bakan Huzeyl kabilesine mensuptur. Artık oldukça yaşlandığı ömrünün son yıllarında İslâm’a yetişen ve müslüman olan Ebû Hîrâş, Hz. Ömer zamanına kadar yaşamış Muhadram şairlerden¹²⁴ olup ileri yaşlarda İslâmiyet’i kabul etmiştir. İbn Hacer (ö.852/1449) onu Hz. Peygamber’le görüştüklerine dair rivayet bulunmayan “Üçüncü Tabaka” müslümanlar grubuna dâhil etmektedir. Diğer şu‘lûk şairlerden farklı olarak müslüman olan bu gibi şairlerin hakkında sahabe kitaplarında da bilgi verilmektedir.¹²⁵

Ebû Hîrâş, şiir sahasında olduğu kadar, üstün ifade gücünü temsil eden fesâhat ve belâgat bakımından da meşhur olmuştur.

Diğer birçok şu‘lûk arkadaşı gibi Ebû Hîrâş’ın da en önemli özelliklerinden biri, atların bile kendisine yetişemediği kadar çok hızlı koşmasıdır ve kendisi gibi şair olan diğer dokuz kardeşinin de aynı meziyetlere sahip bulunduğu nakledilmektedir. Bir gün Mekke dönüşünde kendisine pusu kuran Benî Dîl kabilesinin adamlarından hızlı koşması sayesinde kurtulmuştur. Başka bir rivayete göre iki atını yarıştırmak isteyen Velîd b. Muğîre (ö.1/622)’ye rastlayan şair, şayet bu iki atı geçerse kendisine ödül olarak ne vereceğini sormuştur. Velîd bunun üzerine eğer koşu yarışında bu atlarını geçerse ikisini de ona hediye edeceğine dair söz vermiştir. Daha sonra bu iki at ile yarıştırılan Ebû Hîrâş ikisini de geçerek atlara sahip olmuştur.

Ebû Hîrâş, şiirlerinde de görüldüğü gibi, şerefiyle ölmeyi zilletle yaşamaya tercih eden bir mizaca sahipti. Ömrünün sonlarında zâhidâne bir hayatı benimseyerek inzivaya çekildi. Aile fertlerini ve kardeşlerini kaybettiği bu dönemde oğlu Hîrâş’ın kendisinden izin almadan savaşa katılması üzerine Hz. Ömer’e başvurmuş, halife onun oğlunu geri çağırdığı gibi ebeveynlerinin izni olmadan çocukların savaşa gitmesini de yasaklamıştır.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed b. Ahmed **ez-Zebîdî**, Tecdî-i Sarîh Tercemesi (Çev. Ahmed Naim), Başbakanlık Basımevi, Ankara 1976, Cilt 1, s. 33.

¹²⁵ Huleyf, s. 168.

Yardım severliği ve cömertliğiyle de tanınan Ebû Hırâş'ın, kabilesine mensup bazı kişiler tarafından esir alınan kimseleri kurtardığı ve hacdan dönen Yemenli bir kabileyi evinde misafir ederken hayatından olduğu bilinmektedir. Rivayete göre, misafirlere yemek hazırlamak için evde su kalmadığını görünce kendisinin yaşlı olduğunu söyleyerek misafirlerden su getirmelerini istemiş, onların kabul etmemesi üzerine gece karanlığında su getirmek için giderek, dönüşte bir yılan tarafından sokularak zehirlenmiştir. Ancak kendisi bu durumu misafirlere hissettirmemiş ve o gece vefat etmiştir. Hz. Ömer durumu öğrenince, *“Eğer misafir kabul etmek sünnet olmasaydı hiçbir Yemenli'nin misafir edilmemesini emrederdim”* diyerek üzüntüsünü ifade etmiş, daha sonra Yemen'deki valisine yazdığı mektupta Ebû Hırâş'ın evinde misafir olan kişilerden onun diyetini almasını emretmiştir.

Ebû Hırâş el-Hüzelî, daha çok methiye ve mersiye yazan bir şair olarak tanınır. Kaynaklarda şiirlerine örnek olarak, Hâlid b. Velîd'in yıktığı ‘Uzzâ¹²⁶ adlı putun bekçisi olan Dübeyye es-Sülemî ile müslümanların Huneyn'de esir aldıkları müşrikler arasında bulunan Züheyr b. Acve için yazdığı mersiyeler zikredilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in üstün vasıflarını dile getirdiği çok güzel bir şiirinden söz edilmektedir. Bununla birlikte diğer şu‘lûklar gibi Ebû Hırâş da şiirlerinde daha çok fakirlik problemini işlemiştir.¹²⁷

Divanı, Alman şarkiyatçı Josef Hell (ö.1950) tarafından Huzeyl kabilesi şairlerine ait bazı divanları topladığı Neue Hudailiten-Diwane adlı iki ciltlik eserinin ikinci cildinde tercümesiyle birlikte yer almaktadır.¹²⁸

g) Ebu't-Tamahân (ö.30/650)

Asıl adı Hanzala b. Şarkî'dir. Kuḍâ'a kabilesinin bir boyu olan Dımaşk'ın güneydoğusundaki bölgede yaşayan Kaynoğullarına mensuptur. Bilinmeyen bir tarihte İslâmiyet'i kabul eden, fakat Hz. Peygamber'i

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şevket **Yavuz**, “Uzzâ”, DİA, İstanbul 2012, Cilt 42, s. 268-269.

¹²⁷ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 224-228; İbrahim **Sarmış**, “Ebû Hırâş el-Hüzelî”, DİA, İstanbul 1994, Cilt 10, s. 159; Yıldırım, s. 182.

¹²⁸ Mehmet **Kanar**, “HELL, Josef”, DİA, İstanbul 1998, Cilt 17, s. 179.

göremeyen Ebu't-Ṭamahân'ın klasik kaynaklarda ölüm tarihi hakkında bilgi verilmeden 200 yıl gibi uzun bir ömür sürdüğü belirtilirken, bazı çağdaş kaynaklarda 30 (650) yılı civarında öldüğü kaydedilir. Ancak kaynağı bilinmeyen bu rivayet, uzun ömürlü olduğuna dair klasik kaynaklarda yer alan bilgiyle çelişmektedir.¹²⁹ Şair, İslam dinine yetişip Müslüman olmasına rağmen Hz. Peygamber'i görmemiştir. Bundan dolayı da İbn Hacer'in *el-İşâbe* adlı eserinde Hz. Peygamber'e yetiştiği halde onu göremeyen muhadramlar için ayrılan bölüm içinde gösterilmiştir.¹³⁰ Müslüman olmakla birlikte İslâm'dan fazla etkilenmediği anlaşılan Ebu't-Ṭamahân'ın İslâm'a ters düşen bazı Cahiliye alışkanlıklarını bu dini kabul ettikten sonra da sürdürdüğü, bundan dolayı da İbn Kuteybe tarafından "*fâsık*"¹³¹, el-İşfehânî tarafından da "*habîs*" olarak nitelendirildiği görülmektedir.¹³²

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in amcası Zübeyr b. 'Abdilmuṭṭalib'in yaşıtı olduğu, Câhiliye döneminde Mekke'ye gelerek Zübeyr'in evinde uzun müddet misafir kaldığı ve ona nedîmlik yaptığı kaydedilir. Bir ara Ṭay kabilesinin Benî Cedîle koluna mücâvir olarak ikamet ederken bu kabile ile Benî Gavs arasında çıkan bir savaşa katılan Ebu't-Ṭamahân esir düştü ve Büceyr b. Evs b. Hârîse et-Ṭâî tarafından satın alındı. O sırada yanında Büceyr'i konu alan bir kasidesi bulunuyordu. Bu kasidesini okuyunca Büceyr kendisini âzat etti. Ebu't-Ṭamahân bu sebeple onu öven birkaç kaside daha söyledi.¹³³

Ebu'l-Ferec el-İşfehânî'nin bildirdiğine göre bir cinayet işleyen Ebu't-Ṭamahân, sorgulanmak üzere çağrılınca ülkesinden kaçarak Benî Fezâre'nin Benî Şemh koluna mensup Mâlik b. Şa'd'a sığındı. Mâlik onu himayesine alarak kendisine bir ev verdi; şair ölünceye kadar Mâlik'in yanında kaldı.¹³⁴

el-Egânî'de Ebu't-Ṭamahân'ın işlediği günahını itirafı başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Zikredildiğine göre kendisine en son ne zaman günah

¹²⁹ Kaynaklar için bkz. Necati Kara, "Ebu't-Ṭamahân el-Kaynî", DİA, İstanbul 1994, Cilt 10, s. 345.

¹³⁰ İbn Hacer el-'Asḳalânî, *el-İşâbe fî Ma'rifeti's-Şahâbe*, Beyrut h. 1415, Cilt 2, s. 156.

¹³¹ ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, Cilt 1, s. 376.

¹³² Yıldırım, s. 194.

¹³³ Kara, s. 344.

¹³⁴ Kara, s. 344.

işlediği sorulmuş, o da Deyrâniye isimli bir yere giderek domuz etinden yapılan bir yemeği yiyerek içkilerini içtiğini, zina yaptığını ve elbise çalarak oradan ayrıldığını söylemiştir.¹³⁵

Câhiliye döneminde ve sonrasında ahlâkı bozuk, canını tehlikeye atmadan çekinmeyen, yağmacı ve hırsız bir kişi olduğu rivayet edilen Ebu't-Ṭamahân doğuştan şiir söyleme yeteneğine sahip, ifadesi düzgün ve fasih bir şairdir. Şiirlerinde çöl hayatının etkisi görülür. Diğer şu'lûk arkadaşlarının gibi Ebu't-Ṭamahân'ın şiirleri de daha çok baskın ve çatışmalara, bu alanlarda gösterilen kahramanlıklara ilişkindir. Bunun yanında kendisine iyiliği dokunan kimseler hakkında söylediği methiyeler, gurbetteyken ailesine duyduğu hasreti dile getiren kıtalar ve yaşlılığı üzerine nazmettiği parçalar da vardır. Kendisinin bir divanı olduğu rivayet edilmişse de bu eseri günümüze kadar gelmemiştir. Edebî eserlerde yer alan şiirlerinin sayısı da azdır. Genellikle şiirlerinde medih ve kahramanlık temalarını işlemiş olup hikmetle ilgili bazı şiirlerine de rastlanır.¹³⁶

¹³⁵ el-İşfehânî, Cilt 12, s. 347.

¹³⁶ Kara, s. 345; Yıldırım, s. 194.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEEBBEṬA ŞERRAN (ö.m.540)

A. HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Doğu Arabistan'da yaşayan Qays 'Aylân'ın kollarından Fehm (Cedîle) kabilesine mensup olup tam adı Şâbit b. Câbir b. Sufyân b. 'Umeyşil b. 'Adiyy b. Ka'b b. Hâzn'dır.¹³⁷ Şair küçük yaşta babasını kaybetmiş olup babası hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Annesi 'Umeyme isimli siyâhî bir cariyedir; Fehm'in bir kolu olan Qaynoğullarına mensuptur. Şairin; rengi siyah, Habeş asıllı bir anneden doğması ve onun ten rengini taşıması, Arap kargası olarak adlandırılarak toplum tarafından dışlanmasına sebep olmuştur ki bu da şu'lûk akıma katılmasını sağlayan etkin faktördür. Daha sonra annesi, şair Ebû Kebîr el-Hüzelî ile evlenmiş, bu durumdan rahatsızlık duyan şair, annesi ve üvey babasının oğulları ile baş edememiştir. Hatta Ebû Kebîr onu öldürmek istemiş, şair bu sebeple Benî Hüzeyl'e düşman olmuştur. Şairin kız kardeşlerinden Ümeyye, Kureyş'ten Nevfel b. Esed b. 'Abdül'uzzâ ile evlenmiş, bu evlilikten Kureyş'in reislerinden şair 'Adî b. Nevfel dünyaya gelmiştir.¹³⁸

Teebbeṭa Şerran cesur, zeki, kurnaz, gözleri çok keskin ve kulakları çok hassas bir bedevî idi. Yağma arkadaşı ve dayısı Şenferâ gibi çok hızlı koşanlardan olup atlara ve geyiklere yetiyecek derecedeki koşuculuğu darbimesel haline gelmiş, onun hakkında “ إِنَّ تَابَّطَ شَرًّا كَانَ أَعْدَى ذِي رَحْلَيْنِ وَ ذِي ”
سَاقَيْنِ (Teebbeṭa Şerran iki ayaklı, iki kollu ve iki gözlülerin en

¹³⁷ 'Abdurrahmân el-Muşâvî, *Dîvânu Teebbeṭa Şerran*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2003, s. 5.

¹³⁸ Süleyman Tülücü, “Teebbeṭa Şerran”, *DİA*, İstanbul 2011, Cilt 40, s. 269.

hızlı koşanıdır)’¹³⁹ denilmiştir. Yağmacılardan olan şair baskın ve yağmalarını bazen tek başına, bazen Şenferâ veya başkalarıyla birlikte yapmış, hayatı Benî Hüzeyl ve Benî Becîle ile mücadele içinde geçmiştir. Böyle zor şartlar altında yaşayan şairin, kılıcını bir an bile yanından ayırmadığı rivayet edilir.¹⁴⁰

Baskınlarının birinde Benî Becîle ile savaşırken Nümâr dağında öldürülmüş veya Benî Hüzeyl’in kurduğu pusuya düşürülerek katledilmiş, cesedi bir mağaraya atılmıştır. Ölümü üzerine aralarında Mürre b. Huleyf el-Fehmî, annesi, kız kardeşi veya kız kardeşinin oğlunun da bulunduğu birçok şair tarafından mersiyeler söylenmiştir. Yeğenine nisbet edilen mersiye bazen Teebbeṭa Şerran’a, bazen Şenferâ’ya izâfe edildiği gibi Halef el-Ahmer’e ait olduğu da ileri sürülmüştür. Teebbeṭa Şerran’ın Mufaḍḍal ed-Ḍabbî, Ebû ‘Amr eş-Şeybânî, Ebû ‘Abdullah İbnü’l-‘Arâbî, İbn Hâbib el-Bağdâdî ve es-Sükkerî gibi dilciler tarafından rivayet edilen şiirleri müstakil olarak zamanımıza intikal etmemiştir. Şiirlerinin çoğu i’tizâr, fahr, hamâse türündendir ve parçalar halinde antolojiler ve edebî eserlerde yer almıştır.¹⁴¹

Şaire “koltuğunun altında kötülük taşıdı” manasına gelen ve isminin yerine geçerek tanınmasını sağlayan “Teebbeṭa Şerran” lakabının nasıl verildiğine dair çeşitli rivayetler vardır. Bu konuda nakledilen hikâyelerin II. (VIII.) yüzyıldan sonra ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. el-Muḥabber adlı eserde İbn Hâbib el-Bağdâdî’nin onun yapmış olduğu baskınlarla ilgili olarak ayrıntılara yer vermeden çok sayıda olağanüstü hikâyeden söz ettiği aktarılmaktadır. ‘Abdülkâdir el-Bağdâdî de fantastik özellikleri dolayısıyla şaşırtıcı görünen birçok hikâyeye temas etmektedir. Bu rivayetlerin bir kısmı şunlardır:¹⁴²

- Annesinin kendisine bir gün şöyle dediği aktarılır: *“Kabilenin gençlerini görmüyor musun, aileleri için mantar toplayıp getiriyorlar.”* Bunun üzerine Şâbit: *“Torbanı bana ver, ben de sana*

¹³⁹ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 87.

¹⁴⁰ Huleyf, s. 54.

¹⁴¹ Tülücü, “Teebbeṭa Şerran”, s. 269-270.

¹⁴² Tülücü, “Teebbeṭa Şerran”, s. 269; el-Bağdâdî, cilt 1, s. 137 – 139.

toplayayım” demiştir. Kadın torbayı getirmiş ve oğlu da dışarıda ne kadar yılan bulduysa toplayıp torbaya doldurarak koltuğunun altında getirerek annesinin önüne atmıştır. Kadın torbayı açıp, yılanların dışarı çıktığını gördüğünde korkudan sıçrayarak evden kaçmıştır. Dışarıda kabilenin kadınları ona; Sâbit’in koltuğunun altında bugün ne taşıdığını sorduklarında onlara şöyle cevap vermiştir: “*Koltuğunun altına kötülük koydu.*”¹⁴³

- Birgün Sâbit çölde bir koç gördü ve onu koltuğunun altına alarak taşıdı. Koç, yol boyunca sürekli üzerine bevledip durdu. Kabileye yaklaştıkları sırada koç iyice ağırlaştı ve taşınamaz oldu. Sâbit onu yere attı ve koç çöl cinine (ğûl) dönüştü. Kavmi ona, koltuğunun altında ne taşıdığını sordu, o da çöl cini olduğunu söyledi. Bunun üzerine, “*şerri koltuklamışsın*” diye cevap verdiler.¹⁴⁴

- Sâbit, birgün bir çöl cini getirip annesinin önüne attı. Kadına oğlunun ne taşıdığı sorulduğunda, *şerri koltuklayıp getirdiğini* söyledi.¹⁴⁵

- Başka bir rivayette de şairin bir dizesinde kendisini bu şekilde adlandırdığı ve bundan sonra bu şekilde anıldığı söylenmektedir:¹⁴⁶

تَأْبَطَ شَرًّا ثُمَّ رَاحَ أَوْ اعْتَدَى يُوَائِمُ عُنْمًا أَوْ لَسِيفُ عَلَى دَحْلٍ¹⁴⁷

Teebbeṭa Şerran sonra ganimetleri almaya ya da kılıçla kin tutmaya gitti

- Sâbit tulumun içinde bal peteği getirirken koltuğunun altına alarak taşırdı. Annesi de onun getirdiğinden yerdı. Bir gün bir engerek yılanı tuttu ve onu tulumun içine koydu. Annesi tulumun içindekini almak için geldiğinde yılanın tıslamasını duydu ve onu yere atarak “*koltuğunda şer taşımışsın oğlum!*” dedi.¹⁴⁸

¹⁴³ el-Muşṭâvî, s. 6.

¹⁴⁴ el-Muşṭâvî, s. 6.

¹⁴⁵ el-Muşṭâvî, s. 6.

¹⁴⁶ el-Muşṭâvî, s. 6.

¹⁴⁷ Harb, s. 74; el-İşfehânî, Cilt 21, s. 87’de zikredilen beyitte “لَسِيفُ” kelimesi yerine “يَشِيفُ” kelimesi kullanılmıştır.

¹⁴⁸ el-Muşṭâvî, s. 6.

• Bir gün Şâbit'i annesine sordular. O da koltuğunun altına bir bıçak, kılıç yahut da ok sadağı alarak evden çıkmıştı. Annesi; “*bilmiyorum, koltuğunun altına şer aldı ve çıktı*” dedi.¹⁴⁹

En yaygın ve kabul gören rivayet son zikrettiğimizdir.

Teebbeṭa Şerran'ın hayatının büyük bir kısmı sıkıntılarla geçmiştir ve bu durum onu asi, intikam peşinde koşan bir adam haline getirmiştir. Hatta onun bu alanda birçok yeteneği olan suikastçı bir şu'lûk olduğunu görüyoruz ki bu yeteneklerinden biri de insanüstü şekilde hızlı koşabilme yeteneğidir ve bu özelliğiyle kendisi gibi hızlı koşan ve kendilerine “*addâûn*” adı verilen şu'lûklar kategorisine dâhildir. Hakkında gelen rivayetler mitolojik unsurlar taşır. Kimisi oldukça abartılıdır. Örneğin acıktığı zaman sürüde gözüne kestirdiği semiz bir ceylanı kovaladığı, hızlı koşma yeteneği sayesinde fazla zorluk çekmeden onu yakalayıp ateşte pişirerek yediği; böylece elinden hiçbir şeyin kurtulmadığı anlatılarak bu konuda ne kadar başarılı olduğu tasvir edilir. Şairimiz, ‘Urve b. Verd, ‘Amr b. Berrâk ve Şenferâ gibi birçok arkadaşıyla birlikte savaş, çatışma ve maceralarla dolu bir hayat yaşamıştır. Bu yüzden şu'lûk kelimesiyle vasıflandırılmıştır ve bu konuda kendisine Şenferâ'dan başka kimse denk değildir. O, toplum tarafından dışlanarak kendilerine “*Arap kargaları*” adı verilen kimselerin en suikastçisidir. Atlarla yarış yapan benzersiz bir koşucu olduğu söylenmekle birlikte, “أَعْدَى ذِي سَاقَيْنِ” (İki ayaklıların en hızlısı)” darb-ı meseliyle onun bu yeteneğine işaret edilmektedir.¹⁵⁰ Bu koşma yeteneği sayesinde kuşların gölgesiyle yarıştığı, uçan kuşları geçtiği ve bir çatışma esnasında kaçarken arkadaşına da “*Arkamdan gel ve izimi takip et!*” dediği ve bu şekilde arkadaşını kimseye yakalanmayacak şekilde yönlendirdiği, izinin kolay kolay sürülemediği anlatılır.¹⁵¹

Şair babasını kaybettikten bir süre sonra annesinin, şair olan Ebû Kebîr el-Huzelî ile yakınlık kurarak evlenmesi hoşuna gitmemiştir. Annesinin yaşadığı bu ilişkiye karşıt tepki gösterişi ve yaşam tarzının

¹⁴⁹ el-Muşṭâvî, s. 6.

¹⁵⁰ el-Muşṭâvî, s. 7.

¹⁵¹ el-Muşṭâvî, s. 8-9.

beğenilmeyişi yüzünden annesinin de desteğiyle el-Huzelî tarafından ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bir gün el-Huzelî kendisini iki düşmanının bulunduğu ve işini bitireceklerine emin olduğu bir yere götürmüştür; ancak kendisi çok korktuğunu ifade ederek onunla içeri girmemiş, dışarıda beklemiştir. Bir müddet sonra Sâbit düşmanlarını öldürmüş ve onların yiyeceklerini yanına almış olarak geri dönünce şaşkırmaktan kendini alamamıştır. Onun bu halini gördükten sonra -belki de korktuğu için- suikasttan vazgeçmiştir.¹⁵²

Yaşadığı maceralarının büyük kısmını değişik edebî kaynaklarda dağınık bir şekilde bulunan şiirlerinde ele almıştır.¹⁵³ Bu şu‘lûkun şiirlerinden pek azına ulaşmış olmamıza rağmen; kendisinin hareketli ve sıkıntılarla dolu bir hayat geçirdiğini ve şiir anlayışının da şa‘leke mizacını taşıdığı görülmektedir. Hatta şu‘lûkların şiirlerine bakıldığında, bu yaşam tarzına Teebbeta Şerran’ın şiirlerinden daha çok bağlı kalmış bir şiir ve yaptığı işe, yaşadığı hayat tarzına bu kadar kendisini adayan başka bir şairin görülmediği söylenebilir.

Bütün bu üstün yeteneklerine rağmen, şairin ölümü Sufyân b. Sâ‘ide isimli bir kölenin elinden olduğuna dair bilgi de mevcuttur. Bir gün şair, Huzeyl kabilesine ait bir ev görmüş ve oraya saldırı düzenlemek istemiştir. Arkadaşları evin yakınından çıkan bir sırtlan gördükleri ve bunu da uğursuz addettikleri için kendisine karşı çıkmışlarsa da Teebbeta Şerran bu engellemeden hoşlanmayarak bu baskını gerçekleştirmiş, sonunda yaşlı bir adam ve kadını öldürerek iki cariye ve develer ele geçirmiştir. Ancak bir köle dağa kaçmayı başarmıştır. Onu takip eden Teebbeta Şerran kölenin bir ağacın arkasına saklanarak kendisini okla ciddi bir şekilde yaralamasına engel olamamıştır. Ağır yaralı olduğu halde köleyi öldürmeyi başaran şair bir mağarada bulun arkadaşlarının yanına gitmiş ve kalbine isabet eden ok sebebiyle çok geçmeden vefat etmiştir.¹⁵⁴

¹⁵² el-Bağdâdî, c. 8, s. 194.

¹⁵³ Hıfî, s. 113.

¹⁵⁴ el-Muşâvî, s. 7-8.

C.ŞİİRLERİNDE ELE ALDIĞI KONULAR

1) Övünme (Fahr)

Sözlükte “*övünmek*” anlamına gelen fahr kelimesi edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy sop, hasep nesep, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından veya uzun ömürleriyle hayat tecrübelerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder. Divan edebiyatında kelime fahriyye şeklini almıştır. Şiir sanatına dair yazılan eserlerde, fahr kökünden türeyen iftihar ve tefehhur ile medh (övmek) kökünden gelen temeddüh de aynı anlamda kullanılmıştır. Nazım veya nesirle yapılan temeddüh karşılıklı atışma ve yarışma şeklinde olursa buna müfâhare adı verilir.

Genellikle kasidenin bir bölümü olarak medihten sonra gelen fahr, bazen şiirin diğer bölümleri arasında beyitler halinde yer alır, bazen da müstakil olarak nazmedilir. Divan şiirimizde de Arap kaside biçiminin etkisiyle birlikte fahriye teması genellikle methiyeden sonra yer almıştır. Arap şiir eleştirmenlerinden bazıları fahri müstakil bir şiir teması olarak görmektedirler. Örnek olarak, İbn Sellâm el-Cumâhî (ö. 231/846)’nin şiir temalarından bahsederken fahri dört asıl tema içinde saydığı, Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö. 395/1004)’nin ise medîh, hiciv, tasvir, nesîb, mersiye ile birlikte fahri temel şiir temaları içinde gördüğü, İbn Raşîk el-Ğayravânî (ö. 457/1066)’nin de belirlediği dokuz tema içinde fahri saydığı gösterilebilir. Fahri bağımsız bir tema olarak görmeyen Arap eleştirmenleri ise, bu temayı medîhin bir parçası olarak görmüşlerdir.¹⁵⁵

Fahr içerik itibariyle medihle benzerlik gösterdiği için onda güzel olan her şey bunda da güzel, çirkin olan her şey bunda da çirkin sayılmıştır. Bu bakımdan överken de övünürken de yaratılıştan gelen ve kalıcı olan vasıf ve faziletlerin dile getirilmesi istenir. Bu yaklaşıma göre insanın diğer canlılara olan üstünlüğü akıl, iffet, adalet ve kahramanlık gibi dört ana

¹⁵⁵ Halim Öznurhan, “Arap Şiirinde Fahr Teması”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 22, Güz 2006, s. 149.

meziyeti ile olmaktadır. Dolayısıyla eski Arap toplumunda bu ana hasletler ve bunlara bağlı diğer fitrî vasıflarla övme olumlu karşılmakta; bunların dışındakilerle yapılan övgü ise hoş görülmemektedir. Ayrıca bu medihlerin kısa, öz ve gerçeğe uygun olması arzu edilmekle beraber bu konuda mübalağa da yadırganmamaktadır. Nitekim şiir münekkitlerince seçilen en güzel fahr beyitlerinin en mübalağalıları olduğu söylenebilir. Hâzım el-Ğartâcennî'nin de, fahr temasının medîh gibi olduğunu söylediği ve aralarındaki farkın, fahrda övgünün burada söz sahibinin kendisine veya kabîlesine yapılması olduğunu ifade ettiği belirtilmektedir. Bir de, medîhte övülen kişi güzellik ve iyilikle nitelenebilir; ama fahr temasında kişinin kendini bunlarla niteleyemeyeceğini ifade eder. Dolayısıyla Arapların erdem saydığı şeylerin dışındaki niteliklerle övgü (medîh) ya da övünme (fahır) hoş karşılanmamaktadır.¹⁵⁶ Her ne kadar medenî bir insanın başkasını ve özellikle kendini övmesi hoş karşılanmasa da Câhiliye toplumunun ahlâk anlayışında şairlerin övünmelerine karşı çıkmamıştır. Bu açıdan bakıldığında fahrı sadece medhin değil hicvin de bir unsuru olarak görmek gerekmektedir. Zira övme veya övünmeye vesile olan cesaret ve cömertlik başta olmak üzere hilim, azim, sebat, vefa, iffet, doğruluk, sabır, adalet, bağışlama, sır saklama, tevazu, zekâ ve akıl gibi iyi hasletler hiciv sırasında yerilene karşı kullanılır. Hasmının veya rakibinin ayıplarını sayan, belli hasletlerin onda mevcut olmadığını bu vesile ile ima etmiş olan şairin esas gayesi hiciv olsa bile burada övünme unsurları bulunduğundan sonuçta bu şiir de bir fahırdır.

Divanlarda veya şiirlerin konularına göre tertiplendiği ve ilk bölümünü yiğitlik, kahramanlık ve savaş şiirleri oluşturduğu için “hamâse” diye adlandırılan şiir mecmualarında fahra önem verilmiştir. Bir fahr türü olmakla beraber şairin hasmına karşı övünmesi ve onu kendine nisbetle iyi hasletleri taşımayan kimse olarak yermesi sebebiyle hamâseleri birer hicviye saymak da mümkündür. Eski Arap toplumunda şair kendini veya kabilesini överken yahut düşmana karşı savunurken en tesirli silâh olarak görülen şiire başvurur. Manzum bir ifadede esasen mevcut olduğu kabul

¹⁵⁶ Öznurhan, s. 150-151.

edilen sihirli tesir gücüne şairin kabiliyeti, dile hâkimiyeti, hadiseleri değerlendirme ve yönlendirmedeki başarısı, sözlerindeki belagat ve fesahat da eklenince ortaya çıkan şiir gerçekten en muhkem vesika hüviyetine bürünür. Nitekim şiirin, “*Arapların bütün bilgilerini kuşatan, muhafaza eden, daima başvurdukları, istifade ettikleri eserleri*” anlamında olmak üzere “*dîvânü’l-Arab, dîvânü ilmihim*” addedilmesi bundan dolayıdır. Eski Araplar’ın şan ve şereflerini korumak, mazide başardıkları büyük işlerin unutulmasını önlemek, bilgi, âdet ve geleneklerini muhafaza etmek, tarihî-menkıbevî rivayetlerini (ahbâr) yaymak şairin işidir. Bu açıdan bakılırsa fahr fertlerin ve toplumların karakterini, yaşayış tarzlarını, özellikle Araplar’ın fitratında mevcut övünme duygusu ile sayıp döktükleri şahıs ve kabilelerin her türlü icraatını, hatta serseri (yağmacı) şairlerin (şu‘lûk çoğulu şa‘âlik) iftihar vesilesi kabul ettikleri birtakım kanun dışı hareketlerini tesbit ve tayin imkânını verdiği için tarih ilmi bakımından büyük önem arzeder. Ancak tarihî bilgilerin gerçeklere dayanması şartına mukabil fahrın çoğunlukla mübalağalı olması ve bilhassa müteahhirîn şairleri tarafından sırf sanat olsun diye nazmedilmesi itibariyle tarihî gerçekleri tam ve doğru bir şekilde yansıttığı da düşünülemez. İslâmiyet’in ilk yıllarında övme ve övünmelerde genellikle doğruluğa, gerçekçiliğe riayet edildi. Kabile, soy, aşiret, ırk ve milliyet unsurları ile övünmelerde de eski şiddet kalmadı. Ancak şairler arasında Beşşâr b. Bürd (ö. 167/784), Ebû Nüvâs (ö. 196/812) ve el-Buhturî (ö. 284/897) eski tarzda övünmelerini sürdürdüler. Bazıları şairin şiiri ve sanatı ile övünmesini doğru bulmamakla beraber, kasidenin fahr bölümünde şair kendini övmekle bir bakıma memdûhunu övmeye en lâyük kişinin de kendisi olduğunu anlatmak ister.¹⁵⁷

Övgü ve yergi temalı şiirlerde tercih şaire ait olduğundan tarafsız bir yorumlama yapılması da beklenemez. Nitekim yaşadığı toplum tarafından dışlanan, insanların en büyük eşkya ve katil olarak gördükleri şu‘lûklar kendi bakış açılarından adeta birer süper kahraman olarak tasvir edilmişlerdir. Bu bağlamda çalışmamıza esas teşkil eden şu‘lûk şair Teebbeṭa Şerran’ın bize ulaşan şiirlerinden bazı örnekler şunlardır:

¹⁵⁷ İsmail Durmuş, “Fahr”, DİA, İstanbul 1995, Cilt 12, s. 79.

Teebbeṭa Şerran’a bir gün başına gelen bir kötülük soruldu. O da şöyle anlattı: “ Bir gün çıktım ve Sümâle yurduna gittim, tur atıyordum. Yedi dişi deve ile bir köle gördüm ve köleyi görmezden gelerek develere yaklaştım. Bunun üzerine köle kırmızı olan deveyi kendine korunak yaparak beni uyardı. İçimden şöyle dedim: “Vallahi bu adam, deveye çok güveniyor”. Ve silahımı kendisine doğrulttum. Köle ayaklarını devenin ayakları üzerine koyarak ona bindi ve tur atmaya başladılar. Adam devenin kalça kısmında oturmuştu. Doğrulur doğrulmaz okumu attım, onu kalbinden vurdum ve yere düştü. Deveyi takip ettim, biraz ilerledikten sonra döndü. Develeri biraz suladım ve şöyle dedim: “Keşke sadece şu (kırmızı) deveye binsem, diğerlerini de salsam”. Kırmızı devenin sakalını tuttum ve sıçradı. Ben üstünde iken deve, büyüdüğü kabileye doğru harekete geçti ve diğer develer de arkasına takıldılar. Deveyi sakinleştirmeye çalıştım ve sonunda (kabilenin bulunduğu yere doğru) gittik. Devenin, beni kavmin önünde yere çalmasından korktum ve kendimi (kurtulmak amacıyla) yere attım; ayağım kırıldı. Kırmızı deve de diğerleriyle beraber gitti. Topallayarak çıktım ve kum tepelerinin olduğu tarafta gizlendim. Karanlık çökünceye kadar burada kaldım. Üç tane ışık gördüm; bunlardan biri büyükçe yanan bir ateşti, sanırım büyük bir topluluğa aitti. Diğer küçük bir ateşti, taş atarak ona doğru gittim. Köpek bana havlamaya başlayınca bir adam şöyle diyerek seslendi: “Kim var orada?” Ben, “Gariban biri” diyerek cevap verdim. Adam; “Yaklaş” dedi. Yaklaştım ve oturdum. Bana sorular sormaya başladı. Şöyle demeye getirdi: “Vallahi ben senden kan kokusu alıyorum.” Ben “Hayır, kesinlikle bende kan yok” dedim. Adam üstüme atladı ve beni silkeledi. Sonra içinde ok bulunan sadağıma baktı. Ben; “Akşam iki tavşan vurdum” dedim; “Yalan söylüyorsun” dedi; “Bu insan kanı kokusu”. Sonra kendimi savunmaya fırsat bırakmadan üstüme atıldı ve ellerimi bağladı; yayımı ve sadağıma bir yere astı. Beni evin yanında bıraktı ve uyudu. Gece olunca ayağımı oynattım; durumu iyiydi. İpi gevşettim ve çözdüm. Sonra okumla yayımın bulunduğu yere yöneldim ve onları aldım. Adamı öldürmeye niyetlenmişim ama içimden şöyle geçirdim: “Ben hasta bir adamım. Daha sonra aranıp bulunmaktan korkarım. Daha önce de kimseyi isteyerek öldürmedim.” Sonra geri dönüp oradan uzaklaştım. Çölde

ilerlerken; ben onun yerinde olsaydım kendimi takip ederdim, diye içimden geçirmiştim. Onu gördüğümde bana yaklaşmıştı; yayımla sadağımın üzerine oturdum ve böylece ona karşı güvende oldum. Adam yaklaştı, devesini çöktürdü ve bağladı. Bana doğru yaklaştı ve ona şöyle dedim: “Yazıklar olsun sana, ne istiyorsun benden?” Adam söverek yaklaşmaya devam ederken elime fırsat geçti, üzerine atladım ve onu çabucak yere serdim. Üstüne çullanarak onu altettim ve bağladım. “Bugün gibisini görmedim” diyerek bağırmaya başladı. Adamı orda bırakarak devesine bindim ve kabilesine kadar durmadan ilerledim. Ve şunları söyledim: ¹⁵⁸

أَعَزَّكَ مِنِّي يَا ابْنَ فَعْلَةٍ عَلَيَّ — عَشِيَّةً أَنْ رَأَيْتُ عَلَيَّ رَوَائِي

Ey İbn Fa'lete¹⁵⁹ başıma gelen kötü olaylar seni şüphelendirdiği akşam, hasta olmam seni yanılttı¹⁶⁰

وَمَوْقِدُ نِيرَانٍ ثَلَاثٍ فَشَرُّهَا — وَالْأَمُّهَا إِذْ قُدُّتُهَا غَيْرَ عَازِبٍ

Ve üç ateş yığınınından en şerlisi ve en acı vereni 'Âzib¹⁶¹'in değil benim yaktığım ateştir¹⁶²

سَلَبْتُ سِلَاحِي بِإِسَاءٍ وَ شَتَمْتَنِي — فَيَا خَيْرَ مَسْلُوبٍ وَ يَا شَرَّ سَالِبٍ

Silahımı zorla gasp ettin ve bana sövdün; ey gasp edilenlerin en hayırlısı (kendini kastediyor) ve gasp edenlerin en şerlisi!

¹⁵⁸ el-İşfehânî, Cilt 21, s.102; el-Muşâtavî, s.15-16; ‘Alî Zü’lfiķâr **Şâkir**, *Dîvânu Teebbeṭa Şerran*, Dâru’l Ġarbi’l İslâmî, Beyrut 1999, s. 61; Talâl **Harb**, *Dîvânu Teebbeṭa Şerran*, Dâru Şâdır, Beyrut 1996, s. 14.

¹⁵⁹ Divan şarihleri bu ibarenin özel isim olarak anlaşılacakla birlikte veled-i zinâ anlamına da gelebileceğini belirtmişlerdir. Şair burada kendisini alıkoyan adamı kasdetmektedir.

¹⁶⁰ Bu beyit şu şekilde de rivayet edilmiştir:

و بِالْأَمْسِ أَنْ رَأَيْتُ عَلَيَّ رَوَائِي — أَعَزَّكَ مِنِّي يَا ابْنَ نَعْلَةٍ عَلَيَّ

el-Muşâtavî, s.16; Harb, s.14; Şâkir, s. 62.

¹⁶¹ el-Muşâtavî ‘Âzib’in, kabilesinden uzakta develerini güden ve onlarla beraber geceleyen biri olduğunu nakletmektedir, s. 16.

¹⁶² Bu beyit şu şekilde de rivayet edilmiştir:

وَمَوْقِدُ نِيرَانٍ ثَلَاثٍ نَشَرَهَا — وَالْأَمُّهَا إِذْ قُدُّتُهَا غَيْرَ عَازِبٍ

فَإِنْ أَكْ لَمْ أُخْضِبْكَ فِيهَا فَإِنَّمَا — نُيُوبُ أَسَاوِيدُ وَ شَوْلُ عَقَّارِبِ

*Ben olsaydım seni orada silahla öldürmezdim; çünkü zaten yılanların dişleri ve akreplerin kuyrukları silahtır*¹⁶³

و يَا رَكْبَةَ الْحُمْرَاءِ شَرَّةَ رَكْبَةٍ — وَ كَادَتْ تَكُونُ شَرَّ رَكْبَةٍ رَاكِبِ

*Ey bineklerin en şerlisi olan kızıl deve; neredeyse sen binicinin bindiği en şerli binek olacaktın...*¹⁶⁴

Teebbeṭa şerran birgün Şakîf kabilesinden Ebû Vehb isimli bir adamla karşılaştı. Bu adam korkak ve sakar biriydi. Ebû Vehb, Teebbeṭa Şerran'a şöyle dedi: “Senin çirkin ve çelimsiz biri olduğunu görüyorum; ancak insanlar senden çok korkuyor. Bunu nasıl başarıyor, onlara nasıl galip geliyorsun?” Şair şöyle cevap verdi: “İsmimle. Bir adamla karşılaştığım zaman ona “Ben Teebbeṭa Şerran'ım” dediğimde adam şaşkınlıkla afallıyor, ben de istediğimi alıyorum”. Adam; “Sadece bu kadar mı?” diyerek hayretini ifade etti. Teebbeṭa Şerran “Evet, sadece bu şekilde” dedi. Adamın yanında kaliteli bir elbise vardı; şaire “Bana ismini satar mısın?” diye sordu. O da; “Evet satarım; ama karşılığında ne vereceksin?” dedi. Adam; “Şu gördüğün elbiseyi ve künyemi vereceğim” dedi. Teebbeṭa Şerran; “Hadi yapalım” dedi ve değişim yaptılar. Şair adama; “Benin adım senin, senin künyen de benim oldu” dedi. Sonra yeni elbiseyi aldı; eskisini ona verdi ve Şakîfli adamın karısına gelerek şu şiiri okudu:¹⁶⁵

¹⁶³ Şiirin ikinci kısmı şu şekilde de rivayet edilmiştir:

نِيَابُ أَسَاوِيدُ وَ شَوْلُ عَقَّارِبِ

¹⁶⁴ Bu beyit şu şekilde de rivayet edilmiştir:

و يَا رَكْبَةَ الْحُمْرَاءِ يَا شَرَّ رَكْبَةٍ — وَ كَادَتْ أَلْفَى بَعْدَ غَيْرِ رَاكِبِ

¹⁶⁵ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 109; Harb, s. 16; Şâkir, s.64; el-Muşţâvî, s. 17-18.

أَلَا هَلْ أَتَى الْحُسْنَاءُ أَنَّ حَلِيلَهَا — تَأْبَطَ شَرًّا وَ اكْتَنَيْتُ أَبَا وَهْبٍ

Hasna'ya haber ulaşmadı mı, onun kocası(nın ismi) Teebbeṭa Şerran oldu ve ben de Ebu Vehb künyesini kullanmaya başladım.

فَهَبْهُ تَسْمَى اسْمِي وَ سَمَّانِي بِاسْمِهِ — فَأَيْنَ لَهُ صَبْرِي عَلَى مُعْظَمِ الْخَطْبِ

Onun benim adımı kullandığını, bana da kendi adını verdiğini farzetsin; peki sıkıntılı işlerin çoğunda olan sabrım onda nerede?

وَ أَيْنَ لَهُ بَأْسٌ كَبَّاسِي وَ سُؤْرَتِي — وَ أَيْنَ لَهُ فِي كُلِّ فَادِحَةٍ قَلْبِي

Ve onda yiğitliğim ve güçlülüğüm gibi özellikler nerede? Ve tüm felaketler karşısında onda bendeki gibi kalp nerede?

Teebbeṭa Şerran bir gün tek başına Haṣ'am kabilesine baskın düzenledi. Etrafı dolaştığı esnada tavşan avlayan, elinde oku ve yayı bulunan bir köleye rastladı; onu yakalamak için uzandı ancak köle hızlı davrandı ve attığı ok şairin sol eline isabet etti. Bunun üzerine Teebbeṭa Şerran ona vurdu ve öldürdü. Sonra da şu şiiri söyledi¹⁶⁶:

وَ كَادَتْ وَ بَيْتِ اللَّهِ أَطْنَابُ ثَابِتٍ — تَقْوُضَ عَنْ لَيْلَى وَ تَبْكِي النَّوَائِحُ

Allah'ın evi üzerine yemin olsun ki; neredeyse Sâbit'in ipleri çölün üzerine koparak çadırı çökecek ve kadınlar ağıtlar yakacaktı,

تَمَّتْ فَتًى مِنَّا فَالَاقَى وَ لَمْ يَكَدْ — عَلَامًا نَحْنُهُ الْمُحْصَنَاتُ الصَّرَائِحُ¹⁶⁷

Aramızdan bir genç (çarpışmayı) arzuladı ve bu tertemiz, samimi kadınların büyüttüğü bir çocuktı.

¹⁶⁶ el-İşfehânî, s. 2377; el-Muşţâvî, s. 22; Şâkir, s. 238. Ayrıca Harb, s.23'te bu beyitlerin öldürülen kimsenin kavminden birine ait olmasının muhtemel olduğu zikredilmektedir. Bu açıdan şiirin Teebbeṭa Şerran'a aidiyetinin şüpheli olduğu söylenebilir.

¹⁶⁷ el-Muşţâvî, s.22 de bu beyit şu şekilde rivayet edildiği de belirtilmektedir:

تَمَّتْ فَتًى مِنَّا بِلَاقِي وَ لَمْ يَكَدْ — عَلَامًا نَحْنُهُ الْمُحْصَنَاتُ الصَّرَائِحُ

غُلَامٌ مِمِّي فَوْقَ الْخُمَاسِيِّ قَدْرُهُ — وَ دُونَ الَّذِي قَدْ تَرْجِيهِ النَّوَائِحُ

Boyu beş karıştan fazla olan ve henüz kadınların eş olarak seçecekleri yaşa erişmemiş bir çocuk.

فَإِنْ تَكُنْ نَالَتْهُ خَطَاطِيفُ كَفِّهِ — بِإِبْيَاضِ قَصَالِ مَمِّي وَ هُوَ فَادِحٌ¹⁶⁸

Eğer eline parlak çelikten keskin bir kılıç alsaydı çok belalı biri olarak yetişirdi.

فَقَدْ شَدَّ فِي إِحْدَى يَدَيْهِ كِنَانَهُ¹⁶⁹ — تَدَاوَى لَهَا فِي أَسْوَدِ الْقَلْبِ فَادِحٌ

Ve bir eline de, içinden siyaha çalan kalbin karasını (tam ortasını) yaraladığı oklarını aldığı sadağını bağlamıştı.

Bir gün Teebbeṭa Şerran, aralarında ‘Amr b. Berrâḳ, Murra b. Huleyf, Museyyeb b. Kilâb, kendi kardeşleri olan Ka‘b Hîdâr, Rîş Ka‘b, Sima‘ve Şerîs benû Câbir, Ekra’nın iki oğlu Sa‘d ve Mâlik ile grubun liderliğini yapan ‘Âmir b. Aḥnes’in de bulunduğu, Benî Nufâse b. Dîl’e baskın düzenlemek isteyen bir grup şu‘lûkla birlikte yola çıktı. Şu‘lûk grup kabileye yakın bir yerde bulunan çıkan bir dağda geceledi. Gece çökmeye başladığında, ‘Âmir b. Aḥnes yayını kontrol etti ve kirişinin gevşediğini gördü, sıkıca bağlamaya çalıştı. Bu esnada Teebbeṭa Şerran ona yayının kirişini biraz kısaltmasını söyledi. Bu esnada Benî Nufâse’den yaşlı bir adam onu duydu ve kızlarına: “Sessiz olun! Vallahi Benî Leys bize saldıracak!” dedi. Bel‘â’nın kardeşi Humeysa b. Ḳays’ı yakın zamanda yanlışlıkla öldürdükleri için o günlerde araları pekiyi değildi. Kabilenin gücü yerinde olan tüm erkekleri gazveye çıkmış, geride kadınlar, güçsüz çocuklar ve yaşlılar kaldığı için de bazı kadınlar erkek elbisesi giyerek kendilerini olası bir saldırıya hazırlamışlardı. Kadınlardan biri şöyle dedi: “Sesinizi alçaltmayın, silahlarınızı kuşanın, çok fazla zamanımız yok, Lât’a

¹⁶⁸ el-Muşṭâvî, s.22 de bu beytin ikinci kısmının şu şekilde rivayet edildiği de belirtilmektedir:

فَأُولَ مَقْتُولِ غَدَا وَ هُوَ فَارِحٌ

¹⁶⁹ el-Muşṭâvî, s.22 de beytin bu kısmının şu şekilde rivayet edildiği de belirtilmektedir:

فَقَدْ شَدَّ فِي إِحْدَى يَدَيْهِ خِزَايَةَ

yemin olsun ki bu gelenler Teebbeṭa ve arkadaşlarından başkası değil.” Kadınlar savaşmak için meydana çıktıklarında, Teebbeṭa Şerran kavmin kendilerine komplo kurmuş olduğunu düşünerek geri çekildi. Arkadaşları karşı çıkıp saldırmak istediklerinde onlara “Eğer onlara saldırırsanız şu kılıcıma abanıp onu sırtıma saplarlar!” dedi ve bunun üzerine vazgeçtiler. Dönmeye karar verdiklerinde evlerin yakınında Bel’â b. Kays’a ait olan bir deveyi önlerine katıp götürdüler. O esnada bir köle onlara doğru gelerek “Ey ‘Âmir b. Aḥnes; Benî Nufâse’nin kadınlarından korkuyorsun da Benî Leys’in erkeklerinden mi çekinmiyorsun? Vallahi şu elindeki Bel’â b. Kays’ın devesidir.” dedi. ‘Âmir; “Onların erkekleri kabile dışında değil mi?” diye sordu. Köle “evet” cevabını verince; ‘Âmir; “Bel’â’ya benden selam söyle, azıksız kaldığımızdan dolayı arkadaşlarım için aldığım genç bir deve dışında kalanları kendisine iade ettiğimi de haber verirsin” dedi. Kölenin “Hayvandan bir tüy bile aldıysan ona kesinlikle ulaştıracağım ve size deve filan da yok” demesi üzerine Teebbeṭa Şerran onu öldürdü ve develeri alıp arkadaşlarının yanına döndüklerinde şu şiiri okudu:¹⁷⁰

أَلَا عَجِبَ الْفَتَيَانُ مِنْ أُمِّ مَالِكٍ — تَقُولُ أَرَأَيْكَ الْيَوْمَ أَشَعْتَ أَغْبَرَا

Yiğitler, Ümmü Malik’in “seni, saçın başın toza bulanmış gördüm” demesine şaşırmadılar mı?

تَبُوعًا لِآثَارِ السَّرِيَّةِ بَعْدَمَا — رَأَيْتُكَ بَرَّاقَ الْمَفَارِقِ أُيْسَرَا

Seni saçlarını yağlayıp taramış bir şekilde iyi durumda gördükten sonra savaş grubunun peşine takıldığından dolayı (“saçın başın toza bulanmış gördüm” demesine)

فَعُلْتَ لَهَا: يَوْمَانِ، يَوْمٌ إِقَامَةٌ — أَهْرُ بِهِ غُصْنًا مِنَ الْبَانِ أَحْضَرَا

Ona; iki gün var, biri beyaz çiçekli ağacın yeşermiş dalını sallamak için kalma günüm,

¹⁷⁰ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 110; Harb, s. 26; Şâkir, s. 98; el-Muštâvî, s. 24.

İkinci beyit şu lafızla da zikredilmiştir:

تقول: لقد أَصْبَحْتَ أَشَعْتَ أَغْبَرَا

Bu şiir ‘Âmir b. el-Eḥnes’e de nisbet edilmektedir. Bkz. el-İşfehânî, Cilt 21, s.111.

و يَوْمَ أَهْزَأَ السَّيْفَ فِي جِيدِ أَغِيدٍ — لَهُ نَسْوَةٌ لَمْ تَلَقْ مِنِّي أَنْكَرًا

Ve benim gibisini görmeyen kadınları olan yiğitlerin boynuna kılıcımı sallama günüm, dedim

يُخَفِّنُ عَلَيْهِ وَ هُوَ يَنْزِعُ نَفْسَهُ — لَقَدْ كُنْتُ أَبَاءَ الظُّلَامَةِ فَسُورًا

Canını verirken (o kadınlar) onun için endişelendiler, ben ise af dilemeyi kabul etmeyen bir aslandım

و قَدْ صِخْتُ فِي آثَارِ حَوْمٍ كَأَنَّهَا — عَذَارَى عُقِيلٍ أَوْ بَكَارُهُ جَمِيرًا

Develerin ardından (kovalamak için) bağırdım, sanki onlar Himyer'in bakireleri ya da 'Ukayl'in genç kızları gibiydiler

أَبْعَدَ النَّفَائِثَيْنِ أَمْلُ طُرْفَةٍ¹⁷¹ — وَ آسَى عَلَى شَيْءٍ إِذَا هُوَ أَذْبَرًا

Neffâsîlerden sonra yeni değişik bir şey isteyip, elden kaçan şeye de üzüleyim mi?

أَكْفَكِفُ عَنْهُمْ صُحْبَتِي وَ إِخْلَاهُمْ — مِنْ الدُّلِّ يَغْرًا أَعْفَرًا¹⁷²

Durumlarını (Telâ'a suyunda) tuzağa bağlanmış bir ahu gibi çaresiz görüp onlarla arkadaşlık yapmaktan vazgeçerim

فَلَوْ نَالَتْ الْكَفَّانِ أَصْحَابَ نَوْفَلٍ — بِمَهْمَةٍ مِنْ بَطْنِ طَرٍّ فَعَزَّعَرًا

Keşke bu eller; çorak çölde, Zar'da ya da 'Ar'ar da, Neyfel'in adamlarını yakalamış olsaydı

وَ لَمَّا أَبَى اللَّيْثِيُّ إِلَّا تَهَكُّمًا — بِعَرْضِي وَ كَانَ الْعُرْضُ عَرْضِي أَوْفَرًا

Laysî, benim tastamam olan şerefimle alay etmek istediğinde

¹⁷¹ el-Muşâvî, s. 22' de beytin bu kısmının şu şekilde rivayet edildiğini de belirtilmektedir:

أَبْعَدَ النَّفَائِثَيْنِ أَرْجُ طَائِرًا

¹⁷² el-Muşâvî, s. 25 de beytin şu şekilde rivayet edildiği de aktarmaktadır:

أَنْهَتْهُ رَحْلِي عَنْهُمْ وَ إِخْلَاهُمْ — مِنْ الدُّلِّ بَغْرًا بِالتَّلَاعَةِ أَعْفَرًا

فَقُلْتُ لَهُ حَقَّ النَّاءِ فَإِنِّي — سَأَذْهَبُ حَتَّى لَمْ أَجِدْ مَتَأَخَّرَا

Ona, hak ettiği cevabı verdim, arkama bakmadan oradan ayrıldım

وَلَمَّا رَأَيْتُ الْجُهْلَ زَادَ لِحَاجَةٍ — يَقُولُ فَلَا يَأْلُوكَ أَنْ تَتَشَوَّرَا

Çekişmeyi artıran cehaleti gördüğümde, ısrarla yakında utanç duyacaksın diyordu

دَنُوتُ لَهُ حَتَّى كَأَنَّ قَمِيصَهُ — تَشْرَبُ مِنْ نَضْحِ الْأَحَادِ عَصْفُورَا

Ona yaklaştım(vurdum), nihayet gömleği boyun damarlarından fişkıran kanla boyanmış gibi oldu

فَمَنْ مُبْلَغُ لَيْثٍ بَنَ بَكْرٍ بَانَتْ — تَرَكْنَا أَخَاهُمْ يَوْمَ قَرْنٍ مُعْتَرَا

Leys b. Bıkr'e, Karn günü¹⁷³ kardeşlerini toza buladığımızı kim haber verecek?

Teebbeṭa Şerran Huzeyl kabilesinin Liḥyân kolunun yaşadığı bölgede bulunan bir mağaraya her yıl gelir, burada bal ticareti yapardı. Benî Liḥyân bundan rahatsız oluyordu ve bir gün dağ yolunda pusuya yattılar. Teebbeṭa Şerran ve arkadaşları yaklaştığında plan yaptılar ve onlardan önce mağaraya girip orada bekleyerek tuzak kurdular. Teebbeṭa Şerran geldiğinde başını içeri doğru uzattı. İçerdekiler; “Yukarı çık!” dediler. Teebbeṭa; “Sizi göremiyorum!” dedi. Onlar; “Doğru; ama biz seni görüyoruz!” dediler. Şair; “Ne için yukarı çıkayım; hür mü kalacağım, fidye olarak mı alınacağım?” diye sordu. Orada bulunanlar herhangi bir anlaşmanın söz konusu olmadığını söylediler. Şair; “Sizi beni öldürüp mallarımı yiyecek kimseler olarak görüyorum bu yüzden dediğinizi kesinlikle yapmayacağım” dedi ve daha önce kaçmak için tedbir amacıyla mağarada açtığı bir delikten aşağı yanında bulunan balları dökmeye başladı. Kırbasını göğsüne bağladı, akıttığı bal yardımıyla kayarak kayalardan aşağı sağ salim inmeyi başardı.

¹⁷³ Karn adı verilen yerde yaşanmış bir olaydan ötürü bu isimle anılan, Arapların önem atfettikleri özel bir gün.

Bulunduğu yer ile peşindekiler arasında üç günlük uzaklıkta mesafe vardı. Aşağıda zikredilen şiirini bu olay üzerine söylemiştir.¹⁷⁴

إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَحْتَلْ وَ قَدْ جَدَّ جَدُّهُ – أَضَاعَ وَ قَاسَى أَمْرُهُ وَ هُوَ مُدْبِرٌ

Eğer ki, insan hedefini değiştirip (onu uygulamak üzere) çaba sarfetmezse, kaçarken acı çeker ve kaybeder

وَ لَكِنَّ أَخُو الْحَزْمِ الَّذِي لَيْسَ نَازِلًا – بِهِ الْخَطْبُ إِلَّا وَ هُوَ لِلْقَصْدِ مُبْصِرٌ

Ancak zorlukların adamı, felaketlerin geleceğini önceden görmüş gibi ona hazır olur

فَذَاكَ قَرِيعُ الدَّهْرِ مَا عَاشَ حَوْلُ – إِذَا سَدَّ مِنْهُ مَنْخَرٌ جَاشَ مَنْخَرُ

O, başına gelebilecek her şeye hazırlıklıdır, burnunun bir deliği tıkanıldığında, diğeri açıktır (her zaman ikinci bir planı vardır)

أَقُولُ لِلْحَيَّانِ وَ قَدْ صَفَرَتْ هُمُ – وَطَائِي وَ يَوْمِي ضَيْقُ الْجَحْرِ مُعَوَّرُ

(Beni takip ederek) ballarımı ve o gün mağaraya girdiğim deliği öğrenen Liḥyan'a söylüyorum

هُمَا خَطَّنَا إِمَّا إِسَارٌ وَ مِنْهُ – وَ إِمَّا دَمٌ وَالْقَتْلُ بِالْحَرِّ أَجْدَرُ

Orada iki sonuç var; esaret ve bağışlama, ya da kan; ancak hür (bir kabileye bağlı olmayan) birini öldürmek (onlar açısından) daha iyidir

وَ أُخْرَى أَصَادِي النَّفْسِ عَنْهَا وَ إِنَّهَا – لَمْؤُودُ حَزْمٍ إِنْ فَعَلْتُ وَ مَصْدَرُ

Düşündüğüm diğer seçeneği eğer uygularsam hedefe kararlılıkla ulaşırım

فَرَشْتُ لَهَا صَدْرِي فَزَلَّ عَنِ الصَّفَا – بِهِ جُؤْجُؤُ عَيْلٍ وَمَثْنُ مُخَصَّرُ

İri göğsümle ince belimi dayadım ve kayanın üzerinden kayarak indim

¹⁷⁴el-Bağdâdî, Cilt 7, s. 503; el-İşfehânî, Cilt 21, s. 95; Harb, s. 33; Şâkir, s. 86; el-Muşţavî, s. 30; Huleyf, s.186 ve 308.

فَخَالَطَ سَهْلَ الْأَرْضِ لَمْ يَكْدَحِ الصَّفَا — بِهِ كَدْحَةٌ وَالْمَوْتُ خَزِيَانُ يَنْظُرُ

*Kayadan hiçbir zarara uğramadan kolayca yere ulaştığımda ölüm
(zarar veremeyince) utanarak bakakaldı*

فَأُبْتُ إِلَى فَهْمٍ وَ لَمْ أَكُ آيِيَا — وَكَمْ مِثْلَهَا فَارَقْتُهَا وَهِيَ تَصْفُرُ

*Fehm'e dönmeyi düşünmediğim halde, (arkamdan) ısıklık çalan
Huzeyl gibi nicesini atlatarak Fehm'e döndüm*

فَإِنَّكَ لَوْ قَايَسْتَ بِاللَّصْبِ حِيلَتِي — بَلَقَمَانَ لَمْ يُقْصِرْ بِي الدَّهْرُ مُقْصِرُ

*Eğer dağ yolunda yaptığım hileyi Lokman'la (onun hilesiyle)
kıyaslarsan, kader tamamen benden yana olur*

Teebbeṭa Şerran ve ‘Amr b. Berrâk birlikte Becîle kabilesine baskın düzenleyerek onların hayvanlarını ele geçirdiler. Kabileden bir grup kişi temkinli davranarak hemen müdahale etmeyerek onların izlerini takip ettiler. O ikisi kaçarak Surât dağına doğru ilerlediler ve engebeli araziye aştılar. Düzlüğe çıktıklarında peşlerindeki grup onları gördü ve onlardan önce Vaht denilen yere ulaştıklarında onları ele geçirmek için çeşmenin olduğu yere girdiler. Teebbeṭa Şerran ve ‘Amr b. Berrâk çeşmeye ulaştıklarında çok susamışlardı. Orada bulundukları sırada Teebbeṭa Şerran, arkadaşına “Suyu az iç, çünkü bu gece kovalamaca var” dedi. Arkadaşı: “ne biliyorsun?” diyerek şaşkınlığını dile getirdi. Teebbeṭa Şerran: “Vallahi ayaklarımın altında bu kimselerin kalp atışlarını duyabiliyorum” dedi. Teebbeṭa Şerran Araplar arasında en iyi duyma yetisine sahipti ve onların en kurnazlarındandı. ‘Amr b. Berrâk; “Bu duyduğun senin kalp atışın bence” dedi. Teebbeṭa Şerran; “Yemin ederim kalbim bir kere bile atmadı” diyerek eliyle hafifçe arkadaşına vurdu. Yere doğru kulak kesilerek tekrar şöyle dedi: “Vallahi ben, bu adamların kalp atışlarını duyabiliyorum.” ‘Amr; “Ben senden önce ineyim” dedi. İndi, dizleri üzerine çöktü, su içti. Becîle kavmine mensup kimseler oldukça yorulmuşlardı. Karanlıktaydılar, ‘Amr’ı gördükleri halde onunla ilgilenmediler. Sonra Sâbit indi, suyun ortasına geldiğinde üstüne atıldılar, onu tuttular, bağlayarak sudan çıkardılar. ‘Amr

yakınlarındaydı; düşmanları olduğunu bildikleri halde onu çok istemiyorlardı. Teebbeṭa Şerran onlara şöyle söyledi: “Muhakkak ki o (‘Amr) kendini beğenmiş, hızlı koşmasıyla övünmeyi çok seven biridir. Ona benimle birlikte teslim olmasını söyleyeceğim. O önünüzde koşarak size karşı kendini beğenmişliğini sergileyecek. O üç şekilde koşar; ilkin fırtına gibi, sonra yarış atı gibi koşar ve sonunda tökezler, ayağı kayar. Onu böyle görünce yakalayın. Beni ele geçirdiğiniz gibi onu da yakalamanızı isterim çünkü o nasihatimi dinlemeyerek beni geride bıraktı.” O kimseler ‘Amr’ı yakalamalarına yardımcı olmasını söylediler. Teebbeṭa Şerran arkadaşına şöyle seslendi: “Sen iyi günde ve kötü günde benim kardeşimsin. Bu kavim sana da bana da iyilikle muamele edeceğine söz verdi. Teslim ol, iyi günde bana kardeş olduğun gibi bu zor zamanı da benimle paylaş.” ‘Amr güldü, arkadaşının onlara bir tuzak hazırladığını anlamıştı. Şöyle cevap verdi: “Ağır ol ey Sâbit, yanındaki bu düşmana teslim mi oluyorsun?” Sonra Sâbit’in onlara anlattığı sırayla ilkin fırtına gibi, sonra yarış atı gibi koşmaya devam etti ve son olarak tökezleyerek yüz üstü düştü. Teebbeṭa Şerran onu yakalamalarını söyledi. Hepsi birden ‘Amr’ı yakalamak için koştular. Sâbit’i yalnız bıraktıkları an, eli kolu bağlı olduğu haliyle koşmaya başladı. ‘Amr karşısındaydı, onun da bağlarını çözdü ve birlikte kaçtılar. Ve şair bu olay hakkında aşağıdaki şiiri söyledi: ¹⁷⁵

يَا عَيْدُ مَالِكَ مِنْ شَوْقِي وَ إِيْرَاقٍ ¹⁷⁶ — وَ مَرَّ طَيْفٍ عَلَى الْأَهْوَالِ طَرِاقٍ

Ey özlem duyarak uykusuz geceler geçiren ve korkulu rüyalar gören kişi!

يَسْرِي عَلَى الْأَيْنِ وَ الْحَيَّاتِ مُحْتَفِيًّا — نَفْسِي فِدَاؤُكَ مِنْ سَارٍ عَلَى سَاقٍ

Geceleyin, yılanların gizlendiği meşakkatli yollarda sana kendimi feda ederek yalın ayak yürürüm

¹⁷⁵ Mufaḍḍal **ed-Ḍabbî**, *Mufaḍḍaliyyât*, Dâru’l Me‘ârif, thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir ve ‘Abdusselâm Muḥammed Hârûn, 6. Baskı, Kâhire tsz, s. 27-30; el-İşfehânî, Cilt 21, s. 89; el-Bağdâdî, Cilt 3, s. 344-345; Harb, s. 48; Şâkir, s. 125; el-Muşṭavî, s. 39-44.

¹⁷⁶ Başka bir rivayet de şöyledir: يَا عَيْدُ قَلْبِكَ مِنْ شَوْقِي وَ إِيْرَاقٍ
el-İşfehânî, Cilt 21, s. 90.

إِنِّي إِذَا خُلَّةٌ ضَنْتُ بِنَائِلِهَا — وَ أَمْسَكْتُ بِضَعِيفِ الْوَصْلِ أَحْدَاقِ

Sağlam dostluğu elde etmek için hiçbir şeyden sakınmam ve (eğer) bu dostluk bağı zayıflarsa çekip koparırım

بَحَوْتُ مِنْهَا بَنَائِي مِنْ بَجِيلَةٍ إِذْ — أَلْقَيْتُ لَيْلَةً خَبَّتِ الرَّهْطُ أَرْوَاقِي

Koşmaya takatim kalmayarak düzlüğe çıktığım gece Becîle'den tamamıyla kurtuldum

لَيْلَةً صَاخُوا وَ أَغْرَبُوا بِي سِرَاعَهُمْ — بِالْعَيْنِ كَتَبْتَ لَدَى مَعْدَى ابْنِ بَرَّاقِ

İbn Berrâk'ın koştuğu 'Ayke dağları arasında, bağıarak peşimden süratle koştukları gece (onlardan kurtuldum)

كَأَنَّمَا حَنَحُوا خُصًّا قَوَادِمُهُ — أَوْ أُمَّ حَشَفٍ بِذِي شَتِّ وَ طَبَّاقِ

Sanki onlar bir kuşun veya bir ceylan yavrusunun tüylerinin Şess ve Tubbâk bitkileri arasında savrulup darmadağın edilerek dökülmüş hali gibiydiler

لَا شَيْءَ أَسْرَعُ مِنِّي لَيْسَ ذَا عُذْرِ — وَ ذَا جَنَاحٍ بِجَنْبِ الرِّيدِ خَفَّاقِ

Ne başında kâkülli olan bir at, ne de dağın zirvesinde süzülen bir kuş benden daha hızlı değildir

حَتَّى بَحَوْتُ وَ لَمَّا يَنْزِعُوا سَلْبِي — بِوَالِهِ مِنْ قَبِيضِ الشَّدِّ غَيْدَاقِ

Yağmaladıklarımı (benden) aldıklarında, akıl almayacak geniş adımlarla koşarak ellerinden kurtuldum

وَ لَا أَقُولُ إِذَا مَا خُلَّةٌ صَرَمَتْ — يَا وَيْحَ نَفْسِي مِنْ شَوْقٍ وَ إِشْقَاقِ

Dostluk bağı koptuğunda ise, özlem ve acı duyarak ah vah etmem

لَكِنَّمَا عَوَّلِي إِنْ كُنْتُ ذَا عَوَّلٍ — عَلَى بَصِيرٍ بِكَسْبِ الْحَمْدِ سَبَّاقِ

Ben yakınırısam, erdemler için yarışan, iyilikleri dokunan bir dosta yakınırım

سَبَّاقِ غَايَاتِ بَحْدٍ فِي عَشِيرَتِهِ — مُرْجِعِ الصَّوْتِ هَذَا بَيْنَ أَرْفَاقِ

O, aşireti arasında görkemiyle herkesi geride bırakan, gür sesini işitenlerin peşinden geldiği

عَارِي الظَّنَّائِبِ مُتَدِّ نَوَاشِرُهُ — مِدْلَاجِ أَذْهَمَ وَاهِي الْمَاءِ غَسَّاقِ

Damarları gerilmiş, bacakları çıplak, karanlık gecelerde yolculuk yapan

حَمَالِ أَلْوِيَةِ شَهَادِ أَنْدِيَةِ — فَوَالِ مُحْكَمَةِ جَوَابِ آفَاقِ

Sancaklar taşıyan, toplantılara katılarak konuşmalar yapan ve sürekli baskın düzenleyen kişidir (Dostunu tasvir ediyor)

فَدَاكَ هَمِّي وَ عَزَوِي أَسْتَعِيْثُ بِهِ — إِذَا اسْتَعَنْتَ بِضَافِي الرُّأْسِ نَعَّاقِ

Sen gür sesli, sık saçlı birinden yardım istediğinde ben de isterim, bu benim üzüntüm ve isteğimdir

كَالْحِفِّ حَدَّاهُ التَّامُونَ قُلْتُ لَهُ — ذُو ثَلَاثَيْنِ وَ ذُو بَهْمٍ وَ أَرْفَاقِ

Kum dağları gibi karşısına dikilerek ona “İki dağın zirvesine sahipler, birçok yetişkin ve yavru hayvanları var” dedim

وَ قُلَّةِ كَسْنَانَ الرُّمَحِ بَارِزَةٍ — ضَيْحَانَةٍ فِي شُهُورِ الصَّيْفِ مَحْرَاقِ

Ve yaz aylarındaki kavurucu güneş altında mızrak ucu gibi tepeleri (var dedim)

بَادَزْتُ فُتْنَتَهَا صَحْبِي وَ مَا كَسَلُوا — حَتَّى نَمَيْتُ إِلَيْهَا بَعْدَ إِشْرَاقِ

Dostlarımla birlikte tepenin zirvesine, tembellik etmeden gün doğarken ulaştık

لَا شَيْءَ فِي رَيْدِهَا إِلَّا نَعَامَتُهَا — مِنْهَا هَزِيمٌ وَ مِنْهَا قَائِمٌ بَاقِ

Zirvede, bir kısmı sağlam olan döküntülerden başka bir şey yoktu

بِشَرِّتِهِ خَلَقَ يُوقِي الْبَنَانُ بِهَا — شَدَدْتُ فِيهَا سَرِيحًا بَعْدَ إِطْرَاقِ

Parmaklarımı korumak için, yırtık çarıklarımı bir bağ ile bağladım

بَلْ مَنْ لِعَدَالَةٍ خَدَّالَةٍ أَشِيبُ — حَرَّقَ بِاللَّوْمِ جِلْدِي أَيَّ تَحْزَاقِ

Zor zamanda yanımda olmayan, haddini aşarak sitemleriyle canımı yakan kişi (karısını kastediyor)

يَقُولُ أَهْلَكْتَ مَا لَا لَوْ فَنَعْتَ بِهِ — مِنْ ثَوْبِ صِدْقٍ وَ مِنْ بَزٍّ وَ أَغْلَاقِ

Doğruluk, savaş kıyafetin ve elindeki iyi mallarla yetinseydin sıkıntıya düşmezdin; diyor

عَاذِلْتَنِي إِنَّ بَعْضَ اللَّوْمِ مَعْفَنَةٌ — وَ هَلْ مَتَاعٌ وَ إِنِ ابْتِغَيْتُهُ بَاقِي

Beni eleştiriyorsun ancak bazı eleştirilerin kötüdür, eğer mal bırakırsam baki mi(kalacak)?

إِنِّي زَعِيمٌ لَّئِنْ لَمْ تُتْرَكِي عَدْلِي — أَنْ يَسْأَلَ الْحَيُّ عَنِّي أَهْلَ آفَاقِ

Eğer ki sitem etmektен vazgeçmezsen, kabilemin beni ufuklara soracağı kadar uzaklaşacağım

أَنْ يَسْأَلَ الْقَوْمُ عَنِّي أَهْلَ مَعْرِفَةٍ — فَلَا يُخَبِّرُهُمْ عَنْ ثَابِتٍ لَاقِ

Ve kavmim bilgili kimselere beni sorduğu zaman, onlar benimle karşılaşmadıkları için cevap veremeyecekler

سَدَّدُ خِلَالَكَ مِنْ مَالٍ بُجِّمُهُ — حَتَّى تُلَاقِي الَّذِي كُلُّ امْرِئٍ لَاقِي

Her kişinin karşılaşacağı o olay (ölüm) başına gelene kadar, yoksulluğun; toplamış olduğun mallarla gider

لَتَقْرَعَنَّ عَلَيَّ السَّنُّ مِنْ نَدَمٍ — إِذَا تَذَكَّرْتَ يَوْمًا بَعْضَ أَخْلَاقِي

Benim bazı huylarımı hatırladığın o gün, pişmanlıktan dişlerini sıkacaksın

تَاللّٰهِ اَمَنْ كُلُّ اُنْتٰى بَعْدَمَا حَلَفْتَ — اَسْمَاءُ بِاللّٰهِ مِنْ عَهْدٍ وَ مِيثَاقٍ

Vallahi, Allah'ın isimleri üzerine söz verip yemin ettikten sonra her kadına güvenirim

Teebbeṭa Şerran Ḥas'am kabilesine baskın düzenlemişti. Kabilenin kâhini etrafındakilere; “Bana onun izini gösterin ki onu sizin için tutayım da siz onu yakalayana kadar bir yere gidemesin” dedi. Denileni yaptılar ve kâhine gönderdiler. Kâhin gördüğünde; “Bu izin sahibinin yakalanması mümkün değildir” dedi. Bunu haber alan şair şu şiiri inşâd etti:¹⁷⁷

أَلَا أُبْلِعُ بَنِي فَهْمٍ بَنِ عَمْرٍو — عَلَى طُولِ التَّنَائِي وَ الْمَقَالَةِ

Uzunca ayrılıktan ve sözden sonra Amr oğlu Fehmoğulları'na ulaştır sözümü

مَقَالَ الْكَاهِنِ الْجَامِيٍّ لَمَّا — رَأَى أَتْرَبِي وَ قَدْ أَنْهَبْتُ مَالَهُ

Ben onların mallarını çaldıktan sonra, gümüş bir kadehten içerek izime bakan kâhinin söylediklerini size anlatayım mı?

أَرَى قَدَمَيَّ وَقَعَهُمَا حَيْثُ — كَتَخْلِيلِ الظَّلِيمِ دَعَا رِئَالَهُ

Ayaklarımın yavrusuna seslenen deve kuşunun (yavrusunun peşinde) hızlıca koşması gibi koştuğunu görüyorum

أَرَى بِمَا عَذَابًا كُلَّ يَوْمٍ — لِحَنْتَمٍ أَوْ بِجِيلَةٍ أَوْ ثَمَالَةٍ

Ḥas'am'ı, Becîle'yi ve Sumâle'yi, hızlı koşturam sebebiyle (ayaklarımı) her gün sıkıntı içinde görüyorum

وَشَرًّا كَانَ صَبَّ عَلَى هَذَا لِيلٍ — إِذَا عَلَقْتُ حَبَاهُمْ حَبَالَهُ

Huẓeyl'in ipleri onların iplerine karışırsa, Huẓeyl'e azap yağar

¹⁷⁷ Ḥarb, s. 55; Şâkir, s. 197; Muşţâvî, s. 46.

و يَوْمُ الْأَرْدِ مِنْهُمْ شَرُّ يَوْمٍ — إِذَا بَعُدُوا فَقَدْ صَدَّقَتْ قَالَهُ

Ezd günü onların en kötü günüdür,(Ezd kabilesinden) uzakta olsalar da falları doğrudur

Bir gün Teebbeṭa Şerran ve Murra b. Huleyf, Ezd'e saldırı düzenlemek üzere çıktılar. Yol konusunda birbirlerine rehberlik etmeye başladılar. Murra'ya uyku bastırınca yolu şaşırdı ve dağlar arasında bulunan bir yere ulaştılar. Orada dağlar birbiri ardınca değildi, üstünde kuşların ötüştüğü sular vardı ve kayalıkların bulunduğu yerde ise yumurta ile yavru kuşlar bulunuyordu. Şâbit; "Lât'a yemin olsun ki helak olduk ey Murra! Bizden önce buralara insan ayağı basmamış. Eğer öyle olsaydı kuşlar buraya yumurta bırakamazdı. Şu gördüklerin aralarında en yüksek olan iki dağ zirvesinden hangisini istersen onu seç! Bunlardan birine ben çıkayım, diğerine de sen çıkarsın. Eğer hayat belirtisi görürsen elbiseyle işaret ver, ölüm tehlikesi görürsen de kılıçla haber ver; ben de böyle yapacağım." dedi. Orada iki gün kaldıktan sonra Teebbeṭa Şerran elbiseyle işaret verdi ve ikisi birden bulundukları yerden inerek dağın eteğinde buluştular. Murra, Şâbit'e ne gördüğünü sordu. O da duman yahut çekirge sürüsü gördüğünü söyledi. Murra, "Eğer bu durum seni kaygılandırdıysa helak olduk demektir" dedi. Teebbeṭa Şerran: "Ben senin verdiği karara uyacağım" dedi. Ve burada iki gün kaldıktan sonra duydukları bir sesi takip ettiler ve Şâbit: "İnsanlar ve hayvanlar!" dedi. Sonra "Vallahi eğer tanınırsak kesin öldürülürüz, saldırırsak da bizi yakalarlar. Sen kabileye bir taraftan gir, ben de başka bir taraftan gireyim.Orada üç gün misafir olalım. Eğer kalbin sana olumsuz bir işaret vermezse güneş batarken bulunduğu yerde saldırı gerçekleştir. Güneş sana destek olur ve yola çıkma zamanını belirtir" dedi. Böyle yaptılar. Üçüncü gün geldiğinde her biri bulunduğu yerde bir operasyon gerçekleştirdi. Hayvanlar ve ganimetler ele geçirdiler. Bir gün boyunca şiddetli bir kovalamaca geçirdiler. İkinci gece bir dağ yoluna girdiler ve develerden birini boğazladılar. Deveyi kızarttıkları esnada bir ses duydular. Teebbeṭa Şerran: "Bizi arıyorlar Murra! Eğer içlerinden kimse bu tarafa girmez de sabit kalırlarsa öylesine geziniyorlar demektir. Eğer birileri

gelirse bizi istiyorlar demektir” dedi. Duydukları ses iyice yaklaştı. Murra, “Helak olduk!” dedi. Teebbeṭa, elini Murra’nın pazularına koydu, titriyordu. Ona “Sırtımı tut, ben kurtulursam sen de kurtulursun, eğer öldürülürsem seni korumuş olurum.” dedi. Kavim yaklaştığında Murra, Teebbeṭa Şerran’ın sırtına tutundu, Teebbeṭa onu taşıdığı halde bir adam öldürdü. Diğerleri ok atıp orada onları bağladılar. Onlara saldıran kabile Becîle’ydi. İkisi birden bağlarını çözerek kendilerini kurtardılar. Sıkıntıyı atlattıklarında gecenin sonuna ulaşmışlardı. Murra: “Bizi arkadaşlarımız arasında değerli kılacak bu elde ettiğimiz ganimetler gibisini görmedim” dedi ve pazusunu tuttu. Teebbeṭa Şerran karısının yanına geldi. Kadın onun yaralarını görünce feryat etti. Teebbeṭa Şerran kasidesinin girişinde şöyle söyledi:¹⁷⁸

وَ بِالشَّعْبِ إِذْ سَدَّتْ بِجَيْلَةٍ فَجَّهْ — وَ مِنْ خَلْفِهِ هُضْبٌ صِعَاژٌ وَ جَامِلٌ

Becîle’nin set çektiği, arkasında küçük tepeler ve deve sürüleri bulunan yollara yemin ederim ki

شَدَدْتُ لِنَفْسِ الْمَرْءِ مَرَّةَ حَزْمِهِ — وَ قَدْ نُصِبْتُ دُونَ النَّجَاءِ الْحَبَائِلُ

İplerle sımsıkı bağlı olduğumuz halde ben Murra’ya moral veriyordum

فَاعِلٌ وَ قُلْتُ لَهُ كُنْ خَلْفَ ظَهْرِي فَإِنِّي — سَأَفْدِيكَ وَانْظُرْ بَعْدُ مَا أَنْ

Ona: “arkamda ol ki, sana kendimi feda edeyim, daha sonrada ne yapacağını düşünüürsün” dedim

فَعَادَ بِحَدِّ السَّيْفِ صَاحِبُ أَمْرِهِمْ — وَ خَلَوْا عَنِ الشَّيْءِ الَّذِي لَمْ يُحَاوِلُوا

Adamlar kılıcın keskinliğine sarıldı ve savaştan vazgeçip bizi kendi halimize bıraktılar

وَ أَخْطَأَهُمْ قَتْلِي وَ رَفَعْتُ صَاحِبِي — عَلَى اللَّيْلِ لَمْ تُؤْخَذْ عَلَيَّ الْمُخَاتِلُ

Beni öldürme konusunda yanıldılar ve bana tuzak kurmayan geceden arkadaşımı kurtardım

¹⁷⁸el-İşfehânî, Cilt 21, s. 107; Harb, s. 61; Şâkir, s. 157; el-Muşţâvî, s. 49-51.

و أخطأ غنم الحي مرة بعدما — حوته إليه كفه والأنامل

Kabileye ait ganimetleri Murra elde edemedi, tam sahip olacakken elinden kaçırdı

يعض على أطرافه كيف زوله — و دون المالا سهل من الأرض مائل

Nasıl helak olacaklarını düşünerek pazusunu tuttu; çölden başka sığınacakları yer de yoktu

فقلت له هدي بئلك و قد يرى — لها ثمننا من نفسه ما يزول

Ona: “Bunu, kaybettiklerinin yerine say, her kaybın bir değeri vardır” dedim

تولول سعدى إن آتيت مجرحا — إليها وقد مننت علي المقاتل

Geldiğimde yaralı olduğumu gören (karım) Su'dâ çığlık atarak ölümcül yaralarımı sarmaya başladı

و كائن أتاها هاربا قبل هذه — و من غايم أو أين منك الولول

Bundan önce de yanına yaralı halde gelmiştim, ancak elimde ganimet varken bu çığlıklar neredeydi!

Teebbeṭa Şerran bir grup arkadaşıyla Huzeyl kabilesine saldırı düzenlemek için çıktı. Kendisiyle anlaşması bulunan, Becile kabilesine mensup Eḥall b. Ḳunşul'un yanına gitti; bu kimse onları karşıladı. Onlar dinlenirken; içmeleri için hazırladığı sulara zehir karıştırdı. Teebbeṭa Şerran bunu fark etti ve arkadaşlarının yanına giderek onlara kardeşi Fehm kabilesi tarafından öldürülmüş olan Lukeyz isimli birinin İbn Ḳunşul'u desteklemesinden şüphelendiğini, yiyecek ve içeceklere zehir katmasından endişelendiği için bunu bildiklerini fark ettirmeden kendilerine hazırladığı hiçbir şeyi tatmamalarını söyledi. Sonra oradan ayrıldılar ve içinde kaplanların bulunduğu ve neredeyse giren kimsenin sağ çıkmadığı tehlikeli bir vadinin ortasına geldiler. Teebbeṭa arkadaşlarına bu vadide antilopların çokça bulunduğunu, hep beraber gidip avlanmalarını söyledi. Onu vadinin

ortasında bırakıp avlanmaya gittiler; geldiklerinde bir kaplanı tek başına öldürdüğünü gördüler. Daha sonra Huzeyl'e baskın yaptılar ve birçok ganimetler elde ettiler. Bu başlarından geçenler hakkında şair şunları söyledi:¹⁷⁹

أَقْسَمْتُ لَا أَنْسَى وَ إِنِّ طَالَ عَيْشُنَا – صَنِيعَ لُكَيْزٍ وَ الْأَحْلَ بْنِ قُنْصُلٍ

Yaşadığımız sürece, Lukeyz ve Ehall b. Kunşul'un yaptıklarını unutmamaya yemin ettim,

نَزَلْنَا بِهِ يَوْمًا فَسَاءَ صَبَاحُنَا – فَإِنَّكَ عَمْرِي قَدْ تَرَى أَيَّ مَنْزِلٍ

Bir gün ona konuk olduk, sabahımız kötü oldu (Yanına gittiğimiz gün ikram ettiği süt bize iyi gelmedi); ömrüme yemin olsun ki sen hangi eve gittiğimizi biliyorsun

بَكَى إِذْ رَأَانَا نَازِلِينَ بِبَابِهِ – وَ كَيْفَ بُكَاءُ ذِي الْقَلِيلِ الْمُسَبِّلِ

Bizi kapısında görünce azığı tükenen yolcunun ağladığı gibi ağlamaya başladı,

فَلَا وَ أَبِيهِ مَا نَزَلْنَا بِعَامِرٍ – وَ لَا عَامِرٌ حَتَّى الرَّئِيسِ بْنِ قَوْقَلٍ

Babanın üzerine yemin olsun ki, bizler konuk olmadık ne Raîs b. Kavkal'a ne de 'Âmir'e,

وَ لَا بِالشَّلِيلِ رَبُّ مَرْوَانَ قَاعِدًا – بِأَحْسَنَ عَيْشٍ وَ التُّغَايِّي نَوْفَلٍ

Ne en iyi yerde yaşayan Mervân'ın efendisi Şelîl'e, ne de Nufâsîli Nevfel'e,

وَ لَا ابْنِ وَهَيْبٍ كَاسِبِ الْحَمْدِ وَالْغَلَا – وَ لَا ابْنِ ضُبَيْعٍ وَسَطَ آلِ الْمُخَبَّلِ

Ne övgülere mazhar olan İbn Vehb'e, ne de değersiz İbn Dubay'a,

¹⁷⁹ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 93; Harb, s. 69; Şâkir, s. 167; el-Muşâtâvî, s. 55.

وَلَا ابْنَ حُلَيْسٍ قَاعِدًا فِي لِقَاحِهِ — وَلَا ابْنَ جُرَيْيٍّ وَسَطَ آلِ الْمُعَقَّلِ

Ne gebe sürüleri olan İbn Huleys'e, ne de ahmakların arasında bulunan İbn Curayy'a,

وَلَا ابْنَ رِيَّاحٍ بِالزُّيْفَاتِ دَائِرُهُ — رِيَّاحُ بْنُ سَعْدٍ لَا رِيَّاحُ بْنُ مَعْقِلٍ

Ne de Züleyfât'ta yaşayan İbn Riyâh'a gitmedik, Riyâh b. Ma'kil değil de Riyâh b. Şa'd'ın oğlu olan...

أُولَئِكَ أُعْطِيَ لِلْوَلَدِ خِلْفَةً — وَ أَدْعَى إِلَى شَحْمِ السَّيْدِيفِ الْمُرْعَبِلِ

Onlar, doğurgan sürüleri hediye ederler ve hörgüç yağını kesip dağıtırlar...

Bir gün Teebbeṭa Şerran Ezd kabilesine saldırı düzenlemek maksadıyla hazırlık yaparak ara sıra yaptığı gibi tek başına yola koyuldu. Ezd kabilesi ona karşı temkinli davranarak bir deveyi (tuzak olarak) ona bıraktılar. Kabile, üç okçuya onu uyuyana kadar takip etmelerini ve ona sağlam bir tuzak kurarak, kaçamayacağı bir şekilde yakalamalarını emretti. Teebbeṭa Şerran yaklaştı ve deveyi gördü, bir müddet onu kovaladı; sonra bıraktı ve bulunduğu yerde acaba kendisini yakalamak isteyen biri var mı diye etrafına bakınmak için kalktı. Bu kimseler gizlenmişlerdi, onu gördüler ancak Şâbit onları görmedi. Şâbit peşinde kimseyi göremeyince devenin yanına gitti ve ona binerek bir gün boyunca ilerledi. Bir yerde konakladı. Peşinde birilerinin olduğunu tahmin ediyordu. Yakmış olduğu ateşe doğru yanı üzere uzanarak hazırlandı; ateşi söndürdü, yayını yanına alarak devenin yanına varana dek yüzüstü süründü. Birinin onu kendisi fark etmeden görmesinden korktu. Dikkatli davranıyordu. Kendisini sağlama aldı ve bir müddet bekledi. Yayına bir ok yerleştirmişti. Üç kişi, uykusunun geldiğini anladıkları esnada çatışma için ona doğru ilerlemeye başladılar. Onları fark eden Teebbeṭa Şerran birine ok atarak öldürdü. Diğer ikisi ayaktaydılar ve onlardan birini de ok atarak öldürdü. Üçüncü kişi de kaçarak kendini kurtardı. Teebbeṭa Şerran diğer iki adamın üzerinde bulunan işe yarar şeyleri aldı. Devenin yularını tuttu, onu sürerek kavminin yanına gitti.

Şair kasidesinin girişinde bununla alakalı olarak şöyle bahsetmektedir:¹⁸⁰

تُرَجِّي نِسَاءُ الْأَزْدِ طَلْعَةَ ثَابِتٍ — أُسِيرًا وَ لَمْ يَدْرِينَ كَيْفَ حَوِيلِي

Ṣabit'i esir düşmüş görmek isteyen Ezd'in kadınları, benim nasıl bir güce sahip olduğumu bilmezler

فَإِنَّ الْأَلَى أَوْصَيْتُمْ بَيْنَ هَارِبٍ — طَرِيدٍ وَ مَسْفُوحِ الدِّمَاءِ فَتِيلِ

(Beni yakalamaları için) Tavsiye ettiğiniz kişiler ise (artık kimi) kovulmuş, kaçmıştır ve (kimi de) kanı dökülmüş ölülerdir

وَ خَذْتُ بِهِمْ حَتَّى إِذَا طَالَ وَخْذُهُمْ — وَ رَابَ عَلَيْهِمْ مَضْجَعِي وَ مَقِيلِي

Hızlı oldukları halde, onları geçtim, uykuya dalıp dalmadığım konusunda kafalarını karıştırdım

مَهَذْتُ لَهُمْ حَتَّى إِذَا طَالَ رَوْعُهُمْ — إِلَى الْمَهْدِ خَائِلْتُ الضِّيَا بِمَيْتِلِ

(Yakalanma) korkum artınca, gizlenecek bir yer ayarladım ve gün ışımadan onları aldatmak için yerimi değiştirdim

فَلَمَّا أَحْسَسُوا النَّوْمَ جَاؤُوا كَأَنَّهُمْ — سِبَاعٌ أَضَافَتْ هَجْمَةً بِسَلِيلِ

Uyuduğumu düşündüklerinde, vadide deve sürüsüne saldıran yırtıcı hayvanlar gibi saldırdılar

فَقَلَّدْتُ سَوَّارَ بَنِي عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ — بِأَسْمَرَ جَسَرَ الْقُدَّتَيْنِ طَمِيلِ

Sevvâr b. Mâlik b. 'Amr'ın boynuna kanlı, kalın iki tüyü bulunan okumla nişan aldım

فَخَرَّ كَأَنَّ الْفِيلَ أَلْقَى جِرَانَهُ — عَلَيْهِ بَرِّيَّانِ الْقَوَاءِ أُسِيلِ

Ve bir düzlükte düşerek, boynu altında kalan fil gibi yere yığıldı

¹⁸⁰ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 103; Harb, s. 75; Şâkir, s. 186; el-Muşţâvî, s. 58.

و ظَلَّ رَعَاغُ الْمَنِّ مِنْ وَقَعِ حَاجِرٍ — يَحْزُ وَلَوْ نَهْنَهْتُ غَيْرَ قَلِيلٍ

Vücudu yere kapaklanmasına engel olamadı, eğer isteseydim ona yardım edebilirdim

لَأُبْتُ كَمَا أَبَا وَلَوْ كُنْتُ قَارِنًا — لَجِئْتُ وَمَا مَالَكْتُ طُولَ زَمِيلِي

(Hayatta kalan) Kaşınca, onu kendi haline bırakarak (ölenlerin) silahlarını aldım, deveyi sürerek geldim

فَسُرُّكَ نَدْمَانَاكَ لَمَّا تَتَابَعَا — وَأَنْتَ لَمْ تَرْجِعْ بِعَوْصٍ قَتِيلٍ

İki arkadaşın gibi ölü dönmediğin için mutlu olmalısın

سَتَأْتِي إِلَى فَهْمٍ غَنِيمَةً حِلْسَةً — وَفِي الْأُزْدِ نَوْحٌ وَنِلَّةٌ بِعَوِيلٍ

Fehm kabilesine yağmalanmış mallar gelecek, Ezdliler ise (ölülerine) ağıt yakacaklar

Teebbeṭa Şerran; baskın amacıyla yola koyulduğu bir gün Murâd kabilesine ait çobansız otlayan bir sürüyle karşılaştı. Ancak kabile mensupları erken davranarak onu tehdit ettiler ve peşine düştüler. Hızlı koşmasıyla meşhur şair; onları atlatarak arkadaşlarının yanına geldi ve şu şiiri söyledi:¹⁸¹

إِذَا لَاقَيْتَ يَوْمَ الصَّدَقِ فَارْجِعْ — عَلَيْكَ وَلَا يَهُمُّكَ يَوْمٌ سَوٍّ

İyi günlerin tadını çıkar ve kötü günde neler olacağını düşünme

عَلَى أَلْيِّ بَسْرَجِ بَنِي مُرَادٍ — شَحَوْنُهُمْ سَبَاقًا أَيْ شَحْوٍ

Murâdoğulları'nın sürülerinin arasındayken, onları öyle bir kızdırarak kaçtım ki;

وَ آخِرُ مِثْلُهُ لَا غَيْبَ فِيهِ — بَصَرْتُ بِهِ لَيَوْمٍ غَيْرِ زَوٍّ

Bu, eşi ve benzeri olmayan kusursuz bir gündü

¹⁸¹ el-İşfehânî, c. 21, s. 97; Harb, s.111; Şâkir, s.230; el-Muşṭâvî, s.77.

حَفَظْتُ بِسَاحَةِ بَحْرِي عَلَيْنَا – أَبَارِقُ الْكَرَامَةَ يَوْمَ هُوَ

Eğlence gününde, kıymetli şarapların ibriklerle ikram edildiği avluya gittim

2) Övgü (Medh, Medhiyye)

Sözlükte “övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek” anlamındaki medh kökünün sonuna nisbet eki getirilerek yapılmış olan medhiyye kelimesi Türkçe’de “övgü şiiri” mânasında kullanılan bir edebiyat terimidir. Methiye daha çok kaside şeklinde yazıldığından önceleri “kasîde-i medhiyye” olarak anılmış, daha sonra sadece medhiyye şekli kullanılmıştır. Arap edebiyatında ise genellikle medh, medîh, medîha, ümdûha ve midha kelimeleri kullanılır.

Kur’ân-ı Kerîm’de birçok esmâ-i hüsnâ ile zât-ı ilâhiyye, başta Hz. Muhammed olmak üzere peygamberler, çeşitli nitelikleriyle müminler, ayrıca cennet, cennet ehli ve cennet nimetleri övüldüğü gibi Resûl-i Ekrem de ismen birçok sahâbîyi mânevî meziyetlerini ifade ederek övmüş, ümmetin kendisi de birçok şair tarafından methedilmiştir. Ancak Hz. Peygamber gerçeklerle bağdaşmayan, fazilet ve ahlâka ters düşecek şekilde abartılı övmeyi menetmiştir.

Edebî anlamda medih, takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddî bir menfaat elde etmek amacıyla daha çok fertlerle ilgili olmakla birlikte kabile, toplum, millet, ülke, vatan, şehir vb.nin güzel sıfat, meziyet ve erdemlerinin anlatıldığı şiirlere de methiye denilmiştir.

Övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğundan övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamâse, gazel, hamriyyât gibi türlerin temelinde de medih vardır. Eski Arap şiirinin ilk devirlerinde medih yaygın değildi. Yapılan iyiliklere karşı kadirşinaslık ve teşekkür olarak nazmedilmiş methiye niteliği taşıyan bazı parçalar dışında bu dönemlere ait örnek bilinmemektedir.

İslâm'dan önceki övgü şiirlerinde fertlerden çok kabileler methedilmiştir. Ancak milâdî VI. yüzyılda başta Meymûn b. Kays el-A'şâ (ö. 7/629) olmak üzere Nâbîga ez-Zübeyânî (ö. m. 604), ve Zühayr b. Ebû Sülmâ (ö. m. 607) gibi şairlerin elinde şiirin bir kazanç vasıtası haline dönüşmesiyle birlikte methiyelerde hızlı bir gelişme olmuştur. Önceleri kasidenin içinde küçük bir kıta halindeyken el-A'şâ'nın kasidelerinde olduğu gibi seksen beyti aşan övgüler yazılmış, zamanla bunları kaleme alan şairlere verilen ödüller arttırıldığından şiirler de uzamıştır. Şiirin saraylara yönelerek kazanç vesilesi haline gelmesi bir taraftan methiyelere daha fazla özen gösterilmesine sebep olmuş, diğer taraftan şiire bir sunîlik getirmiş, hatta Zühayr b. Ebû Sülmâ, övülenlerin daha fazla beğenisini kazanmak amacıyla üzerinde bir yıl çalışılan uzun kasidelerin (havliyyât, münakkahât) ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Şairlerin genellikle kabilelerini, bazan da kendilerini tehdit ve tehlikelerden korumak amacıyla devlet başkanlarına hitaben nazmettikleri özür beyanı, af ve merhamet dileyen şiirler en eski methiyeler olarak bilinir. Nâbîga ez-Zübeyânî, el-Münzirî ve Ğassânî krallarına hitaben nazmettiği i'tizâriyyâtı ile tanınırsa da bu nevi şiirlerin ortaya çıkışı daha eskidir.

Gelişimini Câhiliye devrinde tamamlamış olan planlı klasik kasidenin ana bölümünü medih kısmı oluşturur. Diğer bölümler onun mukaddimesi ve hâtimesi konumundadır. Çünkü planlı kasidede şair memduhun övgüsüne geçmeden önce hayal ve hâtıralar arasında bir yolculuğa çıkarak bütün insanlığın ortak ilgi alanı olan gençlik ve aşk maceralarının ardından hedefine ulaşmak için yaptıklarını ayrıntılarıyla tasvir eder. Bundan sonra methiye kısmına geçilir ve genellikle kaside kısa bir fahriye bölümüyle son bulur. Gerek Câhiliye döneminde gerekse İslâm'dan sonra övgü kasidelerinin gelenekleşmiş olan bu bölümlerine bâdiyeli şehirli bütün şairler tarafından uzun bir süre özenle riayet edilmiştir.¹⁸²

Su'lûk şairlerin hayatları kendi açılarından çeşitli zorlukları atlatarak türlü kahramanlıklarla dolu olduğundan, gerek kendilerini

¹⁸² İsmail Durmuş, "Methiye", DİA, İstanbul 2004, Cilt 29, s. 406-408.

anlattıkları gerek yakınları ve arkadaşlarını anlattıkları övgü temalı şiirleri oldukça çoğunluktadır. Temel geçim ve şöhret kaynağı olarak şairlikle uğraşmadıkları için şiirlerine bakıldığında edebi kaygı ile değil de birbirlerini onurlandırma ve moral desteği sağlama amaçlarıyla şiirlerin söylendiği izlenimini kişide oluşturmaktadırlar. Övgü temalı şiirlere şair Teebbeta Şerran'ın elimize ulaşan dağınık şiirlerinin toplanmasıyla oluşturulan divanında yer alan şu şiirlerini örnek verebiliriz:

Teebbeta Şerran, amcasının oğlu Şums b. Mâlik'i överek şu şiirini söylemiştir¹⁸³:

وَإِلَيَّ لَمْهَدٍ مِنْ تَنَائِي فَصَاصِدٌ — بِهِ لَا بَنَ عَمَّ الصَّدَقِ شُئْسَ بَنِ مَالِكٍ

Elbette ben, övgülerimi sadece amcaoğlu Şums b. Mâlik'e hediye ediyorum

أَهْرُ بِهِ فِي نَدْوَةِ الْحَيِّ عِطْفُهُ — كَمَا هَزَّ عِطْفِي بِالْهَجَانِ الْأَوَارِكِ

Kabile meclisinde, Erâk ağacıyla beslenmiş devenin üzerinde titrediğim gibi övgülerimle onu titretirim

قَلِيلُ التَّشْكِي لِلْمُهَمِّ يُصِيبُهُ — كَثِيرُ الْهُوَى شَقَى النَّوَى وَ الْمَسَالِكِ

Başına gelen ciddi sıkıntılara şikâyeti az, farklı fikir ve yöntemlere ise hoşgörüsü çoktur

يُظَلُّ بِمَوَاقِدَ وَ يُنْسِي بِعَرَبِهَا — جَحِيشًا وَ يَعْرُورِي ظُهُورَ الْمَهَالِكِ

Gününü susuz çölde ilerleyerek, gecesini ise çölün dışında tek başına geceleyerek geçirir ve tehlikeli işlere girer

وَ يَسْبِقُ وَفْدَ الرِّيحِ مِنْ حَيْثُ يَنْتَحِي — مِّنْخَرِقٍ مِنْ شَدَّةِ الْمُتَدَارِكِ

İstediği zaman, esen ilk rüzgârın peşine takılarak onu geçer

¹⁸³ el-Muşâtavî, s. 44.

إِذَا خَاطَ عَيْنَيْهِ كَرَى النَّوْمَ لَمْ يَزَلْ — لَهُ كَالِيٌّ مِنْ قَلْبٍ شَيْحَانٍ فَاتِكَ

Gözleri kapanmaya başladığında, kalbi kinle dolu bir suikastçıdan bile daha tetikte olarak hafif bir uykuyla uyur

إِذَا طَلَعْتُ أُولَى الْعَدِيِّ فَنَفَرْتُ — إِلَى سَلَّةٍ مِنْ صَارِمِ الْعَرَبِ بَاتِكَ

İlk koşucular savaş meydanına çıktıklarında, keskin kılıcın kınından çekilmesinden daha hızlıdır

وَيَجْعَلُ عَيْنَيْهِ رَبِيعَةً قَلْبِهِ — إِلَى سَلَّةٍ مِنْ حَدِّ أَخْلَقِ صَائِكَ

Pürüzsüz, sapasağlam kılıcı kınından çekilirken (Şums b. Mâlik) gözlerini kalbine gözcü yapar (dikkat kesilir)

إِذَا هَزَّةٌ فِي عَظْمٍ قَزَنٍ تَهَلَّلَتْ — نَوَاجِدُ أَفْوَادِ الْمَنَايَا الضَّوَّاحِ

Kahramanca kılıcını savurduğunda ölümün yüzünde güller açar

يَرَى الْوَحْشَةَ الْأَنْسَ الْأَنْسَ وَ يَهْتَدِي — بِحَيْثُ اهْتَدَتْ أُمُّ التُّحُومِ الشَّوَابِكِ

Dostun dosta düşmanlığını görür ve yıldız kümelerinin rehberliğinde yoluna devam eder

3) Mersiye

Sözlükte “ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek” anlamında Arapça masdar olan “مرثية / رثاء (mersiyye / risâ)” kavramı, “bu amaçla söylenen sözler” mânasında isim olarak da kullanılır. Edebiyat terimi olarak mersiye ise ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlerdir.¹⁸⁴ Kaynaklar insanoğlunun ilk söylediği şiirin mersiye olduğunu, en eski mersiye de Kâbil’in Hâbil’i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylenen şu beyitler olduğunu kaydeder:

¹⁸⁴ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 13.

تَغَيَّرَتِ الْبِلَادُ وَ مَنْ عَلَيْهَا / فَوَجَّهَ الْأَرْضَ مُعَبَّرٌ قَبِيحٌ

¹⁸⁵ تَغَيَّرَ كُلُّ ذِي طَعْمٍ وَ لَوْنٍ / وَ قَلَّ بِشَاشَتِهِ الْوَجْهَ الْمَلِيحِ

“Yöreler ve orada yaşayanlar çok hoyratlaştı. Her şeyin rengi ve tadı farklılaştı, güzel yüzlerin gülümseyişi azaldı.(Zulme uğrayarak mezara konulmuş oğlum Hâbil’e yazık oldu)”¹⁸⁶

Arap edebiyatında mersiye'nin başlangıcı, Câhiliye devrindeki cenaze törenlerinde kadınlar tarafından terennüm edilen secîli ve âhenkli sözlere kadar uzanır. Bunların daha sonra manzum kalıplara dökülmesiyle bugün bilinen mersiye'ler ortaya çıkmıştır. Câhiliye döneminde ölüye ağlarken kadınlar saçlarını keser, yüzlerini tokatlar ve yakalarını yırtarlardı.¹⁸⁷

Klasik mersiyede üç ana bölüm vardır. Bunlar ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü / تَأْيِينَ (te'bîn) / نَدْب (nedb, nevh), erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümü / صَبْر، عَزَاء (sabır, azâ'). Öldürülen kardeşleri için ağlamaktan gözleri kör olan Arap kadın şairlerinin en büyüğü el-Ḥansâ'nın mersiyesinin ilk bölümünde yer alan ağlama ve gözyaşı tasvirleri bu alandaki en başarılı örnektir. Arap edebiyatında kadın şairlerin en önde geleni kabul edilen el-Ḥansâ, kardeşlerinin ölümü üzerine duyduğu derin elem ile kederi ve erkeklerle beraber katıldığı savaşlarda gördüğü kahramanlık sahnelerini kadın duygusallığı ile ve samimi hisleriyle sade bir dille anlatarak bütün şairlik ustalığını ortaya koymuş, özellikle mersiye türünde sembol haline gelmiştir.¹⁸⁸ Geleneğe göre mersiye'lerde ölenin cömertlik, konukseverlik, güçsüzleri koruma, cesaret ve kahramanlık gibi meziyetleri, ilim ve irfanı

¹⁸⁵ İbn Cerîr **et-Ṭaberî**, *Târihu't-Ṭaberî* (thk. Muhammed Ebu'l- Faql İbrâhîm), Dâru'l-Me'ârif, Mısır tsz. Cilt 1, s. 145.

¹⁸⁶ Gencay **Zavotçu**, “Mersiye'nin Tarihçesi Hakkında”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 13, Erzurum 1999, s. 170.

¹⁸⁷ M. Faruk **Toprak**, “Mersiye”, DİA, İstanbul 2004, Cilt 29, s. 215.

¹⁸⁸ Ali Şakir **Ergin**, “Ḥansâ”, DİA, İstanbul 1997, Cilt 16, s. 47.

yanında dünya hayatının fâniliği anlatılarak geride kalanlar sabra davet edilir ve konu hikmetli sözlerle desteklenirdi. Ancak câhiliye şairlerinden Düreyd b. Eş-Şimme ile Ebû Duâd el-‘İyâdî ve Endülüslü şair İbn Hafâce, mersiyelerine farklı konuları ele aldıkları birer nesîb ile (gazel) başlayarak bu yapının dışına çıkmışlardır.¹⁸⁹

Câhiliye devrinde ve İslâm’ın ilk zamanlarında nazmedilmiş mersiyelerde öldürülen kişilerin intikamını almaya yemin etme ve düşmanı korkutma temalarına da yer verilmiştir. Az da olsa mersiyelerinde ortalığı yatıştırmaya çalışan şairler de görülür. Ebû Zeyd el-Ğureşî, Cemheretü Eş‘âri’l-‘Arab’ın beşinci tabakasında muhadramûn ve câhiliye devrinde yaşayan yedi şairin mersiyelerine yer vermiştir.¹⁹⁰

Uzun bir ömrün ya da amansız bir hastalığın ardından yaklaşan ölümü veya esir düşüp öldürülmeyi beklerken kendileri için mersiye yazanlar da olmuştur. İbn Ğuteybe, bu türün öncüsü olarak tanınan câhiliye şairi İbn Hazzâk’ın bir mersiyesini nakletmektedir. Gençlik günlerine ağıt şeklindeki mersiye’nin öncüsü câhiliye şairi ‘Amr b. Ğamie olup Endülüslü şair İbn Hafâce de bu temayı birçok şiirinde işlemiştir. Hayatta iken dost ve yakınlarından kendileri için mersiye talep edenler de vardır. İlk örneği İmruülğays b. Hârîse ile mu‘allaka şairi İmruülğays b. Ğucr’da görülen câhiliye kasidelerinin genellikle giriş kısmında sevgililere, akraba ve dostlarla yaşanmış hâtıraların bulunduğu eski meskenlere ve terkedilmiş diyara yakılmış ağıtlar da mersiye kabul edilmiştir. Daha sonraki şairlerle devam eden bu gelenek İslâmî dönemde elden çıkan veya deprem, sel ve düşman baskını gibi felâketlere mâruz kalan şehir ve yerler hakkında mersiyelerle sürdürülmüştür.

Mersiyede son derece başarılı olan Arap kadın şairler en dokunaklı örnekleri vermişlerdir. el-Ğansâ’nın divanı suikasta kurban giden kardeşleri Şahr ve Muâviye için dökülen gözyaşlarıyla doludur. Bunlar arasında erkekler gibi hamâsî bir üslûpla sabır ve metanet örneği mersiye nazmedenler de vardır. Gerek câhiliye devrinde gerek İslâmî dönemde erkek

¹⁸⁹ Toprak, s. 215.

¹⁹⁰ M. Sadi Çöğenli, “Cemheratu Eş‘âri’l-‘Arab”, DİA, İstanbul 1993, Cilt 7, s. 324.

ve kadın şairlerden birçoğu kendi çocukları için de mersiye yazmışlardır. Arap edebiyatında çoğu tâziye niteliğinde mensur mersiye örnekleri de görülür.

Mersiyeler, hüznün ve kasvetli ifadelerle dolu olmalarına ve çok defa tekdüze bir üslûp taşımalarına rağmen dil ve sanat bakımından oldukça zengindir. Mersiyelerin övgü ve ağlama bölümleri beyan sanatlarının en çok kullanıldığı kısımlardır. Ölenin veya mersiye içinde bir vesileyle adı geçen kişilerin isimleriyle cinas yapılması da çok yaygındır. Ağıt yakılan kişinin adının veya bir mısraın tamamının aynı mersiye içinde defalarca tekrarlanması câhiliye devrinden beri süregelen bir gelenektir. Bekr ve Tağlib kabileleri arasında çıkan bir savaşta Hâriş b. ‘Ubâd tarafından söylenen 100 beyitlik bir kasidede şair atını işaret ederek, “¹⁹¹ قَرَّبْنَا مَرْبَطَ النَّعَامَةِ” / Ne ‘ama’nın dizginlerini bana yaklaştırsın” mısraını kırktan fazla tekrarlamıştır.¹⁹²

Teebbeṭa Şerran’ın şiirleri arasında mersiye türünden sayılabilecek bazı örnekler şunlardır:

Teebbeṭa Şerran ölmeden hemen önce aşağıdaki beyitleri söylemiştir. Bu beyitlerde ölümle karşılaşmasından dolayı yarım kalan işlerini bitirememesinden duyduğu özlemi dile getirmektedir.¹⁹³

لَعَلِّي مَيِّتٌ كَمَدًا وَ لَمَّا – أُطَالِعُ أَهْلَ ضَيْمٍ فَالْكَرَابِ

Belki ben çok mahzun bir ölü olacağım; (çünkü) henüz Daym’a ve Kirâb’a (bu iki kabileye) gitmedim (Baskın yapamadım)

وَ إِنِّ لَمْ آتِ جَمْعَ بَنِي حُثَيْمٍ – وَ كَاهِلَهَا بِرَجُلٍ كَالضَّبَابِ

Eğer ben, Huṣeymoğullarına ve yandaşlarına kertenkele gibi yürüyerek gitmeseydim

¹⁹¹ Enes ‘Abdu’l-Hâdî **Ebû Hilâl**, *Dîvânu’l-Hâriş b. ‘Ubâd*, Hey’etu Ebû Zâbî Li’s-Sekâfe ve’t-Turâs, Abudabi 2008, s. 199-205.

¹⁹² Toprak, s. 217.

¹⁹³ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 114; Harb, s. 17; el-Muşṭâvî, s. 18.

إِذَا وَقَعَتْ بِكَعْبٍ أَوْ قُرَيْمٍ — وَ سَيَّارٍ فَيَا سَوْغَ الشَّرَابِ

*K'ab, Quraym ve Seyyar kavimlerine baskınlar gerçekleştiğinde;
ölüm şarabı ne kolay içilirdi! (Beni öldürebilirlerdi)*

Şair aşağıdaki beyitleri de son nefesini verirken söylemiştir: ¹⁹⁴

وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَعْدُونَ — عَلَيَّ شَيْمٌ كَالْحَسَاكِلِ

*Vallahi inek sürülerine saldıracak olan sırtlanların sıçrayan
kıvılcımlar gibi üzerime geleceklerini biliyorum*

يَا كُئِلٌ أَوْصَالًا وَ لَحْمًا — كَالشَّكَاعِي غَيْرِ جَاذِلٍ

*Dimdik duramayan dikenli ağaçlar gibi etleri ve parçaları
yiyecekler*

يَا طَيْرُ كُلِّ فَانِي — سُمَّ لَكُنَّ وَ دُو دَعَاوِلٍ

*Ey kuşlar, yiye, ancak ben sizin için akıllıca hazırlanmış bir
zehirim*

Birgün Teebbeṭa Şerran'ın kardeşi 'Amr b. Câbir b. Sufyân yanında bulunan iki arkadaşına Huzeyl kabilesinin Benî 'Uteyr koluna baskın yapmak istediğini söyledi. Bu kabileye ait bir deveyi alıkoydular. Deve sahipleri onları takip etti. Bunu fark eden 'Amr arkadaşlarına "Sizi onlardan uzaklaştırıp onlara ben saldıracığım" dedi. Dediğini yaptı, onları uzun süre oyaladı ve kavmin liderini yaraladı. Karşı taraftan bir adam bunun üzerine ok atarak 'Amr'ı öldürdü. Döndüklerinde kavimlerinden bazı kimseler onları bir devenin peşine düşerek onu öldürmelerinden ötürü ayıplayarak, 'Amr'ın arkadaşlarının intikam için kendilerinden birçok kişiyi öldürmelerinden korktuklarını söylediler. Kardeşinin ölümü Teebbeṭa Şerran'a ulaştığında şöyle söyledi: ¹⁹⁵

¹⁹⁴ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 114; Harb, s. 54; el-Muşṭâvî, s. 45.

¹⁹⁵ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 105; Harb, s. 18; Şâkir, s. 68; el-Muşṭâvî, s. 19.

وَحَرَّمْتُ النَّسَاءَ وَ إِن أُحِلَّتْ — بِشَوْرِ أَوْ يَمْزِجْ أَوْ لِصَابِ

Kadınları; helal oldukları halde süzme balı, karıştırılmış içecekleri ve lişâb ağacının sütünü kendime haram kıldım

حَيَاتِي أَوْ أُنُورَ بَنِي عُتَيْرٍ — وَ كَاهِلَهَا يَجْمَعُ ذِي ضَبَابِ

Hayatımı, (uzaktan bakıldığında) sis yığınınına benzeyen kalabalık bir grupla birlikte 'Uteyroğullarını ve sırtlarına yük olan kimseyi ziyaret ederek geçireceğim

إِذَا وَقَعْتُ لِكَعْبٍ أَوْ خُتَيْمٍ — وَ سَيَّارٍ يَسُوعُهَا شَرَابِي

Ka'b'a, Huseym'e ya da Seyyâr'a (baskın yapmaya) ömrüm yeterse, içtiğimden tat alırım

أَطْلَيْتُ مَيْتًا كَمَدًا وَ لَمَّا — أَطَالِغُ طَلْعَةً أَهْلَ الْكِرَابِ

Kirâblıların gelişlerini beklerken kahrımdan öleceğime inanırım

وَ دُمْتُ مُسِيرًا أَهْدِي رَعِيلاً — أَوْ مُسَوِّدًا طَوْدٍ ذِي نِقَابِ

Bir sürüyü güderek, dağların arasından geçen dar vadilerden giderim

Teebbeṭa Şerran'ın en yakın dostu olan eş-Şenferâ öldürüldüğünde şair onun cesurluğunu ve kahramanlığını anlatmak için aşağıdaki mersiyei söylemiştir: ¹⁹⁶

عَلَى الشَّنْفَرَى سَارِي الْعَمَامِ فَرَائِحُ — غَزِيرُ الْكُلَى أَوْ صَيْبُ الْمَاءِ بَاكِرُ

Şenferâ'nın üzerinde yağmurlu gece bulutları dolaşiyor, sağanak yağışlı bulutlar ve sabah bulutları da...

¹⁹⁶Harb, s. 29; Şâkir, s. 78; el-Muşâvî, s. 27.

عَلَيْكَ جَدَاءٌ مِثْلُ يَوْمِكَ بِالْحَيَا _ وَ قَدْ رَعَفْتُ مِنِّي السُّيُوفُ الْبَوَاتِرُ

Cedâ'da ki övgüye değer manevralarının karşılığı bu, o gün keskin kılıçları kanatmıştın

وَيَوْمُكَ يَوْمَ الْعَيْكَتَيْنِ وَ عَطْفَةٌ _ عَطْفَتْ وَ قَدْ مَسَّ الْقُلُوبَ الْحَنَاجِرُ

Senin bu günün, 'Ayke dağlarındaki hamlelerin gibidir; o gün yürekleri gırtlaklara ulaştırmıştın

بُحِيلُ سِلَاحِ الْمَوْتِ فِيهِمْ كَأَنَّهُمْ _ لِيَشُوكَنَّكَ الْحَدَى ضَيْقُ نَوَافِرِ

Ölüm silahını üzerlerine sallıyorsun, sanki karşıdakiler onun keskin gücünden kaçışan koyunlar gibiler

وَ طَعْنَةٍ خَلَسَ قَدْ طَعْنَتْ مُرْشَةً _ هَا نَقْدُ تَضِلُّ فِيهَا الْمَسَائِرُ

Ölçülerin kaybolacağı bir derinlik delerek, acımasızca ve haince bir bıçak darbesine maruz kalmıştın

يَظَلُّ هَا الْآسِي أَمِيمًا كَأَنَّهُ _ نَزِيفٌ هَرَأَقَتْ لُبَّهُ الْحُمُرُ سَاكِرُ

Üzüntülü bir şekilde sayıklıyordu, kan kaybindan zayıf düştüğü halde içkiden sarhoş olmuş gibi bir hali vardı

وَإِنَّكَ لَوْ لَأَقْبَيْتَنِي بَعْدَ مَا تَرَى _ وَ هَلْ يُلْقَيْنُ مَنْ عَيْبَتُهُ الْمَقَابِرُ

Keşke bu olaylardan sonra karşılaşabilseydik, ancak, mezarların engel olduğu yerde insanlarla nasıl buluşulur

لَأَلْفَيْتَنِي فِي عَارَةِ أُدْعَى هَا _ إِلَيْكَ وَ إِمَّا رَاجِعًا أَنَا نَائِرُ

Beni, senin için yaptığım saldırıda görecektin ki, senin intikamını almak için dönmüş olacaktım

وَ إِنْ تَكُ مَأْسُورًا وَ ظَلْتَ مُحْيِمًا _ وَ أَبْلَيْتَ حَتَّى مَا يَكِيدُكَ وَائِرُ

Eğer ki esir düşüp, olduğun yerde kalsaydın, intikamını almak için peşinden gelmeme gerek kalmayacaktı,

وَ حَتَّى رَمَاكَ الشَّيْبُ فِي الرَّأْسِ عَانِسًا — وَ خَيْرُكَ مَبْسُوطٌ وَ زَادُكَ حَاضِرٌ

Hiç evlenmeden başına ak düşseydi, iyiliklerin yayılsa ve azığın hazır olsaydı

وَ أَجْمَلُ مَوْتِ الْمَرْءِ إِذْ كَانَ مَيِّتًا — وَ لَا بُدَّ يَوْمًا مَوْتُهُ وَ هُوَ صَابِرٌ

İnsan için en güzeli ölümdür, sabırlı olursa mutlaka gelecektir,

فَلَا يَبْعَدَنَّ الشَّنْفَرَى وَ سِلَاحُهَا — الْحَدِيدُ وَ شَدُّ خَطْوِهِ مُتَوَاتِرٌ

Şenferâ, onun demir silahı ve art arda gelen güçlü adımları asla unutulmayacaktır

إِذَا رَآعَ رَوْعَ الْمَوْتِ وَرَآعَ وَ إِنْ حَمَى — حَمَى مَعَهُ خُرْكَرِيمٌ مُصَابِرٌ

Ölüm şiddetlenince yiğit ona hazır olur, alevlerine ise dayanıklı olur

Birgün Teebbeta Şerran iki arkadaşıyla birlikte Becîle kabilesinin ‘Avş koluna baskın yaptılar ve birçok hayvan aldılar. Kalabalık bir grup peşlerine düştü ve onlara yetiştiler. Teebbeta, yakalanacaklarını anlayınca plan yaptı ve arkadaşlarından ayrıldı. Ancak planını uygulayamadan arkadaşları öldürüldü ve ele geçirdikleri hayvanları kaybetti. Kaçarak ellerinden kurtuldu, Fehm kabilesine bağlı Kaynoğulları’na gelerek görüştüğü bir kadının evinde geceledi. Kendi kabilesine dönmek istediğinde kadın onun saçlarını tarayıp güzel kokular sürdü. Geldiğinde herkes ağlıyordu. Karısı “Allah seni kahretsin! Arkadaşlarını terk ettin, bir de süslenmiş halde geliyorsun” diyerek kendisini azarladı. Şair aşağıdaki mersiyei, yaşadığı bu olay üzerine; birinin ismi ‘Amr olan iki arkadaşı için söylemiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 92; Harb, s. 43; Şâkir, s. 121; el-Muşâtâvî, s. 37.

أَبْعَدَ قَتِيلَ الْعَوْصِ آسِي عَلَى فَتًى — وَ صَاحِبِهِ أَوْ يَأْمُلُ الرَّادَّ طَارِقُ

‘Avş’ın öldürdüklerinden sonra nasıl bir yiğide ağıt yakar, ya da geceleyin azık ararım

أَطْرُدُ نَهْبًا آخِرَ اللَّيْلِ أَبْتَغِي — غُلَالَةَ يَوْمٍ أَوْ تَعَوُّقُ الْعَوَائِقُ

Bütün bu engeller var iken, geceleri av peşinde mi koşayım?

لَيْعَمَ فَتًى نَلْتَمُ كَأَنَّ رِذَاءَهُ — عَلَى سَرْحَةٍ مِنْ سَرْحِ دَوْمَةٍ شَانِقُ

Ele geçirdiğiniz kişi, sanki elbisesi Devme meralarını kaplamış gibi olan (boylu poslu) ne güzel bir yiğitti

لَأَطْرُدُ نَهْبًا أَوْ نَرُودَ بَفِشِيَةِ — بِأَيْمَانِهِمْ سُمُرُ الْقَتَى وَ الْقَتَائِقُ

Ya saldırırdım, ya da ellerinde keskin mızrakları ve okları olan yiğitler ile dönerdik

مَسَاعِرَةٌ شُعْتُ كَأَنَّ عُيُونَهُمْ — حَرِيقُ الْعَصَا تُلْفَى عَلَيْهَا شَقَائِقُ

Saçları başları dağılmış, savaş ateşini yakan, yıldırım gibi alevlenen kıpkırmızı bakışları gördüm

فَعُدُّوْهُ شُهُورَ الْحَرَمِ ثُمَّ تَعَرَّفُوا — قَتِيلَ أَنْاسٍ أَوْ فَتَاهُ تُعَانِقُ

(Şimdi) Haram ayları sayın ve aranızdan öldürülecekleri veya sevgilisine sarılan bir genç kızı belirleyin

Buna benzer başka bir olay da şöyle aktarılır:

Teebbeṭa Şerran bir arkadaşıyla Becile’ye baskın düzenlemek istedi. Oraya ulaştıklarında bir adam öldürdü ve bir koyun sürüsüne el koydu. Kabile mensupları onu tehdit ettiler ve onlar gittikten bir müddet sonra bir kısmı yaya, bir kısmı da atlı olan kalabalık bir grup onların peşine düştü. Teebbeṭa onları görünce tanıdı ve arkadaşına: “Onları tanıdım, bugün bu adamlar bizi öldürecekler” dedi. Arkadaşı onlara doğru baktı ve tanıyamadığını söyledi. Adamlar saldırıya geçtiğinde “yaklaştılar, okum bitene dek ben seni koruyacağım” dedi. Teebbeṭa oku tükenene dek

onlarla çarpıştı. Şartlar iyice ağırlaşınca arkadaşını korumaya gücü yetmedi ve onu öldürdüler. Teebbeṭa, karısının amcasıoğlu olan bu kişi yanında olmadan döndüğünde, onun öldürüldüğünü anladılar. Karısının “arkadaşını bırakıp da tek başına mı geldin!” diyerek tepki göstermesi üzerine şu şiiri söyledi.¹⁹⁸

أَلَا تِلْكَمَا عَرْسِي مَنِيعَةٌ ضُمَّتْ — مِنْ اللَّهِ إِثْمًا مُسْتَسِيرًا وَ عَلَانَا

Ey insanlar, karım Menî‘a Allah’a karşı gizli ve âşikar günah işledi

تَقُولُ تَرَكْتُ صَاحِبًا لَكَ ضَائِعًا — وَ جِئْتُ إِلَيْنَا فَارِقًا مُتَبَاطِنًا

Bana “dostunu ölüme terk ettin, bir de saçlarını tarayıp kilo almış olarak çıkıp gelmişsin” dedi

إِذَا مَا تَرَكْتُ صَاحِبِي لِثَلَاثَةٍ — أَوْ اثْنَيْنِ مِثْلَيْنَا فَلَا أُبْتُ آمِنَا

Onları bizim gibi iki veya üç kişi olan düşmanla karşı karşıya bıraktıysam eğer, rahat uyuyamaz olayım (Düşmanın sayısı o kadar fazlaydı ki, mecburen kaçtım)¹⁹⁹

وَ مَا كُنْتُ أَبَاءَ عَلَى الْخَلِّ إِذْ دَعَا — وَ لَا الْمَرْءَ يَدْعُونِي مُرًّا مُدَاهِنًا

Beni, dost da dalkavuk da çağırırsa, ikisine de koşar giderim

وَ كَرِّي إِذَا أُكْرِهْتُ زَهْطًا وَ أَهْلَهُ — وَ أَرْضًا يَكُونُ الْعَوْصُ فِيهَا عَجَاهِنَا

Ben bir takım kimselerden hoşlanmaz ve onlara saldırırsam; nefsim orada bana hizmet eder

وَ لَمَّا سَمِعْتُ الْعَوْصَ تَدْعُو تَنْعَرْتُ — عَصَافِيرُ رَأْسِي مِنْ غَوَاةٍ فَرَاتِنَا

Nefsim bana seslenince, yoldan çıkaran fahişeler aklımı başımdan alır

¹⁹⁸ el-İşfehânî, Cilt 21, s. 91; Harb, s. 103; Şâkir, s. 212; el-Muşţâvî, s. 72.

¹⁹⁹ Huleyf, s. 287.

و لَمْ أَتَنْظُرْ أَنْ يَذْهَبُوا كَأَنَّهُمْ – وَرَائِي نَحْلٌ فِي الْخَلِيَّةِ وَآكِئَا

Kovandaki arılar (geldiği) gibi arkadaşlarımın peşimden gelmesi için beklemedim

و لَا أَنْ تُصِيبَ النَّافِذَاتُ مَقَاتِلِي – وَ لَمْ أَكُ بِالشَّدِّ الدَّلِيلِ مُدَايِنَا

Ne şiddetli düşmana yüz verdim, ne de öldüresi keskin kılıçlara boyun eğdim

فَأَرْسَلْتُ مَثْنًا عَنِ الشَّرِّ عَاطِفًا – وَ قُلْتُ تَرْخُزْ لَا تُكُونَنَّ خَائِنَا

Kötülüğe doğru ilerlerken geri döndüm ve “helak olacaksın hızlı ol” dedim

وَ حَتَّحْتُ مَشْعُوفَ النَّجَاءِ كَأَنِّي – هِجَفٌ رَأَى قَصْرًا سَمَاءًا وَ دَاجِنَا

Kurtulmayı ümit ederek solucan yuvası veya tavuk gören bir deve kuşu gibi, hareket ettim

مِنْ الْخُصِّ هَزْرُوفٌ كَأَنَّ عِقَاءَهُ – إِذَا اسْتَدْرَجَ الْفَيْقَاءَ مَدَّ الْمَعَابِنَا

Sanki tüyleri, çöle ilerlediği esnada koltukaltlarına kadar uzanmış safran sarısı bir devekuşu...

أَنْبُجُ زُلُوجٌ هَذْبُورٌ زَفَازِفٌ – هِزَفٌ يَبْدُ النَّاحِيَاتِ الصَّوْفَانَا

Uzun bacaklı, hızlı adımlarla koşan, tüyleri uzun, uçayağı üzerinde koşan atları geçen (bir devekuşu)

فَزَحَزَحْتُ عَنْهُمْ أَوْ بَحْنِي مَنِيَّ – بِعَبْرَاءٍ أَوْ عَرَفَاءٍ تَعْدُو الدَّفَائِنَا

Sonra onlardan uzaklaşırım veya ecelimle ölürüm, ya da yırtıcı hayvanlar tarafından öldürülürüm

كَأَنِّي أَرَاهَا الْمَوْتَ لَا دَرَّ دَرُّهَا – إِذَا أُمَكَنْتُ أَثْيَابَهَا وَ الْبِرَائِنَا

Allah'ın cezası ölümün dişlerini ve pençelerini görür gibiyim

وَقَالَتْ لِأُخْرَىٰ خَلْفَهَا وَبَنَاهَا — خُوفٌ تُنْفِي مَخَّ مَنْ كَانَ وَاهِنَا

Ve ölüm, arkasında bulunan birine ve de kızlarına “Gücü tükenenin bilincini (ruhunu) alın” dedi

أَخَالِيحُ وَرَادٍ عَلَىٰ ذِي مَخَافٍ — إِذَا نَزَعُوا مَدُّوا الدَّلَا وَ الشَّوَاطِنَا

Gelenlerin ipleri kalabalığın üzerindedir, kovaları ve ipleri uzatarak çekerler

فَأَذْبَرْتُ لَا يَنْجُو بَحَائِي نَفْنَقُ — يُبَادِرُ فَرَحِيهِ شِمَالًا وَ دَاجِنَا

Yavrularını kurtarma çabasında olan deve kuşu kurtuluşumu engelleyeceği için geri döndüm

4) Cinler

İslâm öncesi Arap toplumunun inancında ruhlar âleminin, iyi ve kötü güçlerin önemli bir yeri vardı. Bazı taş ve ağaçlarda, kuyu, mağara ve benzeri yerlerde insan hayatına tesir eden varlıkların mevcudiyetine inanılıyordu. Ruhlar âleminin iyi ve faydalı olanlarını meleklerle cinlerin bir kısmı, kötü ve zararlı olanlarını da şeytanlar ve cinlerin diğer kısmı teşkil ediyordu. Câhiliye Arapları cinleri yeryüzünde oturan ilâhlar olarak kabul ediyor, meydana gelen pek çok olayı onların yaptığına inanıyorlardı. Câhiliye Arapları cinlerin de kabile ve gruplar halinde yaşadıklarına, birbirleriyle savaştıklarına, fırtına gibi bazı tabii olayların cinlerin işi olduğuna inanıyorlardı. İnsanları öldürdüklerini, kaçırdıklarını, bazı cinlerin ise insanlara yardım ettiklerini, cinlerle evlenen insanların olduğunu kabul ediyorlardı. Cinlerin başta yılan olmak üzere çeşitli hayvanların sûretine girdiklerine, genellikle تنها, kuytu ve karanlık yerlerde yaşadıklarına, insanlar gibi yiyip içtiklerine, hastalıkları onların getirdiğine, delilerin cinlerin istilâsına uğramış kişiler olduğuna inanılıyordu.²⁰⁰ Bu inancın tesirini Teebbeṭa Şerran'ın şiirinde de görmekteyiz. Şair birgün çölde

²⁰⁰ M. Süreyya Şahin, “Cin”, DİA, İstanbul 1993, Cilt 8, s. 8.

ilerlerken karşılaştığı bir cini ve onu nasıl alt ettiğini şiirinde şöyle anlatmaktadır:²⁰¹

تَقُولُ سُلَيْمَى لِجَارَاتِهَا _ أَرَى ثَابِتًا يَفْنَى حَوْقًا

Suleymâ, komşularına “Sâbit’in yaşlanıp pîr-i fani olacağını görüyorum” diyor

لَهَا الْوَيْلُ مَا وَجَدْتُ ثَابِتًا _ أَلْفَ الْيَدَيْنِ وَ لَا زُمْلًا

Ona eyvahlar olsun, Sâbit’i korkak, eli ağırlaşmış ve zayıf mı buluyor

و لَا رَعِشَ السَّاقِ عِنْدَ الْجِرَاءِ _ إِذَا بَادَرَ الْحَمَلَةَ الْهَيْضًا

Güçlü ordulara karşı yaptığı hamlelerde, bacakları titremeden koşan,

يَعُوثُ الْجِيَادَ بِتَقْرِيبِهِ _ وَ يَكْسُو هَوَادِيَهَا الْقُسْطَالَ

Hızıyla savaş atlarını geçen, geride kalan atların boyunlarını toz duman içinde bırakan (Sâbit’i)...

وَأَذْهَمَ قَدْ جُبْتُ جِلْبَابَهُ _ كَمَا اجْتَنَبَتِ الْكَاعِبُ الْحَيْعَلَا

Elbisemi, yeni yetme genç kız gibi başıma geçirdim

إِلَى أَنْ حَدَا الصُّبْحُ أَثْنَاءَهُ _ وَ مَرَّقَ جِلْبَابُهُ الْأَلْيَا

Gün, doğarken gecenin simsiyah örtüsünü yırttı

عَلَى شَيْمٍ نَارٍ تَنْوَرُهَا _ فَبِتُّ لَهَا مُدِيرًا مُقْبِلًا

Ateşin parıltısıyla onu (cini) aydınlattım, gide gele geceyi onunla geçirdim

²⁰¹ed-Dîneverî, eş-Şi‘r ve ‘ş-Şu‘arâ’, Cilt 1, s. 302; el-İşfehânî, Cilt 21, s. 86; Harb, s. 59; Şâkir, s. 162; el-Muşâvî, s. 48.

فَأَصْبَحْتُ وَالْعَوْلُ لِي جَارَةٌ — فَيَا جَارَتَا أَنْتَ مَا أَهْوَلَا

*Gün doğduğunda bir baktım ki, ğûl(çöl cini) yanı başımda, ona “
ey cin, sen ne kadar da korkunçsun” dedim*

وَطَالِبْتُهَا بُضْعَهَا فَالْتَوْتُ — بَوَجْهِ تَهَوَّلَ فَاسْتَعْوَلَا²⁰²

*Onunla beraber olmak isteyince, büküldü ve insanın aklını yitirecek
kadar korkunç bir cine dönüştü*

فَقُلْتُ لَهَا يَا أَنْظُرِي كَيْ تَرَى — قَوْلْتُ فُكُنْتُ لَهَا أَعْوَلَا

*Ona, bir bak ki göresin derken, uzaklaşmaya başladı ve birden ona
karşı daha korkunç biri oldum*

فَطَارَ بِفَخْفِ ابْنَةِ الْجِنِّ دُو — سَفَاسَقَ قَدْ أَخْلَقَ الْمُحْمَلَا

Kayışla süslenmiş işlemeli kılıç, cinin kızının kellesini uçurdu

إِذَا كُلَّ أَمْهَيْتُهُ بِالصَّفَا — فَحَدَّ وَ لَمْ أَرِهِ صَيَقَلَا

*Yorulduğu zaman onu (kılıcımı) tekrar biledim, o kadar keskinleşti
ki, artık parlatmaya gerek duymadım*

عِظَاءُهُ قَفَرٍ لَهَا حُلَّتَان — مِنْ وَرَقِ الطَّلَحِ لَمْ تُعْزَلَا

*Çöl kertenkelesinin dikenli Talh ağacının yaprağından, işlenmemiş
iki elbisesi vardır*

فَمَنْ سَالَ أَيْنَ تَوْتُ جَارَتِي²⁰³ — فَإِنَّ لَهَا بِاللَّوَى مَنَزَلَا

*Komşu kızı nereye kayboldu diye soranlara, onun Levâ'da bir evi
var derim*

²⁰² el-İşfehânî, s.86'da bu kısım şöyle geçmektedir: علي وحاولت أن أفعلا

²⁰³ el-İşfehânî, s. 86'de bu kısım şöyle geçmektedir: فمن كان يسأل عن جاري

وَكُنْتُ إِذَا مَا هَمَمْتُ اعْتَزَمْتُ — وَ آخِرِ إِذَا قُلْتُ أَنْ أَفْعَلَا

Ben, niyet edersem harekete geçerim ve bir söz söylersem onu yaparım

Başka bir şiiri de şöyledir.²⁰⁴

أَتَوَا نَارِي، فَقُلْتُ : مَنْ أَنْتُمْ؟ — فَقَالُوا : الْجِنَّ، قُلْتُ : عِمُوا ظَلَامَا

Ateşime geldiler, “Siz kimsiniz?” diye sordum; “Biz cinleriz” dediler, onlara “Hadi şarkı söyleyip, geceyi güzelleştirin” dedim.

Teebbeta Şerran oldukça hızlı koşabilen azılı bir suikastçiydi. Karanlık ve sağanak yağışlı, gök gürültülü bir gecede Raḥâ Bitân denilen yerde gecelediği sırada bir çöl cini (ğûl) ile karşılaştı. Bu yaratık, cinlerin en vahşisiydi. Cin onu alt etmek için gaflet ânını yakalamaya çalışıyordu; ancak Teebbeta ona karşı kurnaz davrandığı için sabaha kadar dövüştüler. Şair yaşadığı bu olay üzerine şu şiirini söyledi:²⁰⁵

أَلَا مَنْ مُبْلَغُ فِتْيَانٍ فَهْمٍ — بِمَا لَأَقِيتُ عِنْدَ رَحَى بَطَانٍ

Raḥâ Bitân’da ne ile karşılaştığımı, Fehm kabilesinin yiğitlerine kimse anlatmadı mı?

بِأَنِّي قَدْ لَقِيتُ الْعُورَ تَهْوِي — بِسُهْبٍ كَالصَّحِيفَةِ صَحْصَحَانٍ

Yüzeyi yaprak gibi geniş, çorak bir arazide saldırgan cinle karşılaştım

فَقُلْتُ لَهَا : كِلَانَا نَضُو أَيْنَ — أَخُو سَفَرٍ فَخَلَّى لِي مَكَانِي

Ona: “her ikimiz de yol yorgunuyuz, benimle uğraşma” dedim

²⁰⁴ el-İşfehânî, s. 86; Harb, s. 96; el-Mustâvî, s. 67.

²⁰⁵ Harb, s. 106; Şâkir, s. 222; el-Mustâvî, s. 74.

فَشَدَّتْ شِدَّةً نَحْوِي فَأَهْوَى — هَا كَفِّي بِمَصْفُورٍ يَمَانِي

*Bana saldırıp üzerime çullanınca, elimde bulunan iyi bilenmiş
Yemen işi kılıcımı ona savurdum*

فَأَضْرِبُهَا بِلَا دَهْشٍ فَخَرْتُ — صَرِيحًا لِلْيَدَيْنِ وَ لِلْجِرَانِ

*Korkusuzca onu yere vurdum, elleri ve ensesinden yaralanarak
yere yıkıldı*

فَقَالَتْ غَدٌ فَمُلْتُ هَا رُوَيْدَا — مَكَانَكَ إِنِّي تَبْتُ الْجَنَانَ

*Bana “geri dön” dedi, ona “olduğun yerde kal, senden
korkmuyorum” dedim*

فَلَمْ أَنْفَكْ مُتَكَيِّمًا عَلَيْهَا — لَأَنْظُرَ مُصْبِحًا مَاذَا أَتَانِي

*Üzerine çullanıp (gün doğana kadar) onu bırakmadım ki,
karşımdakinin neye benzediğini göreyim*

إِذَا عَيْنَانِ فِي رَأْسٍ قَبِيحٍ — كَرَأْسِ الْهَرِّ مَشْفُوقِ اللِّسَانِ

*Kedi kafasına benzeyen çirkin bir baş üzerinde iki göz ve yarık bir
dil vardı*

و سَاقًا مُخْدَجٍ وَ شَوَاهُ كُلِّبٍ — وَ تَوْبٌ مِنْ عَبَاءٍ أَوْ شِنَانِ

*Bacakları yamuktu, kafatası köpeğinki gibiydi, aba veya tulum
benzeri bir kıyafeti vardı*

D. ŞİİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Şu‘lûk şairlerin hareketli bir yaşam tarzına sahip olmaları, şiirlerini çağdaşı olan ve yerleşik, düzenli bir hayat yaşayan diğer şairlerin eserlerinden ayırmıştır. Teebbeṭa Şerran’ın şiirlerinden pek azına ulaşmış olmamıza rağmen; kendisinin hareketli ve sıkıntılarla dolu bir hayat geçirdiğini ve şiir anlayışının da şa‘leke mizacını taşıdığı görülmektedir. Hatta eserlerine bakıldığında, bu yaşam tarzına Teebbeṭa Şerran’ın şiirlerinden daha çok bağlı kalmış bir şiir ve yaptığı işe, yaşadığı hayat

tarzına kendisini adayan başka bir şair bulunamayacağı söylenebilir. Şairin çeşitli eserler vasıtasıyla parça parça elimize ulaşan şiirleri bir araya getirilerek divan ismiyle yayınlanmıştır. Kendisinin oluşturduğu bir divan mevcut değildir. Divanı okunduğunda şiirlerde çeşitli konuların işlendiği ancak özellikle övgü temasının ağırlık kazandığı görülür. Bu övgü teması, şiddetli saldırılar, sıkıntılara sabır ve tahammül, yiğitliğin gücü, yüreğin cesareti ve kalplerin kararlılığı gibi konularla iç içedir.²⁰⁶ Şiirin o dönem ne denli etkili bir silah yahut reklam aracı olduğunu düşünülürse, bunları yaparak şöhretinin kendisini gören görmeyen herkes tarafından duyulmasında bu beyitlerin katkısının oldukça büyük olduğu söylenebilir. Nitekim nâminı duyup ismini satın almak, şöhretinden nasiplenmek isteyen Ebû Vehb isimli korkak bir adamdan bahsedilmektedir.

Sonra bu şair, benzersiz fiziksel yapısının ve başka bir kimsede örneğini göremeyeceğimiz özelliklerin keyfini çıkarmaktadır. Onun bu insanüstü sayılabilecek özellikleri darbı mesel haline gelmiştir. Tarihçiler; değil insanlar, hayvanların hatta kartalların bile ulaşamayacağı dağlara tırmanması, patikalar arasında gidip gelmesi, çölde tek başına bulunması gibi şairin varoluşuna etki eden hayat tarzı hakkında birçok hikâyeler anlatmışlardır. Hatta şair vahşi hayvanlara alışkın olması ve insanları sevmemesiyle övünmektedir. Şairin divanında görüldüğü üzere bütün konular aslında tek ortak eksen etrafında toplanmaktadır ki bu da fahr (övünme)dir. Bu tarz kahramanlıklarla dolu birinin, başından geçen maceraları övgüyle anlatması oldukça doğal olmakla birlikte, toplumda haydut ve yağmacı olarak görülen ve ömrü kendisini öldürmek isteyen kimselerden kaçmakla geçen birinin bu halini övgüyle anlatması da oldukça ilginçtir. Ancak işlediği konuların bir kısmı diğer birçok şu'lûk şair tarafından da ele alındığı için şiirleri diğer şu'lûk şairlerin şiirleriyle karıştırılmıştır. Kaynaklara bakıldığında birçok şu'lûk şairin şiirlerinin kendileriyle aynı kabileden olan veya arkadaşlık yaptıkları şairlerin şiirleriyle karıştırıldığı, aynı şiirin başka başka şairlere nisbet edilerek aktarıldığına rastlanmaktadır. Bu da ciddi bir problem olarak karşımıza

²⁰⁶ el-Mustâvî, s. 8.

çıkılmaktadır.²⁰⁷ Kendisine ait müstakil bir dîvâna sahip olmaması, şiirlerinin belki de tamamının elimize ulaşmasını imkânsız kılmaktadır. Bu yüzden bazı şiirlerinin kendisine ait olduğu kesin kabul edilmekle birlikte, diğer bazılarında birçok ihtilaf söz konusudur. Hâlihazırda bulunan Teebbeṭa Şerran dîvânları dağınık halde bulunan şiirlerinin daha sonra bir araya getirilmesiyle oluşturulmuşlardır. Eserlerini seçme şiir örnekleriyle oluşturan Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî²⁰⁸, Ebû Temmâm, İbn Kuteybe²⁰⁹ ve Ebu'l-Ferac el-İşfehânî²¹⁰ gibi güvenilir şiir antologları Teebbeṭa Şerran'a ait örneklere de yer vermişlerdir. Hatta Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî , “el-Mufaḍḍaliyyât” adlı meşhur eserine onun yirmi altı beyitlik kasidesiyle başlamıştır.²¹¹

²⁰⁷ Huleyf, s. 170-176.

²⁰⁸ ed-Ḍabbî, s. 27-30.

²⁰⁹ ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ'*, Cilt 1, s. 301.

²¹⁰ el-İşfehânî, el-Eğânî, Cilt 21, s. 86-115.

²¹¹ Yıldırım, s. 189.

SONUÇ

Cahiliye dönemi Arap yarımadasının yerleşik hayat yaşayan bölümünde tarım, sanat ve ticaret yapılması bölgede refahı artırmakla birlikte, dengesiz gelir dağılımı toplumsal sınıf farklılıklarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte çöl yaşam şartları, Arapların özgürlüklerine düşkün olmaları ve jeopolitik konum sebebiyle diğer kültürlerle etkileşime kapalı olmaları uzun müddet kabile tarzı yaşamı benimsemelerine, siyasi olarak gelişmemelerine yol açmıştır. Bütün bu olumsuz şartların şu‘lûk akımın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Bu akım toplumsal adaletsizliklere bir başkaldırı olarak kendini göstermektedir. Çeşitli nedenlerle toplum tarafından dışlanan kimselerin oluşturduğu bu yağmacı çeteler, uzlaşamadıkları cimri zenginlerin ticaret kervanlarına veya bizzat evlerine baskınlar yaparak mallar elde etmişler, bunları ganimet olarak fakirler arasında paylaşmışlardır.

Oldukça hareketli bir yaşam tarzına sahip bu kimseler birçok insanüstü güç ve yeteneklere sahip olmakla birlikte şairlik yönleri olduğu da görülmektedir. Bugün bu şiirleri sayesinde tarihte iz bırakarak kendilerini unutturmamışlardır. Toplumda bulunan sınıfların her biri kendi içinde şairler yetiştirmişlerdir. Bu eserler bütüncül olarak bakıldığında bize Cahiliye dönemi hakkında kıymetli fikirler vermektedirler. Ancak şairlerin bulundukları ortam itibariyle kullanılan malzemeler aynı olduğu için şiirlerde bahsi geçen unsurlar birbirine benzer. Şu‘lûk şairler şiirlerinde kullandıkları silahlar, kahramanlık maceraları, arkadaşlarının bahisleri, binekleri vs. gibi konulardan bahsederler. Bunlara bakıldığında şiirlerini kendileri ve grup arkadaşlarını motive etmek için söyledikleri düşünülebilir. Yaşadıkları bütün olumsuzluklara rağmen Teebbeṭa Şerran gibi bazı şu‘lûklar, kendi hayat tarzlarını ve kahramanlıklarını edebî bir üslupla

aktarmayı başarmışlardır. Şu‘lûkların hayat felsefesi adaletsiz gelir dağılımını bir nebze değiştirmektir. Her ne kadar baskınlar yapıp mallara el koysalar da, toplum nezdinde sıradan hırsız veya dilenci fakirlerden farklı algılanmışlardır. Kabile ve kurallara bağlı kalmayarak özgür bir yaşam tarzını seçmişlerdir. Irkları nedeniyle aşağı görüldüklerinden, saf kan taşıyan diğer insanlardan eksik olmadıklarını göstermek amacıyla Cahiliye toplumunun değer verdiği vasıfları normal insanlardan daha fazla kazanarak kendilerini bu açıdan ispatlamışlardır.

Bu çalışmada şu‘lûk şairler ve bunlardan bilhassa Teebbeṭa Şerran’ın hayatı, şiirlerinde ele aldığı konular, ilgili şiir örnekleri ve şiirinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, Ali, *İslam Tarihi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:139, Kayseri 2003.
- Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliyye*, Pınar Yayınları, İstanbul 1990.
- el-‘Askalânî, İbn Hacer, *el-İşâbe fî Ma‘rifeti’ş-Şahâbe*, 4 cilt, Beyrut h. 1415.
- el-Bağdâdî, ‘Abdul-Kâdir, *Hizânetu’l-Edeb*, Mektebetu’l Hâncî, 13 cilt, 4. Baskı, Kâhire 1997.
- el-Buḥârî, Ebû ‘Abdillâh Muḥammed b. İsmâ‘îl, *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*, Dâru Tavḳî’n-Necât h. 1422.
- el-Buḥturî, Ebû ‘Ubâde Velîd b. ‘Ubeydullah, *el-Ḥamâse*, Kültürü ve Kültürel Mirası Koruma Kurumu, Abudabi 2007.
- Bulut, Ali, “Cahiliye Şiirinde Bazı Dini Motifler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18-19, Samsun 2005, s. 213-235.
- Cahen, Claude, *Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar İslamiyet*, (Çev. Esat Mermi Erendor), Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- Ceviz, Nurettin, Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı-Arap Edebiyatının Harikaları (Çeviri)*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013.
- Çağatay, Neşet, *İslâmdan önce Arap tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1957.
- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı yayınları, İstanbul, 2011.
- Çöğenli, M. Sadi, “Cemheratu Eş‘âri’l-‘Arab”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993.
- ed-Ḍabbî, Mufaḍḍal, *Mufaḍḍaliyyât*, Dâru’l Meârif, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn, 6. baskı, Kâhire tsz.
- Dayf, Şevkî, *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî; el-‘Asru’l-Câhilî*, 22. Baskı, Dâru’l-Meârif, tsz.
- Demircan, Adnan, *İslam Tarihinin İlk Döneminde Arap Mevâli İlişkisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- Ḍinnâvî, Sa‘dî, *Dîvânu ‘Urve b. el-Verd*, Dâru’l-Cîl, Beyrut 1996.

ed-Dîneverî, İbn Kuteybe, *‘Uyûnu’l-Ahbâr*, Dâru’l-Kutubi’l ‘İlmiyye, Beyrut h.1418, 4 cilt.

ed-Dîneverî, İbn Kuteybe, *eş-Şi‘r ve’ş-Şu‘arâ’*, Dâru’l Hadîs, Kahire h.1423, 2 cilt.

Doğan, Âdem, *Arap Edebiyatında Eşkiya Şairler (Cahiliye Döneminden İlk Abbâsiler dönemine Kadar)*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2015 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Durmuş, İsmail, “Fahr”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, İstanbul 1995.

Durmuş, İsmail, “Methiye”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, İstanbul 2004.

Durmuş, İsmail, “Su‘lûk”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt EK-2, İstanbul 2016.

Durmuş, İsmail, “Şiir”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 39, İstanbul 2010.

Ebû Hilâl, Enes ‘Abdu’l-Hâdî, *Dîvânu’l-Hâris b. ‘Ubâd*, Hey’etu Ebû Zâbî Li’ş-Şekâfe ve’t-Turâs, Abudabi 2008.

Ebû Nâcî, Muhammed Hasen, *eş-Şenferâ*, Cezâyir 2007.

Ergin, Ali Şakir, “Hansâ”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 16, İstanbul 1997.

er-Râzî, Ebûbekir, *Muhtârû’s-Sıhah*, Mektebetu Lübnân, Beyrût 1995.

Esad, Mahmud, *İslam Tarihi(Tarih-i Din-i İslam,) İslamiyet Öncesi Araplar, Mekke Devri-Medine Devri*, Marifet Yayınları, İstanbul 1983.

el-Fâhûrî, Hannâ, *el-Mûcez fi’l-Edebi’l- ‘Arabiyyi ve Târihuhû*, Dâru’l-Cîl, Beyrut 2003.

Ferîcât, Âdil, *eş-Şu‘arâu’l-Câhiliyyûne’l-Evâil*, Dâru’l-Meşriq, Beyrut, 1994.

Goldschmidt JR, Arthur ve Davidson, Lawrence, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (Çev. Aydemir Güler), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2008.

Harb, Talâl, *Dîvânu’ş-Şenferâ*, Dâru Şâdir, Beyrut 1996.

Harb, Talâl, *Dîvânu Teebbeṭa Şerran*, Dâru Şâdir, Beyrut 1996.

el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru’l-Edeb*, Müesseseti’l Meârif, 2 Cilt, Beyrut 1972,

Hıfînî, ‘Abdulhalîm, *Ş‘iru’ş-Şa‘âlik Menhecuhû ve Haşâisuhû*, Kahire 1987.

Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1995.

Huleyf, Yusuf, *eş-Şu 'arâu's-Şaâlik*, Dâru'l-Meârif, Kahire 1966.

Hüseyin, Tâhâ, *Câhiliye Şiiri Üzerine* (Çev. Şaban Karataş) , Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012.

İbn Manzûr, *Lisanu'l 'Arab*, Cilt 10, Dâru's-Şâdir, Beyrût.

İsen, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

el-İşfehânî, Ebu'l Ferac, *el-Eğânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l 'Arabî, 25 cilt, Beyrut 1994.

el-Ğâlî, Ebû 'Alî, *el-Emâlî*, Dâru'l Kutubu'l Mısıriyye, Mısır 1926.

Kanar, Mehmet, "HELL, Josef" , Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998, Cilt 17.

Kara, Necâtî, "Ebû't-Tamahân el-Ğaynî", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, İstanbul, 2010.

el-Ğaysî, Nûrî Hamûdî, *Dîvânu Mâlik b. er-Rîb*, Mecelletu Ma'hedi'l Mahtûât el-'Arabiyye, Kahire 1969.

Kızıltunç, Recai, "Arap Edebiyatında Antolojik Bir Eser, Kitabü'l-Vahşiyyat", *Doğu araştırmaları, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, İstanbul 2012/2.

el-Ğuraşî, Ebû Zeyd, *Cemheratu Eş'âri'l-'Arab*, thk. Alî Muhammed el Becâdî, Nehdatu Mısır li't-Tibâ 'a ve'n Neşr ve't-Tevzî ', tsz.

el-Me'arrî, Ebu'l- 'Alâ, *Risâletu'l-Ğufrân*, Matba'atu Emîn, Mısır 1907.

Muhammed, Esmâ' Ebûbekr, *Dîvânu 'Urve b. el-Verd Emîri's-Şa 'âlik*, Dâru'l Kütübî'l 'İlmiyye, Beyrut 1998.

el-Muşâtavî, 'Abdurrahmân, *Dîvânu Teebbeṭa Şerran*, Dâru'l-Ma 'rife, Beyrut 2003.

el-Mütenebbî, Ebu't-Tayyib, *Dîvânu'l-Mütenebbî*, Dâru Beyrût, Beyrut 1983.

- Nicholson, Reynold A., “İslâm Öncesi Arap Şiirinde Dinin Etkileri” , (Çev. İbrahim Yılmaz), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, Erzurum 2002, s. 211-218.
- Orhan, Davut “‘Şenferâ’ nın Hayatı ve Lâmiyyetü’l - ‘Arab Adlı Kasidesi”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, Güz 2016.
- Özdemir, Abdurrahman, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebid b Rabiâ el-Âmiri ve Divanı*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2007.
- Öznurhan, Halim, “Arap Şiirinde Fahr Teması”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 22, Güz 2006, s. 149-160.
- Özsoy, İsmail, “İslâm Öncesi Dışa Kapalı Arabistan’da Sosyo-Ekonomik Bulgular Ve Su’lûklar Hareketi”, *Kafkas Üniversitesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 16, 2005, s. 69-80.
- Sarmış, İbrahim, “Ebû Hırâş el-Hüzelî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul 2010.
- Şahin, M. Süreyya , “Cin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993.
- Şâkir, ‘Alî Zû’lfiğâr, *Dîvânu Teebbeta Şerran*, Dâru’l Ğarbi’l İslâmî, 1999, 2. Baskı.
- et-Taberî, İbn Cerîr, *Târîhu’t-Taberî* (thk. Muhammed Ebu’l- Faḍl İbrâhîm), Dâru’l-Me‘ârif, 11 cilt, Mısır tsz.
- et-Tebrîzî, Yahyâ eş-Şeybânî, *Şerhu Dîvâni’l-Hamâse*, Dâru’l-Kalem, Beyrut, tsz.
- Toprak, M. Faruk, “Mersiye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, Cilt 29.
- Tülücü, Süleyman, “Şenferâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, İstanbul 2010.
- Tülücü, Süleyman, “Teebbeta Şerran”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul 2010.
- Ülkü, Hayati, *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul 1977
- Yalar, Mehmet, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2009

- Yalar, Mehmet, “Arap Edebiyatında Şiir Kavramı Problemi-Mukayeseli Ve Analitik Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Bursa 2002.
- Yaltkaya, Şerafettin, *Muallakât (Yedi Askı/Tercüme)*, Şark-İslam Klasikleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989.
- Yavuz, Şevket, “Uzzâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul 2012.
- Yıldırım, Kadri, “Câhiliye Dönemi Arap Edebiyatında “Su’lûk” Şairler Hareketi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt III, Sayı 1, Diyarbakır 2001, s.177-209.
- Yılmaz, Ali “Arap Edebiyatında Şeytanlı (Cinli) Şairler”, *Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi dergisi*, Cilt VI/II, Sivas 2002, s. 261-268.
- Yılmaz, Ferhat, “Arap Edebiyatında Tenkidin Seyri”, *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004, s. 243-256.
- Zavotçu, Gencay, “Mersiye’nin Tarihçesi Hakkında”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, 1999, s. 169-173.
- ez-Zebîdî, Ahmed b. Ahmed, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* (Çev. Ahmed Naim), Başbakanlık Basımevi, 13 cilt, Ankara 1976.
- ez-Zebîdî, Murtezâ, *Tâcu’l- ‘Arûs*, Dâru’l-Hidâye, tsz.
- ez-Zevzenî, Ebû ‘Abdillâh, *Şerhu Muallakati’s-Seb’*, Dâru Ehyâi’t-Turâsi’l- ‘Arabî, 2002.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Pınar HAN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 7 Aralık 1985, Malatya

Medeni Durumu: Evli

e-mail: pnrzrbhn@gmail.com

Yazışma Adresi: Büyük Mustafa Paşa m. Selami Yurdan s. Ercan apt. Kat 3
Battalgazi/MALATYA

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi	2019
Lisans	Uludağ Üniversitesi	2011
Lise	Malatya İHL	2002

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2013 - Halen	Diyanet İşleri Başkanlığı Malatya	Kuran Kursu Öğreticisi
2015 – 2017	Diyanet Türk İslam Birliği Nürnberg/ALMANYA	Din Görevlisi

YABANCI DİL

Arapça, İngilizce, Almanca